

КРАДІЖКА

П'єса на чотири дії

Дія I — кімната в будинку сенатора Чалмерса.

Дія II — номер Говарда Нокса в готелі Волтем.

Дія III — кімната у вашінгтонському будинку Ентоні Старкветера.

Дія IV — там саме, де й перша дія.

Час і місце дії — перед 1910 роком у Вашингтоні, округ Колумбія.
Тривалість дії — в межах двадцятьох годин.

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Маргеріт Чалмерс — дружина сенатора Чалмерса.

Говард Нокс — член Конгресу від штату Орегон. Томас Чалмерс — сенатор Сполучених Штатів та мільйонер.

Малий Томас Чалмерс — син Маргеріт і сенатора Чалмерса.

Елері Джексон Габард — журналіст.

Ентоні Старкветер — видатний фінансовий магнат, батько Маргеріт Чалмерс.

Місіс Старкветер — його дружина. Конні Старкветер — їхня менша дочка. Фелікс Доблмен — секретар Ентоні Старкветера. Лінда Девіс — покоївка Маргеріт Чалмерс. Джуліус Ратленд — єпископальний священник.

Джон Джіфорд — профспілковий агітатор. Матсу Сакарі — секретар японського посольства. Долорес Ортега — дружина перуанського посла. Сенатор Давсет.

Місіс Давсет.

Доморядниця, служники, агенти тощо.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЙОВИХ ОСІБ:

Маргеріт Чалмерс. Двадцять сім років; цілком сформована людина, міцної вдачі, і до того ж справжня жінка, коли йдеться про емоцію та красу. Має широко поставлені очі. Обличчя їй прикрашає чарівна усмішка, що з неї вона вміє користуватися при нагоді. Як потреба, може бути й тверда, жорстока, навіть цинічна. Це жінка неабиякого розуму й у той же час — надзвичайно жіноча, здатна на раптові вияви ніжності, вибухи палкого почуття та несподівані вчинки. Вона викінчений продукт високої культури й рафінованого виховання, а проте зберегла здорову життєвість і чуття справедливості, які віщують людськості добре майбутнє.

Говард Нокс. З нього міг би вийти поет, але став політичний діяч. Безмежно любить людей. Йому тридцять п'ять років. Має перед собою певну мету, і будь-що прагне її досягти. Підпадає під остракізм через оту свою пристрасть, але невпинно йде вперед наперекір нарузі та глузуванню. Фізично — це ставний, дужий чоловік. Обличчя його радше вольове, ніж вродливе. Серйозний та глибокий з натури, він, неважаючи на університетську освіту, тримається в товаристві дещо вимушено. Його обрано до Конгресу, як поборника соціальних реформ, і він майже не має спільників у тій боротьбі, що її провадить. Жадна партія не стоїть за його плечима, — він може розраховувати хіба що на кількох незалежних депутатів та бунтівників.

Томас Чалмерс. Сорок п'ять — п'ятдесят років. Просиві вуса. Ледь обважнілий. Гурман, особливо полюблює віскі з содою, хоч і має хворе серце. Щохвилини йому загрожує смерть. Досить ледачий та апатичний в емоційному житті. Ставленець великого капіталу в сенаті, він репрезентує один із занепадницьких штатів Нової Англії[59], а сам є досвідчений майстер розмаїтих політичних махінацій. Аж ніяк не дурний. Має добрий розум та витривалу вдачу, щоб вести свою гру. Найвизначніша його риса — вміле пристосовництво.

Малий Томас Чалмерс. Хлопчик на шість років. Мідний і здоровий, хоч бабуня його перекопана в протилежному.

Елері Джексон Габард. Тридцять вісім — сорок років. Чисто виголений. Відомий на цілу країну журналіст. Великий, огрядний чоловік, з великою головою, великими руками — все п нього велике. Людина, що промениться Добробутом, самовдоволенням та егоїзмом. Про моральність не має ані уявлення. Перекопаний індивідуаліст, холодний і безжальну думає тільки про себе і не вірить ні в що, тільки в себе самого.

Ентоні Старкветер. Літній джентельмен, добре зберігся; тонкий, худорлявий; за всіма ознаками — це людина, що живе вельми стримано, трохи не аскетично. Один з тих, для кого тілесні розваги важать надто мало. Холодної вдачі; єдину має пристрасть — прагнення до влади. Правдиво владна людина. Він схожий на шуліку, що йому гострий розум та міцна вдача допомогли надбати багатство в сотні мільйонів. Одне слово, це промисловий та фінансовий магнат — найчистісінький, найтипівіший, якого можна здибати в Сполучених Штатах. Везперечно — людина він високоморальна, хоч його сувора мораль, мораль Нової Англії, зазнала в ньому певної зміни й перетворилася на мораль бізнесмена, таку ж сувору, таку ж безкомпромісову, — на мораль єзуїтську, властиву людині, котра вірить, що злом можна творити добро. Він цілком певний, що справу цивілізації і поступу покладено на його плечі та на плечі невеличкої групи людей, Подібних до нього.

Місіс Старкветер. Безпорадна огрядна літня пані. Вона не похопилася за своїм чоловіком у його моральній еволюції. Це типовий витвір старих звичаїв, старих забобонів, старої ново-англійської етики. Місіс Старкветер дещо збивають з пантелику скажені темпи сучасного життя.

Конні Старкветер. Менша сестра Маргеріт, має двадцять років. Вдачею — цілковита протилежність Маргеріт. Жадної вродженої підлоти в ній нема, але ж не має вона й власної думки — вона безнадійно типовий витвір свого середовища. Весела, сміхотлива, здорова, миловида.

Фелікс Доблмен. Особистий секретар Ентоні Старкветера. Молодик, що коректно поводить у товаристві і цілком відповідає тим вимогам, що їх можна поставити до особистого секретаря такої людини, як Ентоні Старкветер. У Доблмена слабодуха, полохлива, мало не жіноча удача.

Лінда Девіс. Покоївка Маргеріт. Молода жінка, років на двадцять п'ять; білява, родом скандинавка, хоч народилася в Америці. Холодна жінка, замкнена в собі; обличчя має безвиразне, — завдяки кільком рокам покоївської практики, — а просте серце в неї гаряче і вона щиро віддана своїй господині. Навіть у біді вона від неї не відступилася б.

Джуліус Ратленд. Особа досить пересічна, типовий представник своєї професії.

Джон Джіфорд. Профспілковий агітатор. Людина з народу; вайлуватий, обмежений, як звичайно робітничі лідери, але серйозний та щирий. Тип вельми характерний.

Матсу Сакарі. Секретар японського посольства. Надміру чемний і розмовляє класичною книжною мовою. Вклоняється вельми часто.

Долорес Ортега. Дружина перуанського посла; яскрава й моторна, багато жестикулює при розмові, як то ведеться в Латинській Америці.

Сенатор Давсет. Вік — п'ятдесят років; добре зберігся.

Місіс Давсет. Гладка й літня пані.

ДІЯ I

Вітальня в будинку сенатора Чалмерса. Четверта година пополудні. Кімнату опоряджено в сучасному стилі. На першому плані ліворуч — застелений столик, наготовлений до чаю; на ньому є все, окрім чайника. На другому плані кону, праворуч від середини — головний вхід до кімнати. Є також двері й по боках, ліворуч та праворуч.

Чалмерс та Габард сидять, вигідно розкинувшись у кріслах правобіч.

Габард(по паузі, задумливо). Ніяк не збагну, чому ота стара шкапа Елсворт стала раптом дибки?

Чалмерс. Розгнівався. Вважає, що йому перешкодили вибити для себе всю олію з тарифної комісії. Та й це ж його остання сесія. Він заявив, що йде у відставку.

Габард(пирхнув зневажливо; удає з себе пихатого старого). "Резолюція в справі розслідування причин високої вартості життя!" — і запропонував оту резолюцію старий сенатор Елсворт!.. Ну-ну! Ото вже старий цапур!.. То що ж ви тепер думаєте робити?

Чалмерс. А все вже зроблено.

Габард. Справді?

Чалмерс(підкручуючи вуса). Її передали до Комісії обліку рахунків та контролю над видатками сенату.

Габард(усміхаючись похвально). А ви в тій комісії голова. Бідолашний Елсворт! То шлях до загибелі, і проект саме на тім шляху.

Чалмерс. Елсворт уже буде у відставці, коли до того проекту дійде черга. А тим часом, пере чекавши задля пристойності, сенатор Годж подасть проект іншої резолюції в цій справі. Його резолюція буде подібна до Елсвортвої, але тільки назверх.

Габард(киваючи головою вдоволено). І її відішлють до фінансової комісії, звідки вона протягом доби повернеться назад для виконання.

Чалмерс. До речі, "Картрайтів часопис", здається, вже перестав копирсатися в громадських болячках.

Габард. А він ніколи того й не робив по-справжньому, хіба що викривав дрібних підприємців, які окупувалися з рекламою.

Чалмерс. Маєте рацію, — журнал спритно приховує свої назадницькі тенденції.

Габард. А віднині приховуватиме їх ще спритніше. Таж я сам уступив до видавничої компанії. Мені належить тепер контрольний пакет акцій[60].

Чалмерс. Тож то я завважив, що тон журналу ледь-ледь змінився в останніх двох числах.

Габард(киваючи). Ми, проте, не кидаємо викривати болячки. Ми видрукували чудову серію статей про те, що для жебраків похилого віку конче треба поліпшити догляд та санітарні умови. Крім того, ми збираємося викрити "варварську Венесуелу" й навіч показати кепське врядування в тій темній країні.

Чалмерс(киває схвально й каже перегадом). А тепер щодо Нокса... Саме задля цього я й запросив вас. Завтра він має виголосити промову. І нарешті потрапить нам до рук.

Габард. Я знаю про це. Все буде гаразд. Хлопці дістали вказівки, хоч їм і невідомо, про що йдеться; завтра о цій порі їхні депеші аж загудуть по телеграфних дротах.

Чалмерс(твердо й гостро). Цього добродія Нокса треба виставити на поглум, утопити в поглумі, знищити поглумом.

Габард. Зробимо собі сміх із нього. Покладіться в цьому на великий американський народ. Ото вже дрібні часописи, отам на Заході, попокрутяться! Вони там молилися на Нокса, як на бога. Нехай же тепер порегочуться з нього.

Чалмерс. А що збираєтеся робити ви?

Габард. За це не турбуйтеся. Я вже написав статтю для "Картрайтового часопису". Друкарня наготові. Я передам її телеграфом по теплому сліду завтра ввечері. Слухайте-но...

Чалмерс(перемовчавши). А що там...

Габард. Тільки чи не завеликий ризик — щоб він виголошував промову?

Чалмерс. Це єдиний для нас вихід. Він ніколи не давав нам і найменшої нагоди. Наші хлопці ходили за ним слідком і вночі й удень. Приватне життя його бездоганне так само, як і громадське. Але тепер нам таки пощастило! Боги віддають його в наші руки. Ота промова більше пошкодить його впливові...

Габард (перебиваючи)...ніж найміцніший коктейль.

Обоє сміються.

Та тільки не забудьте, що цей Нокс неабиякий спритняк! Він хоч кому завдасть перцю з маком. Ви певні, що йому таки й справді нічим буде підсилити свою промову?

Чалмерс. За це не турбуйтеся.

Габард. Але ж усякими правдами й неправдами факти можна таки роздобути.

Чалмерс(рішуче). Нокс не має жадних фактів, а самі лиш здогади, та ще необгрунтовані твердження жовтої преси.

Входить служник, оглядає чайний столик і заходжується на ньому порядкувати.

(Стишуючи голос). Він сам себе пошиє в дурні. Його обвинувачення стануть йому бумерангом. Його промова звучатиме, як дешева сенсація в недільному додаткові, а не як довідний факт. (Глянувши на служника). Краще-но ходім звідси. Зараз тут зберуться чаювати...

Служник виходить.

Ходімо до бібліотеки та вкиньмо в рот по чарчині. (Підводяться).

Габард(стиха й зловтішно). І ось завтра Алі-Баба нарешті поплатиться.

Чалмерс. Алі-Баба?

Габард. Саме так ваша дружина величав його — отого Нокса.

Чалмерс. О, певне... а я за те й забув. Він може тепер і вішатись — нам слід лиш мотузкою його забезпечити.

Габард (притишуючи голос, довірливо). До речі, маленька дружня осторога, сенаторе. Не так попускайте собі в Нью-Йорку. Є така собі пані — не будемо її називати, — і точаться плітки в нью-йоркських редакціях. Звісно, всім цим балачкам ми не даємо ходу. А все ж — тримайтеся берега!.. Якщо Герст це вишпигує, він так роздзвонить по всіх своїх газетах, що й біди не обженетесь.

Чалмерс, слухаючи, обурується щораз дужче і вже хоче відповісти; але з-за кону долинають голоси і він стримується.

Входить схвильована місіс Старкветер, — вона майже непритомна; за нею йде Конні Старкветер — свіжа, промениста й весела.

Місіс Старкветер(вигукує з полегкістю). Ох... Томе!

Чалмерс співчутливо бере її за руку й заспокоює.

Конні (молода дівчина, сповнена енергії, кидає жваво). Така пригода, швагре! Мама розхвилювалася страшенно... Ми наїхали на дитячий візочок. Наш шофер анітрохи не винний. Завинила сама жінка. Ми за ріг повертати, а вона якраз переходить вулицю. Але ми тільки зачепили той візочок. На щастя, дитині не сталося нічого, тільки-но випала на брук. Ото сміха було!.. (Побачила Габарда). О, це ви, містере Габарде! Як ся маєте? (Ступає кілька кроків до нього й вітається).

Місіс Старкветер безпорадно озирається, шукаючи крісла; Чалмерс підводить її й садовить, заспокоюючи.

Місіс Старкветер. Ох, то було щось страшне! Дитина могла загинути. І я ще маю вірити, що такі особи люблять своїх дітей!

Конні (до Чалмерса). Батько приїхав? Ми мали підхопити його тут. А де Медж?

Місіс Старкветер (помітивши Габарда, неголосно). О, й ви тут, містере Габарде...

Габард підходить до неї і тисне руку.

Ніяк не можу при звичаїтис я до цих скажених темпів сучасного життя. Автомобілі — це ж диявольський витвір. Всі мчать кудись... Як була я ще дівчина, ми жили статечно й пристойно. Тоді був час на все: і подумати, й відпочити. Але тепер немає часу ні на що. Яким чином Ентоні дає собі раду — ніяк не можу збагнути. Але й те правда, що Ентоні людина надзвичайна.

Габард. Я переконаний, що містер Старкветер і разу в житті не розгубився!

Чалмерс. Хіба що коли упадав коло вас, мамо.

Місіс Старкветер(ледь-ледь прикро). Я й цього не дуже певна...

Конні (імітуючи поважний, діловий тон). Батько, мабуть, порадився спершу з компаньйонами, тоді передав справу на розгляд своїм юристам, і, коли вони доповіли йому, що в кандидатки немає ніякої ганджі, звірився із своїм записником, і в перші ж вільні півгодини запропонував мамі серце й руку.

Всі сміються.

І зиркнув на годинника щонайменше двічі протягом свого освідчення.

Місіс Старкветер. Ентоні не був тоді такий заклопотаний...

Габард. Він тоді ще не керував Сполученими Штатами.

Місіс Старкветер. Не знаю, чим він там тепер керує, але заклопотаний він страх — справи, політика й безумство; безумство, політика й справи. (Замовкає, щоб віддихатися, і помічав стіл, наготовлений до чаю). Чай. Я б випила філіжанку чаю. Конні, я вип'ю філіжанку, а тоді, якщо твій батько забариться, ми поїдемо додому. (До-Чалмерса). Де Томмі?

Чалмерс. Поїхав кудись машиною разом з Медж. (Дивиться на чайний столик, а тоді на годинника). Вона має зараз повернутись.

Конні. Мамо, не сидім тут довго. Мені ще передягатися.

Чалмерс. О так, ще ж той обід... (Позіхав). Я б не від того, щоб увечері побайдикувати...

Конні (пояснює Габардові). Турецький повірений у справах... Ніяк не запам'ятаю, як його на ім'я. Але він такий кумедний... просто сміх. Він сьогодні дає обід на честь британського посла.

Місіс Старкветер(підводиться з крісла, прислухаючись). А ось і Томмі.

З-за кону чути голоси Маргеріт Чалмерс та Томмі. Вона сміється, а Томмі запально чогось домагається. Маргеріт і Томмі з'являються на дверях і спиняються, тримаючись за руки, втопивши одне в одного очі, надто захоплені одне одним, щоб зауважити присутніх у кімнаті. Обоє у верхньому одязі.

Томмі(сміючись). Ну, мамо!..

Маргеріт(сама сміється, але хитає головою). Ні.

Томмі. Спершу...

Маргеріт. Ні; ти мушиш бігти зараз до Лінди, мій хлопчику. Ми побалакаємо про це іншим часом.

Томмі помічає, що в кімнаті сторонні. Він визирає з-за дверей і бачить місіс Старкветер. І в ту ж мить випручує руку й підбігає до своєї бабуні.

Томмі (знати — він дуже її любить). Бабуню!

Вони обіймаються й цілуються. Маргеріт входить, вітаючись до присутніх, — цілує (можливо) Конні і холодно тисне руку Габардові.

Маргеріт(до Чалмерса). Коли ти вже тут, Томе, — прошу тебе, не тікай. (Вітається з місіс Старкветер).

Місіс Старкветер(повернувши Томмі обличчям до світла, стурбовано роздивляється на нього). Він схуд, Маргеріт.

Маргеріт. Навпаки, мамо...

Місіс Старкветер(до Чалмерса). Тобі не здається, Томе?

Конні(стиха до Габарда). Мама вічно тривожиться за його здоров'я.

Габард. А на мою думку, він моцак хлопчина.

Томмі(до Чалмерса). Я індієнин, — правда ж, тату?

Чалмерс (переконано киваючи головою). Найхоробріший індієнин з цілого плем'я.

На дверях з'являється Лінда; мабуть, вона шукає Томмі.

Чалмерс (помітив її). Он Лінда тебе шукає, вояче.

Маргеріт. Заберіть Томмі, Ліндо. Біжи мерщій, мій хлопчику.

Томмі. Ходімо разом, бабуню. Я покажу тобі щось таке... (Він тягне місіс Старкветер за руку. Протестуючи, але вельми втішена, вона дозволяє йому вести себе до дверей; Томмі водночас простягає другу руку до Лінди. Таким чином, тягнучи жінок обома руками, Томмі спиняється на порозі й обертається до Маргеріт. Пустотливо). Не забудь, мамо, — пізніше ми гулятимемо в розвідників.

Маргеріт (підходить до сина й пригортає його). Ні, Томмі. Мамі треба їхати на той нудний обід увечері. Але завтра ми з тобою пограємось обов'язково. (Томмі намурмосився й зиркає спідлоба). А куди ж подівся мій маленький індіанин?

Габард. Будь справжній індіанин, Томмі.

Томмі (випогодившись). Гаразд, мамо. Завтра... Якщо ти сьогодні не можеш.

Маргеріт цілує його. Виходять: Томмі, місіс Старкветер та Лінда. Томмі веде їх обох за руки.

Чалмерс(киває Габардові й каже йому стиха, простуючи до дверей праворуч). На нас чекає віскі.

Габард відходить від Конні й рушає за ним услід.

Конні (докірливо). Якщо ви втечете, я теж не залишуся на чай.

Маргеріт. Зостанься, Томе. Батько ось-ось приїде. Конні. Збереться ціла родина.

Чалмерс. Гарзд. Ми повернемося. Нам з містером Габардом тільки треба трохи погомоніти...

Чалмерс та Габард виходять праворуч. Маргеріт пригортає до себе Конні, скоряючись несподіваному пориву, цілує її і лагодиться йти.

Маргеріт. Я маю передягтися. Може, ти побудеш тут, дорогенька, — а раптом хто завітає? Саме час. (Хоче вийти з кімнати, але Конні її перепиняє).

Конні. (Маргеріт зупиняється й чекає, всміхаючись; Конні вагається). Мені треба побалакати з тобою про дещо, Медж. Ти не візьмеш того близько до серця? (Маргеріт, усе ще всміхаючись, хитає головою). Я хочу тебе застерегти. Не те щоб хто подумав щось лихе, але...

Маргеріт(тінь роздратування промайнула їй на обличчі). Якщо це стосується Тома, то можеш не казати, будь ласка. Ти ж знаєш, що він витинає часом неподобні речі. Але то мене вже не обходить, повір мені. (Конні мовчить, а в Маргеріт зростає цікавість). Отже?

Конні. Йдеться не про Тома...

Пауза.

Йдеться про тебе.

Маргеріт. О!..

Конні. Я не знаю, як почати...

Маргеріт. Починай відразу, з найтяжчого, — отак спробогу.

Конні. Все це несерйозне, звичайно, але... мама мордується через такі речі... Ти ж знаєш, яка вона старосвітня. А коли зважити на наше громадське становище — тобто батькове й Томове, — то, мабуть-таки, не гаразд ти робиш, що так часто зустрічаєшся з їхнім запеклим ворогом. Він шпетить їх, де тільки може, ти ж знаєш. Та ще й та огидна промова, що він має виголосити завтра в Конгресі. Ти не бачила сьогоднішніх газет. Він збирається висунути якісь страшенні обвинувачення проти кожного з нас, проти наших друзів.

Маргеріт. Ти маєш на думці містера Нокса, звичайно. Але він не годен нікому завдати прикрощів, люба Копій.

Конні(скипівши). Ого, він не годен?! А хто ж як не він прилюдно обізвав батька крадієм?

Маргеріт. Коли це сталось? Я про це не чула.

Конні. Отже, знай: він сказав, що біржові магнати такі стали безпринципові, так пустилися берега, що ладні вкрасти навіть мишу в сліпого кошеняти.

Маргеріт. Не бачу, що спільного має з усім цим наш батько.

Конні. Він же мав саме його на оці.

Маргеріт. Ох ти ж дурненька! Він по міг маги саме батька на оці. Батька! Та наш батько й за холодну воду не візьметься, якщо йтиметься менш ніж за п'ятдесят чи й сто мільйонів.

Конні. А ти розмовляєш із ним, віддаєш йому стільки уваги в товаристві. Ти розмовляла з ним цілих півгодини на рауті в Дагделів. Ти гостиш його в себе, у власному домі — Томовому домі,— тоді як Томові він найзапекліший ворог.

Тим часом затильними дверима входить Ентоні Стар к ветер. Обличчя йому похмуре, він задуманий, наче дорогою обмірковує якісь важливі проблеми. Побачивши обох дочок, він зупиняється й непомітно наслухає.

Маргеріт. Ти помиляєшся, Конні. Нікому він не ворог. Він найвірніший, найчесніший чоловік з усіх, хто прагне справедливості.

Конні(перебиваючи). Він робить тільки шкоду, баламутить людей — оте базікало, демагог.

Маргеріт (докірливо). Ти переказуєш зараз чужі слова... батькові, мабуть. Так ганити його, неславити... бідного, любого Алі-Бабу...

Старкветер (підкахикує, щоб його зауважили). Гм...

Маргеріт і Конні враз обертаються до нього.

Маргеріт і Конні. Тато!

Обидві підходять до батька й вітаються. Маргеріт — перша.

Старкветер(тоном ділової людини, що не любить зайвих слів). Чудово, дякую вам. Почуваюся дуже добре. А що то за Алі-Баба? Хто це такий?

Маргеріт дивиться з жартівливим докором на Конні.

Конні. Містер Говард Нокс.

Старкветер. А чому він, власне, Алі-Баба?

Маргеріт. То я йому таке прізвисько приклала. Алі-Баба в розбійницькій печері... Пригадуєш арабські казки — "Тисяча й одна ніч"?

Старкветер (суворо). Я вже давно хочу побалакати з тобою, Маргеріт, про ту людину. Ти знаєш, що я ніколи не втручався в твоє особисте життя, відтоді як ти вийшла заміж, ані в твоє й Томове господарювання. Але цей добродій Нокс... Я чув, що ти навіть приймаєш його тут, у своєму домі?..

Маргеріт (перебиваючи). Він має завітати сюди й сьогодні, ось, може, навіть цю хвилину.

Конні, не криючись, гнівається на Маргеріт.

Старкветер(незворушно провадить далі). До твого дому — до тебе, моєї дочки й дружини сенатора Чалмерса. Я вже сказав, що ніколи не втручався в твої справи, відтоді як ти вийшла заміж. Але історія з отим Ноксом переходить межі особистого життя. Це вже політична справа. Той чоловік — ворог нашого класу, підбурювач. Навіщо він тобі здався?

Маргеріт. Бо він мені до вподоби. Він така людина, що я пишаюся його дружбою. Я хочу, щоб на світі було більше таких людей, як він, багато більше. І я завше вбачала в ньому тільки найшляхетніше й найчесніше. Та й кумедно це — дивитись, як одна порядна людина може збурити ваш спокій, — спокій промислових багатирів і вершителів людської долі. Признайся, тату, адже ж і ти збувся спокою, правда? Нокс має бути тут за кілька хвилин, і спокою ти вже не відчуватимеш. А чому? Бо це така справа, що переходить межі особистого життя. І це твоя справа, а не моя.

Старкветер. Отой добродій Нокс — небезпечна особа, і я не хочу, щоб хто з моєї родини мав із ним будь-які стосунки. Він не джентльмен.

Маргеріт. Звісно, він усім у житті завдячує тільки собі, як і те правда, що він не має грошей.

Конні (перебиваючи). Він твердить, що гроші — то крадіжка, принаймні гроші в руках у заможних людей.

Старкветер. Він хам і невіглас.

Маргеріт. Скільки я знаю, він закінчив Орегонський університет.

Старкветер (глузливо). Університет свинопасів. Але мені не про це йдеться. Він демагог, збуджує низькі пристрасті в юрби.

Маргеріт. Невже ти хочеш сказати, що його вимога заборонити дитячу працю, що його виступи на захист наших лісів та інших природних багатств країни, — що це збуджує низькі пристрасті в юрби?

Старкветер (нетерпляче). Ти нічого не розумієш. Коли я кажу, що він небезпечна особа, то це тому, що він загрожує підвалинам нашого суспільства, що він загрожує нам, — нам, що створили цю країну і дбають за її добробут.

Конні, відчуваючи, що розмова набирає гострого тону, відходить убік.

Маргеріт. Вам, тобто промисловим багатирям, — магнатам і монополістам?

Старкветер. Називай це як хочеш. Але без нас країна потрапила б до рук мерзотників, таких, як оцей добродій Нокс, наприклад, — і зруйнувалася б дощенту.

Маргеріт(докірливо). Він не мерзотник, тату.

Старкветер. Він сентиментальний мрійник, наївний химерник. Безглузде блягузкання таких, як пін, вкладає бомбу й пояса до рук убивці.

Маргеріт. А все-таки він порядна людина, хоч і не поділяє твоїх політичних і економічних поглядів. Небо єдине знає, як рідко трапляються нині порядні люди.

Старкветер. Мене не обходить його порядність чи його мотиви. Річ у тім, куди він хилить. Я згоден, що з натури він злочинних нахилів і не має. Я не заперечую цього. Але тим-то він і небезпечний.

Маргеріт. Тільки-но я подумаю, з якими злиднями й стражданнями він намагається боротись, — як бачу в ньому лише силу, що прагне чинити добро, бій живе не для себе, а для людей. От саме через те він і не має грошей. А в тебе — хто й знає, скільки ти маєш мільйонів... Але ж ти завше дбав тільки про себе.

Старкветер. Я теж присвятив життя своє людям. Я даю людям працю. Я дав їм засоби до існування. І я добре розумію відповідальність, що покладає на мене моє багатство.

Маргеріт. А як же діти, що гибіють на фабриках? Чи то конче потрібно? Ти, що орудуєш мільйонами, — скажи!.. Як болить мені серце за тих бідах! Як я завше хотіла зробити щось для них — змінити їхнє життя так, щоб не мусили вони працювати, щоб не було в них украдено дитинства. Адже це крадіжка, що безжурне їхнє дитинство ви перекарбували на гроші!.. Ось чому мені подобається Говард Нокс. Він називав крадіжку крадіжкою. Він намагається зробити щось для тих дітей. А що ти для них робиш?

Старкветер. Сентименти, та й годі. Проблема ця надто складна й заплутана, — ти не можеш цього збагнути. Жадна жінка не зможе цього збагнути. Тим-то й проймають вас так сентименти. І цей Нокс також — тільки емоції в голові... Дев'яносто мільйонів душ — Спробуй-но врядувати цими людьми за допомогою емоцій чи абстрактних понять про право й справедливість!

Маргеріт. А якщо відмовитись від права й справедливості, то що ж залишається?

Старкветер. Наш світ — це практичний світ, і ним мають керувати практичні люди — мислездатні, а не недоумки, що голови їм задурено старосвітніми ідеями французьких енциклопедистів та бунтарів.

Маргеріт виказує ознаки нетерплячки, але не через сутичку з батьком — просто їй треба передягтися.

Не забувай, дочко, що твій батько прочитав не менше книжок, аніж будь-який випускник свинопасячого університету. Я теж, як був студент, носився з теоріями вселюдського щастя й справедливості, теж у мріях кохався. Я не знав тоді, яка хитлива, яка непевна й слабка людська плоть. Але з часом я став дорослий. А деякі люди ніколи не стають дорослі. Оце ж і клопіт з Говардом Ноксом. Він ще й досі мрійник, і то небезпечний. (Замовкав на хвильку, а тоді ще дужче стискав тонкі губи). Але тепер уже йому каюк.

Маргеріт. Що ти цим хочеш сказати?

Старкветер. Завтра він має виголосити промову в Конгресі і муситиме дати докази тих тяжких обвинувачень, які висуває проти уряду, проти нас, керманичів багатства, якщо тобі хочеться. Але він не зможе подати жодних доказів і пошиє себе в дурні перед очима в цілої країни. Оце й буде політичний кінець містерові Алі-Бабі та його мріям.

Маргеріт. Це чудові мрії... Коли б більше таких мрійників, ці мрії здійснилися б напевне. Зрештою-бо, тільки мрійники — творці всього на світі і тільки вони не вмирають. І може, ти зрозумієш, що мрійника не так і легко занастити... Але даруй, тату, я вже не можу сперечатися тут з тобою. Мені треба швидше змінити одяг. (До Конні). Привітай, будь ласка, гостей, моя люба. Я зараз повернуся.

Входить Джуліус Ратленд. Маргеріт іде йому назустріч, тисне руку.

Прошу пробачити мені ласкаво, — я на хвилинку мушу вас залишити.

Ратленд(вітаючись із іншими). Тут, я бачу, родинна нарада.

Маргеріт(ідучи до затильних дверей). Ні; дискусія про мрійників та мрії. Полишаю вас стати в обороні їх замість мене.

Ратленд(уклоняючись). З великою охотою. Мрійники — правдива підпора життя. А втім... про яку мрію тут ішлося? І хто мрійник?

Маргеріт(спинившись на дверях). Мрія — про соціальну справедливість та рівноправність. Мрійник — містер Нокс.

Ратленд настільки стає роздратований, що Маргеріт затримується на порозі і втішено прислухається до його слів.

Ратленд. Отой добродій! Він зневажає й тяжко кривдить церкву — моє покликання. Він...

Конні (перебиваючи). Він каже, що священники обкрадають бога. Пригадую, одного разу він заявив, що був тільки один справжній християнин, та й той загинув на хресті.

Маргеріт. То він цитував Ніцше.

Старкветер (до Ратленда, вдоволено посміхаючись). Дався ж він вам ознаки!

Ратленд (стримуючи лють). Ніцше — богохульник, сер. І кожен, хто читає або цитує Ніцше, — так само богохульник. Лихий то знак для майбутнього Америки, якщо на таку згубливу літературу повелася мода.

Маргеріт(перебивав йому, сміючися). Полишаю оборону їх у ваших руках, шановний панотче. Не забудьте — оборону мрійників та їхніх мрій.

Маргеріт виходить.

Ратленд(хитаючи головою). Не можу я збагнути, що коїться з нинішнім поколінням. Ось ваша дочка, наприклад. Десять років тому вона була мені за ревну й щиру помічницю в усіх наших дрібних добродіях.

Старкветер. А тепер вона занедбала добродіє?

Конні. Її обходять тепер тільки робітничі селища та дитячі садки.

Ратленд(зловісно). Отож такі письменники, як Ніцше, та особи, що його читають, як Нокс, — саме й завинили в усьому.

Входять сенатор Давсет та місіс Давсет. Конні йде їм назустріч; вони вітаються. Ратленд уже знайомий із місіс Давсет, і Конні знайомить його з сенатором Давсетом.

Тим часом Старкветер, не вітаючись із прибульцями, своїм звичаєм переходить праворуч на передню частину кону, сідає в крісло, добуває з внутрішньої кишені піджака тоненького записника і поринає в читання.

Давсет та Ратленд проходять удвох ліворуч і сідають там у глибині; Конні та місіс Давсет улаштовуються за чайним столиком ліворуч. Конні дзвонить по служника.

Місіс Давсет(значливо поглядав на Старкветера й каже, стисивши голос). Це ваш батько, чи не правда? Я так хотіла познайомитися з ним.

Конні (стиха). Він, знаєте, чудний... Він може ні на кого не звертати уваги, підвестися й піти собі, не сказавши навіть "до побачення".

Місіс Давсет (порозуміло). Аякже, розумію, — людина, що вершить такі великі діла... Голова йому повна широких задумів!.. Ваш батько — надзвичайна людина! Чоловік мій каже, що нині він з усіх найвидатніший — могутніший за десяток президентів, англійського короля, німецького кайзера, за всіх гуртом.

Служник вносить чайника. Конні розливає чай. Падають відповідні фрази: "Дві грудочки?" — "Одну, будь ласка". — "Цитрину?" — тощо.

Ратленд та Давсет підходять до столика по чай і тут залишаються. Конні, допитливо глянувши на батька й завагавшись на мить, наливає йому філіжанку чаю і кладе на тарілочку печиво, а тоді передав все це Давсетові, що бере в неї з рук чай із певним острахом.

Конні. Будьте такі ласкаві, передайте це татові, сенаторе.

ПРИМІТКА: До кінця цієї дії Старкветер тримається осібно, немов король, що сидить на троні. Гостей він приймає нарівні з господинею — Маргеріт. Він посилає по тих, хто йому потрібний. Люди приходять і виходять, як він того бажає. Все це справляє враження, — може, воно й несвідомо в нього, — що він усюди перший. Усі визнають його перевагу, і небезпідставно. Тільки Маргеріт аж ніяк його не боїться; а проте й вона дозволяє йому поводитися в її вітальні так, як йому заманеться.

Давсет несе філіжанку з чаєм і тарілочку з печивом через увесь кін до Старкветера. Старкветер спершу не помічає його.

Конні(стежачи за ними). Чай, тату... чи не вип'єш ти філіжанки чаю?

Протягом наступної сцени між Старкветером і Давсетом останній безпорадно тримає в руках чай і печиво, почувавши себе дуже незручно.

У той же час Ратленда частують чаєм за столом; він розмовляє з двома Дамами.

Старкветер(глянув спершу на Конні, потому зазирнув до філіжанки з чаєм. Буркає щось, відмовляючись, а тоді зводить очі на чоловіка, що стоїть перед ним. Негайно згортає швидко записника, заклавши пальцем ту сторінку, де він читав). О, це ви.

Давсет(почуває себе дуже ніяково, але всіма силами намагається того не показати). Яка приємна несподіванка, містере Старкветере, здибати вас тут! Надзвичайно приємна! Я й гадки не мав, що ви любляете такі легкі розваги.

Старкветер(гострим і владним тоном). Чому ви не прийшли сьогодні вранці, коли вас викликано?

Давсет. Я занедужав... лежав у ліжку.

Старкветер. Це не виправдання, сер. Коли по вас посилають, ви повинні з'являться. Зрозуміло? Проект закону повернено назад. Чому його повернено? Ви обіцяли Доблменові з'ясувати.

Давсет. Сталася помилка. Таке буває...

Старкветер. Що там скоїлось у комісії? Ви більше не маєте впливу в сенаті? Якщо ні, то скажіть, і я знайду кого іншого, хто має.

Давсет (обурено). Я не приймаю такого ставлення до себе, містере Старкветере. В мене також є самолюбство... (Старкветер рохкає скептично). Я людина порядна... (Старкветер рохкає). Я посідаю поважне становище у своєму штаті. Ви забуваєте, сер, що в адміністрації нашого штату я обіймаю не останню посаду.

Старкветер(уриває йому мову так гостро, що Давсет упускає філіжанку й тарілочку додолу). Не вишкіряйте до мене зуби!.. Я можу піднести вас або знищити!.. Адміністрація вашого штату у мене в кишені. (Давсет здригається — то для нього новина. Щоб приховати своє замішання, він нахиляється позбирати розбитий посуд). Покиньте черепки! Я розмовляю з вами.(Давсет покійно випростується. Конні, що стежила за ними, дзвонить по служника). Я купив адміністрацію вашого штату і заплатив за неї. Ви — тільки-но рухоме майно, яке я дістав із тією зграєю. З вас зроблено сенатора за моїм наказом... Вам це ясно? Зрозуміло?

Давсет(скоряючись). Я... я розумію.

Старкветер. Той законопроект треба провалити.

Давсет. Так, сер.

Старкветер.Нишком, не знімаючи галасу. (Давсет киває головою). Тепер можете йти.

Похнюплений Давсет відходить до гурту біля чайного столика. Чалмерс та Габард, сміючися, входять з правого боку; глянувши на Старкветера, вони відразу тверезішають. З ним вони не ручкаються. Старкветер ледь відповідає на Габардів уклін.

Томе, ти мені потрібний.

Габард розуміє його натяк і відходить до чайного столика. Входить служник. Конні показує йому на розбиту філіжанку й тарілочку. Поки служник усе те прибирає, Старкветер мовчить Він гортає свого записника, а Чалмерс стоїть перед ним ні в сих ні в тих. При чайному столику точиться жвава розмова. Габард вітається з усіма й бере філіжанку, а може, й відмовляється від чаю. Служник виходить.

Старкветер(закладає пальцем сторінку в записнику й гостро зиркає на Чалмерса). Томе, твої походеньки та посиденьки в Нью-Йорку мусять припинитись. Зрозуміло?

Чалмерс(здригнувшись). Це вам Габард наплескав!

Старкветер. Ні, зовсім не Габард. Я маю інші джерела.

Чалмерс. То така дрібниця...

Старкветер. Я знаю все, і знаю дуже добре. Коли хочеш, можу познайомити тебе з усіма деталями. Я знаю все. Дискутувати тут нема про що — треба це припинити, і край.

Чалмерс. Мені й на думку не спадало, що я був... такий... необережний...

Старкветер. Ніколи не забувай, що кожний нерозважний вчинок людини з таким становищем, як твоє,— це непростима необережність. На нас покладено великий і важливий обов'язок. На наших плечах відповідальність за долю дев'яноста мільйонів душ. Вони пропадуть, якщо ми занедбаємо свій обов'язок. Темні демагоги збурюють ниці інстинкти в народі. Якщо вони допнуться свого — загинуть і вони, й країна, й уся цивілізація. Нам не треба нового середньовіччя.

Чалмерс. Далєбі, я не уявляв, щоб якісь дрібниці й так багато важили...

Старкветер(знизавши плечима й підвівши брови). Де ж би тобі це уявити! Адже ти лише коліщатко в машині. Я та ще кілька чоловік, що згуртувалися біля мене, ми — машина. А ти лише коліщатко, але занадто потрібне, — і нам шкода тебе втратити...

Чалмерс. Втратити?.. Мене?..

Старкветер. Досить мені ворухнути рукою, будь-коли— ти зрозумів? — будь-коли, і тобі каюк. Ти керуєш своїм штатом. Дуже добре. Але не забудь, що коли мені заманеться, то від твоєї крамнички завтра тільки мокре місце лишиться. Я знаю, ти не можеш переробити своєї вдачі, але, хоча б заради великих наших завдань, ти мусиш бути обережний! Нам доводиться використовувати й недосконале знаряддя — слабких людей. Але ж ти — неприторенний гурман, одно все розкошуєш, потураючи бажанням свого тіла... І п'єш ти надміру. В тебе кепське серце... О, мені доповідає про все твій лікар. Отож не клей із себе дурника і не ший у дурні нас!.. Крім того, не забувай, що твоя дружина — моя дочка. Вона сильна жінка, та посиденьки в Нью-Йорку мусять припинитись. Зрозуміло?

Чалмерс (здригнувшись). Це вам Габард наплескав!

Старкветер. Ні, зовсім не Габард. Я маю інші джерела.

Чалмерс. То така дрібниця...

Старкветер. Я знаю все, і знаю дуже добре. Коли хочеш, можу познайомити тебе з усіма деталями. Я знаю все. Дискутувати тут нема про що — треба це припинити, і край.

Чалмерс. Мені й на думку не спадало, що я був... такий... необережний...

Старкветер. Ніколи не забувай, що кожний нерозважний вчинок людини з таким становищем, як твоє,— це непростима необережність. На нас покладено великий і важливий обов'язок. На наших плечах відповідальність за долю дев'яноста мільйонів душ. Вони пропадуть, якщо ми занедбаємо свій обов'язок. Темні демагоги збурюють ниці інстинкти в народі. Якщо вони допнуться свого — загинуть і вони, й країна, й уся цивілізація. Нам не треба нового середньовіччя.

Чалмерс. Далєбі, я не уявляв, щоб якїсь дрібниці й так багато важили...

Старкветер (знизавши плечима й підвівши брови). Де ж би тобі це уявити! Адже ти лише коліщатко в машині. Я та ще кілька чоловік, що згуртувалися біля мене, ми — машина. А ти лише коліщатко, але занадто потрібне, — і нам шкода тебе втратити...

Чалмерс. Втратити?.. Мене?..

Старкветер. Досить мені ворухнути рукою, будь-коли— ти зрозумів? — будь-коли, і тобі каюк. Ти керуєш своїм штатом. Дуже добре. Але не забудь, що коли мені заманеться, то від твоєї крамнички завтра тільки мокре місце лишиться. Я знаю, ти не можеш переробити своєї вдачі, але, хоча б заради великих наших завдань, ти мусиш бути обережний! Нам доводиться використовувати й недосконале знаряддя — слабких людей. Але ж ти — неприторенний гурман, одно все розкошуєш, потураючи бажанням свого тіла... І п'єш ти надміру. В тебе кепське серце... О, мені доповідає про все твій лікар. Отож не клей із себе дурника і не ший у дурні нас!.. Крім того, не забувай, що твоя дружина — моя дочка. Вона сильна жінка, і ми обоє можемо з неї пишатись. Будь обережний, щоб не вводити її у славу.

Чалмерс. Гарзд, я буду обережний. Та коли ви вже зняли... е... про це мову, то я хотів би побалакати з вами докладніш.

Пауза. Старкветер ніяк не реагує на його слова.

Йдеться про того добродія Нокса та Медж. Він відвідує нашу господу. Вони нерозлучні товариші-друзяки.

Старкветер. Справді?

Чалмерс(хапливо). О, в мене нема й крихти підозри абощо — запевняю вас. А втім, ви ж не заперечуватимете, що вашій дочці, а моїй дружині, аж ніяк не випадає приятелювати з отим запеклим анархістом, що раз у раз нападає на нас і на наш лад.

Старкветер. Я почав був розмовляти з нею на ту тему, але мені перебили. (Насуплює брови й щось обмірковує). Вона тобі дружина. Чому ти не візьмеш її в шори?

У двері на другому плані входить місіс Старкветер, роздивляється навколо, вітається до присутніх, а тоді, вгледівши свого чоловіка, прямує до нього.

Чалмерс. А що я можу вдіяти? Вона має таку саму запеклу вдачу, як і ви. А крім того, мені здається, що вона знає дещо про мене... дещо про мої... гм... розваги...

Старкветер(з притиском). Невинні розваги?

Чалмерс тільки-но зібрався відповісти, коли помітив, що наближається місіс Старкветер.

Місіс Старкветер(каже роздратованим, невдоволеним тоном, а Старкветер тим часом заглиблюється в свого записника). О, ти тут, Ентоні... і розмовляєш про політику, як звичайно. Ну, то я вип'ю філіжанку чаю, і ми повинні рушати. Томмі виглядає далеко не так добре, як я б того бажала. Маргеріт любить його, але приділяє йому надто мало уваги. Не знаю, що воно діятиметься на світі далі, коли вже дожилися ми до того, що матері не знають, як виховувати своїх власних дітей. Ось хоча б Маргеріт з її дитячими садками по різних нетрищах — вона дбає за першу-ліпшу чужу дитину, тільки не за свою власну!.. А якби ж то Маргеріт до церкви так ретельно ходила! Містер Ратленд невдоволений з її поведження... Я хотіла з нею побалакати... але ліпше зроби де ти, Ентоні. Маргеріт чомусь ніколи не рахувалася зі мною. Вона завше чинила

тільки так, як їй було до вподоби... як і ти, між іншим. За моїх часів діти шанували своїх батьків... А все — через оту несамовиту метушню, всі кудись поспішають... На все бракує часу. Ось і я — сьорбну зараз чаю та й мушу бігти... Конні треба ще нередягтися на той обід.

Місіс Старкветер переходить до столика й вітається до гостей у властивій їй манері; Конні подає матері філіжанку з чаєм, Чалмерс шанобливо чекає, що ще скаже йому Старкветер.

Старкветер(зводить на нього очі, відірвавшись від записника). Тим часом — це все, Томе.

Чалмерс відходить до інших гостей, коли це з-за дверей долинають голоси і входить Маргеріт разом з Долорес Ортегою, дружиною перуанського посла, та Матсу Сакарі, секретарем японського посольства, — їх вона зустріла в передпокої. Чалмерс повертається й простує назустріч тій групі. З Долорес Ортегою він знайомий, — отже вітається з нею, а з Сакарі його тільки зараз знайомлять.

Маргеріт проходить поміж гостями, вітаючись до них. Тоді заступає Конні коло чайного столика й наливає чай для новоприбулих. Гості розбиваються на групи й сідають так: Чалмерс і Долорес Ортега; Ратленд, Давсет і місіс Старкветер; Конні, місіс Давсет і Габард.

Чалмерс передає чай пані Долорес Ортезі.

Сакарі затримується біля столика, чекаючи на свою філіжанку чаю й розмовляючи з Маргеріт, Чалмерсом та іншими.

Маргеріт(передаючи філіжанку Сакарі). Мені дуже незручно частувати вас таким напоєм... Я переконана, що вас аж кидає від нашого варварського способу запарювати чай.

Сакарі (вклоняючись). Маєте рацію — ваш американський чай, так само як і англійський, не має нічого спільного з тим чаєм, що його п'ють у моїй країні. А втім, до всього призвичаюєшся, знаєте. Я споживав американський чай ще багато років тому, коли вчився в Йелі[61]. То було щось нечуване, і я зовсім розгубився, запевняю вас, — але спочатку, тільки спочатку. А ось зараз мені здається, що я починаю... Як би його висловитись?., починаю ставитися терпиміше до чаю, запареного за вашим способом.

Маргеріт. Ви вельми поблажливі до наших вад, пане...

Сакарі (вклоняючись). Навпаки, я не помічаю, зовсім не помічаю жадних вад у вашій чудовій країні.

Маргеріт(сміючися). Ви дуже чемні, містере Сакарі.

На порозі з'являється Ноксі на хвильку спиняється нерішуче.

Сакарі(помітивши Нокса, обводить поглядом присутніх — до якого б гурту йому приєднатись). Якщо дозволите, я полишу вас, аби поласувати цим... чаєм. (Приєднується до гурту, що складається з Конні, місіс Давсет і Габарда).

Нокс підходить до Маргеріт. Його рухи трохи незграбні,— знати, що він не звик бувати в такому товаристві. Він вітається з Маргеріт і з тими, хто поруч неї.

Нокс (до Маргеріт). Не знаю, навіщо я сюди прийшов. Тут мені не місце. Все тут у вас якесь дивне...

Маргеріт(безжурно каже, готуючи йому чай). Якщо ви справжній Алі-Баба — то ваше місце саме тут, у печері, де причаїлися сорок розбійників. Але ваш годинник та гаманець тут у безпеці, далєбі,— їм не загрожує нічого. (Нокс робить заперечливий рух, — йому не сподобався її

легковажний тон). Не наганяйте на себе серйозності. Треба ж часом і перепочити. Ви живете занадто напружено. (Киваючи на Старкветера). Он сидить можновладець, отой дракон, що ви його намагаєтесь обернути в попіл. (Нокс дивиться на Старкветера, видимо вражений її словами). То людина, що тримає в своєму кулаці всі страхові компанії, банки й трести, що володіє металургійними та сталеливарними підприємствами, шахтами й корабельнями та ще бозна-чим, людина, в сто крат могутніша за всіх Ротшільдів[62], людина, що провалила вашого законопроекта про дитячу працю, людина, що гальмує всі інші реформаційні заходи, за які ви боретесь. Коротко кажучи, — мій батько.

Нокс(пильно дивлячись на Старкветера). Я мав би впізнати його з фотографій. Але чому ви так кажете?

Маргеріт. Тому, що все це правда. (Він мовчить). А що, — хіба ні? (Вона сміється). О, не треба — можете не відповідати. Ви ж знаєте, що це правда, гірка правда. Це таки печера розбійників. А онде серед них містер Габард— видатний журналіст, повірник корпорацій.

Нокс(із виразом огиди). Знаю я його. Спершу він викривав махінації нафтопромисловців. А згодом, поладнавши з ними, став писати навпаки. Він тепер рядна зірка у Картрайта, відтоді як журнал змінив свій напрямок і ступив на реакційний шлях. Я знаю його — абсолютно нечесна людина. Ні, таки справді — я Алі-Баба, і таки справді не розумію, чому я тут!

Маргеріт. Ви тут, сер, бо я зажадала, щоб ви прийшли.

Нокс. Та що ж ми маємо спільного, ви і я...

Маргеріт. Майбутнє.

Нокс(із притиском, кидаючи на неї пекучий погляд). Інколи мене починає лякати сучасне. (Маргеріт дивиться на нього сполохано і водночас не може стримати радості). Я боюся за вас.

Маргеріт(хапливо). Не дивіться на мене так. Ваші очі блищать. Можуть звернути на пас увагу й бозна-що подумати...

Нокс(зняковіло, незграбно). Я й гадки не мав, що я... що я дивився на вас... так, що...

Маргеріт. Я поясню вам, чому ви тут. Тому що я по вас послала.

Нокс (гаряче). І я прийду, коли б ви не послали по мене, і піду, куди б ви мене не послали.

Маргеріт(докірливо). Стривайте, стривайте... Йдеться про завтрашній виступ. Я чула багато розмов... Усі бурчать, та нарікають, та віщують лихе. Я знаю, що вам ніколи, і мені не слід було б запрошувати вас до себе. Але не було іншого виходу, а я так турбувалася.

Нокс(втішено). Як дивно, що ви — отака, яка ви є,— живучи серед них... і раптом цікавитеся долею простолюду.

Маргеріт(розважливо). Я виглядаю, немов зрадниця у власному таборі. Адже ж, як і батько мій колись, — я теж кохалася колись у мріях. Ще як була я дівча, — начиталася книжок соціальних мрійників — Платонова "Республіка", Морова "Утопія"...[63]

Нокс слухає надзвичайно уважно, очі йому блищать, він ловить кожне її слово.

І я мріяла, що зможу хоч трошки наблизити ту благодайну еру, коли на світі запанує вселюдська справедливе вість. Глибоко в душі я вирішила присвятити себе служінню людськості. Лінкольн став мій герой

— такий він полишився й досі. Але я була тільки дівчина, та й серед кого жила я, щоб знайти правильний шлях?.. Як саме почати? Життя мені застували тисячі обмежень, відгороджували тисячі забобонів та упереджень. Усі сміялися з мене, тільки-но я заводила про це мову. Що я мала робити? Я була тільки жінка. В мене не було ніяких прав, я не мала права голосу. Я мусила мовчати. Я мусила сидіти згорнувши руки. Діяли тільки чоловіки, пишаючися своєю мудрістю, вони голосували, виступали з трибун, урядували... Місце для жінок обмежувалося їхньою господею, а верховодили всім гордовиті чоловіки.

Нокс. Отже, ви розумієте, чому я обстоюю рівноправність жінок.

Маргеріт. Я спостерігала життя — чи то мені так здавалося. Влада! Я рано збагнула, що таке влада. Мій батько мав у руках владу. Він був магнат — здається, саме це відповідна назва. Влада — ось що було мені потрібне. Але ж як її здобути? Я була тільки жінка. І я знову поринула в мрії... Я вирішила, що шлюб допоможе мені здобути владу і міць. Оце вам провідна нитка до того, що відбувалося в мені. Я познайомилася із своїм майбутнім чоловіком. Він був ставний, здоровий і дужий, спортсмен, багатий та політичний діяч з великим майбутнім. Батько сказав мені, що, коли я одружусь із ним, він зробить з нього господаря штату, губернатора, пошле його до сенату. Оце ж бо й усе.

Нокс. А далі?.. Далі?..

Маргеріт. Я одружилась. І зрозуміла, що владою керують сили багато могутніші за ті, що я їх собі уявляла. Вони відібрали в мене чоловіка й обернули його на політичного підручника батькові. А я не здобула собі ні влади, ані прав. Що могла я подіяти? Вони перемогли. Тоді пройняла мене нова думка. Майбутнє належить дітям. Отже, тут зможу я докласти своїх жіночих рук, — адже я мати. Чудово. Що кращого могла я вдіяти за те, як дати світові здорового сина та виплекати його, зробити з нього порядну й корисну людину, — чисту, шляхетну й діяльну. Якщо мені пощастить з ним, то, може, він здійснить мої дівочі мрії. Може, він перетворить світ на кращий, — здоровіший і щасливіший для всіх

людських створінь. Я обрала саме цей шлях — шлях материнської повинності в усьому. Ось чому занедбала я нікчемну церковну благодійність і взялася влаштовувати порядні житла для робітників, організовувати дитячі садки, щоб ясніше було майбутнє для безпорадних маленьких хлопчиків та дівчаток.

Нокс. Ви надзвичайна жінка! Тепер я розумію, чому я так слухняно приходжу, коли ви просите мене прийти.

Маргеріт. А тоді з'явилися ви. Ви були такий незвичайний. Мені здалося, — ви лицар, що змагається з вітряками, мрійник, що повстає проти всіх владарів та привілеїв, що намагається вирвати майбутнє щастя в майбутнього і дати його людям зараз, тепер. Я була певна, що вас занапастять. А проте ви ще й досі тут і змагаєтесь завзято. І та завтрашня ваша промова...

Чалмерс (підійшов до них, тримаючи в руках філіжанку Долорес Ортеги). Так-так, ота промова... Як ся маєте, містере Ноксе? (Тиснуть один одному руки). Філіжанку чаю, Медж. Для місіс Ортеги. Дві грудочки, будь ласка. (Маргеріт наливає чай). Ця ваша промова всіх розбурхала. Завтра ви збираєтесь завдати нам добрячого гарту, як мені здається.

Нокс (посміхаючись). Але не більше, ніж на те заслуговано.

Чалмерс. Скажете правду, всю правду і тільки правду?

Нокс. Саме так.

Чалмерс(беручи з рук Маргеріт філіжанку). Повірте мені,— ми не такі вже чорні, як нас малюють. До цього питання можна підійти з двох боків. Так само, як і ви, ми хочемо тільки добра. І ми не втрачаємо надії, все ще не втрачаємо надії перетягти вас на свій бік.

Нокс хитає головою, посміхаючись.

Маргеріт. О, Томе, не крути! В тебе ж надія зовсім на інше. Ти сподіваєшся скрутити йому в'язи.

Чалмерс(посміхаючися похмуро). Так здебільшого трапляється, коли люди не знаходять спільної мови... (Лагодиться відійти; каже Ноксові). Ви могли б вершити великі діла, якби йшли з нами. А виступаючи проти нас, ви не досягнете нічого, анічогісінько. (Вертається до Долорес Ортеги).

Маргеріт(хапливо). Бачите. Ось чому я так стривожилася, чому по вас послала. Навіть Том не заперечує, що тим, хто не йтиме з ними, вони скрутять в'язи. Ваша промова небезпечна для них. Ви знаєте, як твердо врядують вони в Конгресі, як легко їм стулити рота такій людині, як ви. А проте воші,— і з доброї волі,— дають вам нагоду виголосити промову. Чому?.. Чому?

Нокс(посміхаючись). Я знаю, що вони планують. Вони чули мої звинувачення. Вони гадають, що я виголошу підбурну промову, і тішать себе думкою, що їм пощастить злапати мене — мовляв, жадних доказів я не маю. Вони ладні на будь-що, аби мені дозолити. Вони прагнуть взяти мене на сміх. Телеграфні агентства, вашінгтонські кореспонденти — всі наготові, аби в усіх газетах по цілій країні виставити мене на поглум. Але я цілком готовий, я маю...

Маргеріт. Докази?

Нокс. Так.

Маргеріт. Зараз?

Нокс. Їх привезуть мені сьогодні ввечері — документи, фотокопії документів, довідки...

Маргеріт. Не кажіть мені нічого. Тільки будьте обережні! Будьте обережні!

Місіс Давсет(вдаючись до Маргеріт). Допоможіть мені, місіс Чалмерс... (Показуючи на Сакарі). Містер Сакарі сміється з мене.

Маргеріт. Не може бути.

Місіс Давсет. Але ж сміється!.. Він був такий нечемний...

Чалмерс(під'юджуючи в жарт місіс Давсет). Нечемний!.. О, Сакарі!

Сакарі. Шановна леді з ласки своєї шуткують...

Місіс Давсет. Він був такий нечемний, що попрохав мене пояснити, чому в нас такі високі ціни. Містер Давсет пояснює це тим, що люди в нас занадто заможні.

Сакарі. Яка надзвичайна країна! Люди тут бідні, бо мають забагато грошей.

Чалмерс. Чи ж не від того підскочили ціни, що в обігу надміру золота?

Місіс Давсет. Містер Сакарі висловив таку думку сам, а коли я погодилася з ним, він же почав проти неї сперечатися. Він поводитьсь зі мною страх як негречно.

Ратленд (відкахикнувшись, каже так солодко, немов мастить єлеєм). Все лихо з п'ятики. Спиртові трунки, алкоголь — ось що підриває нашу промисловість, наші заклади, нашу віру в бога — все чисто. Рік у рік робітники заживають усе більше й більше алкоголю. Звісно, працездатність через те знижується, а вартість продукції йде вгору, отже, й ціни йдуть угору.

Давсет. Почасти, тільки почасти. Щоб сказати точніше, додамо ще одне: ціни підскочили й тим, що робітничий клас живе не досить ощадно.

Коли б наші робітники збивали гроші, як те роблять французькі селяни, ми могли б продавати більше на світовому ринкові й жилося б нам багато краще.

Сакарі (вклоняючись). Наскільки я міг зрозуміти, виходить так: що ощадливіший ваш народ, то більше ви зіб'єте грошей, а що більше зіб'єте грошей, то більше можете продати, а що більше ви продаєте, то краще вам живеться?

Давсет. Точнісінько так. Точнісінько.

Сакарі. А що менше ви продаєте, то гірше вам живеться?

Давсет. Саме так.

Сакарі. Отже, якщо народ житиме якнайощадніше і купуватиме все менше, настануть злидні?

Давсет(збитий з пантелику). Е-е... очевидячки...

Сакарі. Виходить, народові живеться кепсько через те, що він ощадливий, а не через те, що він не ощадливий?

Давсет замітався цілком, а місіс Давсет підносить розпачливо руки.

Місіс Давсет(обертаючись до Нокса). А може, ви, містере Ноксе, поясните нам причину такої незрозумілої дорожнечі?..

Старкветер згортає похапцем свого записника, закладає пальця між сторінками і наслухає. Нокс посміхається, але нічого не каже.

Долорес Ортега. Будьте ласкаві, поясніть, містере Ноксе. Я страх як хочу довідатися, чому життя так подорожчало тепер. Ось, приміром, сьогодні вранці я почула, що ціни на м'ясо знову підскочили.

Нокс вагається й дивиться запитливо на Маргеріт.

Габард. Я певний, що містер Нокс здолає просвітлити цю заплутану проблему.

Чалмерс. Та не можете ж ви, такий завзятий та гострий промовець у конгресі, сторопіти тут, серед друзів.

Нокс(запалюючись). Мені й на гадку не спадало, що в цій господі можуть обговорювати такі питання.

Старкветер (гостро і владно). Яка тому причина, що ціни йдуть угору?

Нокс (так само гостро, але й упевнено). Крадіжка.

Це слово вибухає серед присутніх, немов бомба; а проте вони сприймають його чемно й посміхаючись, хоч слово те їх дуже вразило

Долорес Ортега. Яке романтичне пояснення. Виходить, той, хто щось має,— той власність свою украв.

Нокс. Не зовсім, але майже так. Візьмімо автомобілі, наприклад. Цього року витрачено п'ятсот мільйонів доларів на купівлю автомобілів. Ті гроші виробили чоловіки, що тяжко гнуть спину в копальних та на ливарнях, жінки, що збавляють собі очі за шитвом у майстернях, продавниці, що заробляють по чотири-п'ять доларів на тиждень, дрібні діти, що працюють на фабриках та бавовнопряднях, — саме вони виробили ті п'ятсот мільйонів, витрачених цього року на автомобілі. І гроші ті вкрадено в людей, що тяжко працюють.

Місіс Старкветер. Я так і знала, що це автомобілі в усьому винні!

Долорес Ортега. Але ж, містере Ноксе, я також маю автомобіля.

Нокс. Чиясь праця його створила. Чи не ваша?

Долорес Ортега. Нехай бог милує,— ні! Я придбала його... і заплатила грішми.

Нокс. То ви, мабуть, працювали коло чого іншого, а тоді обміняли продукт своєї праці на автомобіля?

Пауза.

Ви не відповідаєте. Отже, я можу зробити висновок, що ви маєте автомобіля, якого вироблено чиєюсь чужою працею і за який ви не віддали ані крихти своєї власної. Саме це я й зчу крадіжкою. Ви звете це власністю. А проте це чистісінька крадіжка.

Старкветер(перебиваючи Долорес Ортегу, що саме налагодилася відповісти). До чого тут крадені автомобілі? Невже ви не маєте досить розуму, щоб глянути на питання ширше? Я ділова людина. Автомобілів я не краду.

Нокс (посміхаючись). Звичайно, автомобілів ви не крадете, — то надто дрібна здобич! Ви орудуєте в куди ширшому масштабі.

Старкветер. Але я краду?

Нокс (знизуючи плечима). Якщо хочете, то так.

Старкветер. Я скидаюся на одного джентльмена з Міссурі. Доведіть мені!

Нокс. А я скидаюся на техасця. Це має бути в моїх руках.

Старкветер. Я переніс свій осідок відразу до Техасу. Ану-но, що я краду в ширшому масштабі?

Нокс. Я скажу. Ви — визначний фінансист, монополіст і магнат. Дозвольте вдатися до статистики?

Старкветер. Шкварте.

Нокс. Ви контролюєте дев'ять мільярдів доларів, укладених у залізниці; два мільярди в індустріальних концернах; один мільярд у страхових компаніях; один мільярд у різних банках; два мільярди в інших кредитних закладах. Завважте: я не кажу, що всі оті гроші належать вам особисто, але ви порядкуєте ними на власний розсуд. Це все, що вам потрібно. Коротко кажучи, ви порядкуєте такою великою часткою капіталу Сполучених Штатів, що решта капіталістів іде вашим слідом. Отже, так. За останні кілька років, унаслідок різних фінансових махінацій, основний капітал нашої національної індустрії штучно збільшився на сімдесят мільярдів доларів. Але це тільки-но шумовиння — чистісіньке шумовиння, облуда! Ви, монополіст, чудово знаєте, що то за шумовиння. Я сказав — сімдесят мільярдів. То не має значення — їх може бути й сорок мільярдів і вісімдесят, — досить того, що сума величезна. А що означає оте шумовиння, вартє сімдесят мільярдів? Воно означає з п'яти відсотків на рік — три з половиною мільярди прибутку; тобто цей рік, як і кожного іншого року, споживач сплачує за товари на три з половиною мільярди доларів більше, ніж товари варті. А сплачувати ці гроші має працюючий люд. Оце ж і є крадіжка. Ось чому ціни йдуть угору. Хто збиває шумовиння? Хто має з того шумовиння крадений зиск? Чи то ж я вклав його вам до рук?

Старкветер. А хіба за врядування не належиться платня?

Нокс. Іменуйте це, як вам до вподоби, — однаково.

Старкветер. Та хіба ж я не роблю два долари там, де раніше був один? Хіба я не збільшую цим самим достатків?

Нокс. А хіба ж це не елементарний обов'язок щодо свого ближнього?

Старкветер. О, ви — безнадійний мрійник!.. (Береться до свого записника).

Ратленд (гостро). І я теж краду, містере Ноксе?!.. Я, що дістаю платню за проповідь слова божого?

Нокс. Ваша платня береться з того самого шумовиння. Хотите знати, хто сплачує вам платню? Не ваші парафіяни, — ні! Вам платять малі діти, що працюють на фабриках, та й усі інші — всі раби, прикуті до фабричного колеса. Ось хто сплачує вам вашу платню.

Ратленд. Я заробляю її.

Нокс. Але вони платять.

Місіс Давсет. Ой-ой, містере Ноксе, та ви ще гірші за містера Сакарі. Ви просто анархіст! (Удає, немов тремтить з переляку).

Чалмерс (до Нокса). Ці ваші твердження, гадаю, — частина вашої завтрашньої промови?

Долорес Ортега (плескає в долоні). Це проба! Він перевіряє свою майбутню промову на нас.

Сакарі. А як, на вашу думку, можна запобігти цій... е... цій крадіжці?

Старкветер знову згортає записника, закладаючи пальцем сторінку, і прислухається до Ноксових слів.

Нокс. Дуже просто. Змінивши державну машину, що керує життям дев'яноста мільйонів людей.

Сакарі. Я гадав — мене навчано так у Йелі,— що ваша державна машина чудова, о так — пречудова.

Нокс. Вона вижила свій вік. Її місце на смітнику. Замість нам служити, вона нами верховодить. Ми її раби. Згряя політичних шахраїв та лицемірів запосіла її і чинить там свою волю. Коротко кажучи, згори й донизу нами орудують шахраї. Навколо пас царює крадіжка.

Габард. Але ж кожен уряд складається з представників свого народу. Жадний народ не вартий кращого уряду, ніж він має. Коли б народ був більшого вартий, він би й мав кращий уряд.

Старкветер схвально киває головою.

Нокс. Це брехня. І я запевняю вас, що народ Сполучених Штатів з його моральними принципами та прагненнями стоїть вище за свій уряд. Теперішній уряд — це уряд політиканів в інтересах політиканів і в ім'я політиканів. Але наш народ вартий кращого уряду. Містере Сакарі, чи ви коли чули анекдота про чотири тузи?

Сакарі. Здається, ні.

Нокс. А в покер ви граєте?

Сакарі (жваво). О так, — захоплива гра! Я навчився її... в Йелі.. Те стало мені в добрі гроші.

Нокс. Так ото цей анекдот нагадує мені наших шахраюватих політиканів. Морального стриму для них не існує. На крадіжку вони дивляться як на річ законну, цілком законну. Вони не вбачають нічого

негожого, коли банківник наділяє себе кращими картами. Що ж — його пора, він і живиться, а потрапить колода їм до рук, — вони своє візьмуть.

Долорес Ортега. Але де ж ваш анекдот, містере Ноксе? Я теж граю в покер.

Нокс. Це сталося в Неваді, в селищі шукачів золота. Якийсь новачок стежив за грою в покер. Він стояв за банківником і побачив, як той нишком кинув собі чотири тузи, витягши їх спідсподу колоди. (Далі каже, повільно розтягуючи слова, як то роблять на заході Штатів). Новачок перейшов до картяра, що сидів навпроти банківника, і мовив йому стиха: "Слухайте, — я бачив допіру, як банківник витяг собі чотири тузи з колоди". Картяр подивився на нього якось миті, та й каже: "Ну та й що?" — "О, нічого, — відказує новачок, — я тільки подумав, що вам цікаво було б знати. Кажу ж бо, — я бачив допіру, як банківник витяг собі чотири тузи з колоди", — "Слухай по ти, хлопче, — сказав картяр, — не сунь свого носа до чужого проса. Ти ж нічогісінько в цій грі не тямиш! Таж зараз він роздає карти, не хто!"

Маргеріт(підводячись, тим часом як усі сміються). Ми надто довго розмовляємо про політику. Долорес, будьте ласкаві, розкажіть мені про свій новий автомобіль.

Нокс (наче раптом згадавши). Я ж мушу йти! (Півголосом до Маргеріт). Невже я маю тиснути руку всім?

Маргеріт(хитає головою і каже теж неголосно). Любий, чарівний Алі-Баба...

Нокс(похмуро). Здається, я пошився в дурні.

Маргеріт(серйозно). Навпаки, ви були чудові. Я пишаюся вами.

В той час, як Нокс тисне руку Маргеріт, Сакарі підводиться й підходить до них.

Сакарі. Я теж мушу йти. Я перебув дуже милі хвилини у вашій господі, місіс Чалмерс. Дякую вам уклінно.

Сакарі й Маргеріт тиснуть одне одному руки. Нокс і Сакарі йдуть один за одним до затильних дверей. Саме, коли вони виходять, з'являється служник і підходить до Старкветера, несучи тацю з телеграмою.

Маргеріт приєднується до Долорес Ортеги та Чалмерса, сідає і веде далі розмову про автомобілі. Старкветер бере телеграму, розпечатує й читає.

Старкветер. Сто чортів!

Служник. Прошу, сер?

Старкветер. Сенатора Чалмерса до мене й містера Габарда.

Служник. Слухаю, сер.

Служник іде до Чалмерса й Габарда, які негайно схоплюються й підходять до Старкветера. Тим часом Маргеріт запрошує всіх гостей до одного гурту, а сама сідає так, щоб їй було видно Старкветера та його групу по той бік кону. Служник затримується, слухаючи розпоряджень Маргеріт. Чалмерс та Габард чекають стоячи, поки Старкветер перечитує телеграму.

Старкветер(підводячись). Цю телеграму щойно передав Доблмен. Бона з Нью-Йорка — від Мартіно. Сталася обурлива річ. Зникли мої секретні напери й документи. Підкуплено мою довірену стенографістку, пам'ятаєте, Томе, така собі дама. Не розбереш, чи то молодого, чи то

поважного віку. То це вона. Де той служник? (Служник уже біля дверей). Як вас там... Ідіть сюди!

Служник повертається й підходить до Старкветера.

Зателефонуйте Доблменові. Перекажіть йому, щоб прибув сюди.

Служник (розгублено). Прошу, сер?..

Старкветер (роздратовано). Моєму секретареві... зателефонуйте до мене, додому. Доблменові. Перекажіть йому, щоб прибув негайно.

Служник виходить.

Чалмерс. Але ж хто організував цю крадіжку?

Старкветер знизує плечима.

Габард. Певно, якийсь шантажист. Спробує обдерти вас...

Чалмерс. А що, як...

Старкветер (нетерпляче). Тобто?

Чалмерс. А що, як їх буде використано завтра в Ноксовій промові?..

Перестрах промайнув по обличчях Старкветера й Габарда.

Місіс Старкветер(підвівшись). Ентоні, нам уже нора. Ти готовий? Конні ще треба передягтися.

Старкветер. Я не поїду зараз. Ти й Конні беріть собі машину.

Місіс Старкветер. Не забудь же — ти маєш їхати на проханий обід.

Старкветер (відмахуючись). Чи я коли що забував?

Служник увіходить до покою й підходить до Старкветера; спиняється, поки місіс Старкветер скінчить. Старкветер слухає її терпляче, лице йому немов скам'яніле.

Місіс Старкветер. О, ця вічна політика! Цілий час тут, — після тієї та й знов тієї ж; високі ціни, підкуп та крадіжка; крадіжка, підкуп та високі ціни. Нестерпно! За моїх дівочих часів у нас не заведено було розмовляти про такі речі. Ну, гаразд, ходімо, Конні.

Місіс Давсет(підводячись і кидаючи погляд на Давсета). Нам теж час уже рушати.

Протягом наступної сцени коло Старкветера, Маргеріт прощається з гістьми, що один по одному виходять — спершу місіс Старкветер і Конні, далі Давсет і місіс Давсет. З-під уваги місіс Давсет не випали останні слова місіс Старкветер. Старкветер, не відповідаючи дружині, запитливо дивиться на служника.

Служник. Містер Доблмен уже виїхав, сер.

Старкветер. Проведіть його сюди, скоро він приїде.

Служник. Слухаю, сер. (Виходить).

Маргеріт, Долорес Ортега та Ратленд далі сидять за чайним столиком; Маргеріт наливає Ратлендові другу філіжанку чаю. З часу до часу Маргеріт допитливо поглядає на гурт заклопотаних чоловіків по другий бік кону. Старкветер похмуро замислився. Габард теж мовчить, роздумуючи.

Чалмерс. Якби певність, що ці папери в Нокса, я б витрусив їх у нього з горлянки.

Старкветер. Не ляпай язиком казна-чого, Томе. Становище надто серйозне.

Габард. Але ж Нокс не має грошей. А Старкветерова стенографістка коштує чимало.

Старкветер. Не тільки сам Нокс пришитий до цієї справи.

Хутко входить Доблмен; він збуджений, але добре панує над собою.

Доблмен(до Старкветера). Ви одержали телеграму, сер? (Старкветер кивав головою). Я зв'язався з нью-йоркською конторою — з Мартіно — і перебалакав, а тоді вирушив сюди, щоб негайно доповісти вам.

Старкветер. Що Мартіно сказав?

Доблмен. Виявилось, що ваші архіви на місці.

Старкветер. Хвалити бога!

Протягом подальшої Доблменової мови Ратленд прощається з Маргеріт та Долорес Ортегою й виходить. За хвилину підводяться і йдуть до виходу Маргеріт та Долорес Ортега, кидаючи зацікавлені погляди на чоловіків. Долорес Ортега виходить. Маргеріт затримується хвильку на дверях, востаннє тривожно глянувши на чоловіків, і теж виходить.

Доблмен. Але не зовсім. Стенографістка, міс Стендіш, призналася. Вже віддавна і не раз витягала вона з архіву по два-три листи й документи, їх фотографували й повертали назад. Але найважливіші з них

затримано й повернуто копії. Мартіно каже, що міс Стендіш і сама вже не може пояснити, які з тих повернених документів справжні, а які — копії.

Габард. Тут завинив не Нокс.

Старкветер. Мартіно сказав, для кого міс Стендіш працювала?

Доблмен. Для Герста.

На обличчях трьох чоловіків проступила тривога.

Старкветер. Герста! (Замислився).

Габард. Це ще не так загрозово. Дешева сенсація — то найбільше, що зможе Герст видобути з отих документів. Але хто ж тому галасові бульварної преси повірить!

Старкветер. Гадаю, що цього разу Герст діятиме спритніше. Він, звичайно, видрукує ці документи в своїх газетах, але тільки по тому, як Нокс пошлеться на них у своїй промові. Ото спритний собака! Та й вибрав же слухний час, щоб ударити по мені, по урядові, по всьому! Отже, це Герстова робота. Грає на публіку. Підохочує Нокса на це ефектне викриття в парламенті саме тепер, у критичну хвилину, коли нам треба затвердити цілу низку важливих законів. (До Доблмена). Чи Мартіно подав вам відомості, які саме документи вкрадено?

Доблмен(переглядаючи свої нотатки). Запевно мені не відомо, але він казав про листування з компанією "Щасливого року" (Старкветер помітно змінюється на обличчі), про каледонські листи, про кореспонденцію "Чорний Вершник". Він згадав також... (Заглядає в свої нотатки)... листування Естенбері та Глутса. Та й інші були, багато інших, тільки він не зазначив, які саме.

Старкветер. Це страшно! (Запанувавши над собою). Дякую вам, Доблмене. Будь ласка, повертайтеся додому, зв'яжіться знову з Нью-Йорком і довідайтесь про всі деталі. Я дожену вас незабаром. Ви маєте машину?

Доблмен. Таксі, сер.

Старкветер. Гарзд, їдьте і добре пильнуйтеся.

Доблмен виходить.

Чалмерс. Я не знаю, що то за листи, але справа, здається, серйозна.

Старкветер(люто). Серйозна! В історії країни ще не було такої сенсації, щоб ти це знав. Ідеться про сотні мільйонів доларів. Ідеться про більше — про втрату влади. І навіть про ще більше: юрба, величезна маса темних людей, може повстати і зруйнувати все те, коло чого я ціле життя своє заради них працював. О, йолопи! Йолопи!

Габард(зловісно хитаючи головою). Годі й уявити собі, яка здійметься буча, якщо Нокс виголосить ту промову і подасть докази.

Чалмерс. Ото ж бо й лихо! Народ і без того вже роздратований та неспокійний. Його раз у раз підбурює блягузкання радикальної преси, підбурюють журнали, що пасуться на скандальній хроніці, та демагоги. Народ тепер, як той порох, що йому тільки подай іскру.

Старкветер. А цей добродій Нокс не дурень, хоч він і мрійник. Спритний негідник, ось хто він, і битися вміє. Знати, що він з Заходу, нащадок піонерів. Його батько з запрягом волів перетнув рівнішу аж до Орегону. Він добре знає, коли козирнути, а надто ще як йому випали найкращі карти.

Чалмерс. Нічого схожого вам ще зроду не траплялось.

Старкветер. Я завше стояв понад брудом та юрбою — я був незаплямований і чистий. Але це — це вже занадто! Це — іскра. Хто й зна, яким боком воно може обернутись.

Чалмерс. Може, дійде до зміни уряду.

Старкветер(люто киваючи головою). Тоді нова партія, партія демагогів підгорне все під свою руку. Націоналізують залізниці й телеграф, введуть прогресивний податок, що фактично означатиме конфіскацію приватного капіталу.

Чалмерс. І з'явиться сила радикальних законів — про заборону дитячої праці, про відповідальність підприємців, про державний контроль над родовищами вугілля в Алясці, про невтручання в справи Мексики. І хто зна, що станеться з вашим енергетичним концерном, який так важко було створити.

Старкветер. Цього не повинно бути! Це неймовірне лихо. Це означає, що сам процес капіталістичного розвитку загальмується й зупиниться зовсім. Це означає регрес років на десять. Це означає, що треба буде багато праці докласти, аби той регрес подолати. Це означає не тільки всі закони, що заважатимуть нам на кожному кроці, але ще й пальці юрби, що впнуться у важелі врядування. Це означає анархію. Це означає руїну й злидні для всіх тих засліплених дурнів, для того бидла, що силкується будь-що знищити підвалини власного добробуту.

Томмі прожогом вибігає з лівого боку, так наче хто за ним женеться. Томмі хоче перебігти через кімнату, але, побачивши чоловіків, спиняється. Ті не помічають його, і Томмі нишком підлазить під чайний столик.

Чалмерс. Документи й листування зараз, безперечно, в Нокса.

Старкветер. Перед нами одне завдання — вернути їх назад. (Він дивиться запитливо на обох чоловіків).

Маргеріт з'являється з лівого боку, вона розчервонілася, доганяючи Томмі,— це вони граються в квача. Маргеріт здригається, побачивши трьох чоловіків, і стає біля чайного столика, спершись на нього рукою.

Габард. Я беру це на себе.

Старкветер. Часу надто мало. За Двадцять годин він виголошуватиме свою промову. Спершу спробуйте порозумітися з ним. Запропонуйте відчпного, за грішми не стійте. Я вповноважую вас діяти за мене. Ви маєте встановити, чого він там вартий.

Габард. А як ні?

Старкветер. Тоді ви повинні добути документи за всяку ціну!

Габард(обережно). Ви маєте на оці?..

Старкветер. Так, саме те. Але, що б там не скоїлося, мого ім'я не пришивайте до справи. Зрозуміли?

Габард. Цілком.

Маргеріт(удаючи, ніби щойно зайшла до покою і прикидаючись веселою). Чого це ви тут утрьох змовляєтеся?

Всі троє чоловіків здригаються.

Чалмерс. Лаштуємося ціни трохи підвищити.

Габард. Щоб нажити ще більше автомобілів.

Старкветер(не звертаючи уваги на Маргеріт і рушаючи до дверей на другому плані). Я мушу йти. Ви знаєте, що робити, Габарде. А ти, Томе, поїдеш зі мною — ти мені потрібний.

Чалмерс (тим часом як усі троє рушають до виходу). Додому?

Старкветер. Так, у нас багато справ.

Чалмерс. Тоді я спершу передягнуся і виїду слідом за вами.
(Обертаючись до Маргеріт). Заїдеш по мене, коли їхатимеш на той обід.

Маргеріт (киває).

Старкветер мовчки виходить. Габард прощається з Маргеріт і теж виходить; за ним — Чалмерс. Маргеріт стоїть нерухомо, спершись однією рукою на столик, а другу притиснувши до серця. Вона роздумує, чи не стосуються Нокса ті слова, які вона щойно почула, і, кінець кінцем, робить висновок, що Нокс у небезпеці. Томмі, втративши надію, що мати його шукатиме, вилазить засмучений з-під столика й бере її за руку. Маргеріт ледве зауважує сина.

Томмі (сумно). Ти не хочеш більше бавитись? (Маргеріт не відповідає). Я був як справжній індіанин.

Маргеріт(раптом приходять до тями, нахиляється до Томмі, обіймає його і скрикує з остраху й тривоги, — а також з любові до сина). О Томмі! Томмі!

Завіса

ДІЯ II

Вітальня в номері Говарда Нокса (в готелі) напівосвітлена. Час — восьма година вечора.

Вхід до кімнати праворуч з холу. Глибше праворуч двері до сусіднього номера; посередині затильної стіни камін. Ліворуч, на другому плані, двері до Ноксової спальні. Ліворуч також вікна на вулицю. Поряд великий стіл, закиданий книжками, журналами, урядовими звітами тощо. Праворуч від середини, ближче до передкону, письмовий стіл з телефоном і обертовим кріслом потойбіч. На цьому столі листи тощо. Попід стінами книжкові шафи та бюрка на папери. Між каміном та дверима до спальні низька книжкова шафа, не більш як п'ять футів заввишки, з книжками великого формату.

На кону порожньо. Хвильку згодом за дверима в другий номер чути якесь шарудіння, хтось торгає двері. Ще за хвильку ті двері прочиняються, і в отвір просувається голова якогось чоловіка, що обережно роздивляється навколо.

Чоловік той заходить, вмикає світло, за ним з'являється ще один чоловік. Обидва пристойно вбрані,— на них темні костюми, накрохмалені комірці, чохла тощо. Вони чепурні, спритні й рішучі люди. Слідом за ними до кімнати заходить Габард. Обводить очима кімнату, підходить до письмового столу, бере листа й читає адресу.

Габард. Це Ноксова кімната.

Перший чоловік. Аякже, — саме так.

Другий чоловік. Нам пощастило, що той чолов'яга з бурцями вибрався з тієї кімнати сьогодні.

Перший чоловік. Його ключ ще не потрапив до порт'є, як я вже найняв кімнату.

Габард. Гаразд, беріться до роботи. Це, мабуть, його спальня. (Йде до дверей у спальню, відчиняє їх, зазирає до середини, вмикає там світло, гасить і вертається назад до тих двох інших). Ви знаєте, про що йдеться: шукайте паку документів та листів. Якщо знайдемо її, кожен з вас заробить по п'ять сотень на додаток до платні.

Під час розмови всі трое ретельно переглядають письмовий стіл, шухляди, бюрка, книжкові шафи тощо.

Другий чоловік. Старому Старкветерові, либонь, здорово припекло.

Габард. Цс-с. Його ім'я вимовляти не вільно!

Другий чоловік. Отакої!.. Мабуть, таки й справді — великої він руки людина...

Перший чоловік. Я ніколи не діставав розпоряджень від нього особисто, а я ж бо працюю під його рукою довше за вас.

Другий чоловік. Так, і ви працювали на нього понад два роки, поки довідалися, хто ваш господар.

Габард (першому чоловікові). Пішли б ви ліпше до холу та постерегли Нокса. Він може повернутися щохвилини.

Перший чоловік добуває відмикачки, йде до дверей у хол, відмикає їх, ледь прочиняє і виходить. На столі деренчить телефон, Габард здригається.

Другий чоловік(посміхаючись до Габарда). Це тільки телефон.

Габард (не припиняючи пошуків). Знати, ви добре попрацювали на Стар...

Другий чоловік(перекривляючи Габарда). Цс-с. Його ім'я вимовляти не вільно!

Телефон дзвонить ще і ще, настійливо, вперто.

Габард(змінивши свій голос). Слухаю... Так. (Він здивований — видко, впізнав голос, — на обличчі йому промайнула посмішка). Ні, це не Нокс. Ви помилились. Не той номер... (Кладе трубку й звертається до Другого чоловіка своїм природним голосом). Поклала. Відразу ж.

Другий чоловік. Ви впізнали голос?

Габард. Ні, то мені здалося...

Пауза, обидва шукають.

Другий чоловік. Я жадного разу не перекинувся й словечком з паном. А платню дістаю від нього вчасно, як слід.

Габард. Ну то й що з того?

Другий чоловік (ображено). Для нього я немовби й не існую.

Габард (витягає шухляду й переглядає вміст). А проте платня все ж таки нічогенька?

Другий чоловік. Так-то воно так, та сплачує ж він грошики не пусто-дурно.

Перший чоловік заходить до кімнати у двері праворуч. Він рухається хапливо, але обережно. Причиняє двері за собою, забувши їх замкнути.

Перший чоловік. Хтось вийшов з ліфта і йде сюди.

Габард, Перший чоловік та Другий швидко йдуть до дверей у сусідній номер.

Перший чоловік затримується й роздивляється навколо, чи все в кімнаті гаразд. Бачить висунену шухляду, що покинув Габард, вертається і засуває її. Габард та Другий чоловік виходять. Перший чоловік вимикає світло й теж виходить. Чути, як замикаються двері. Пауза. Стукають у двері з холу. Пауза. Тоді двері відчиняються й до кімнати входить Джіфорд. Він вмикає світло, проходить по кімнаті, дивиться на годинника й кінець кінцем сідає у крісло біля каміна праворуч.

Чути, як повертається ключ у дверях з холу. Двері відчиняються, і з ключем у руці входить Нокс. Бачить Джіфорда.

Нокс(тиснувши йому руку). Як ви сюди потрапили?

Джіфорд. Просто зайшов. Двері було не замкнено.

Нокс. Мабуть, я забув замкнути.

Джіфорд(добуваючи паку документів з внутрішньої кишені на грудях і віддаючи її Ноксові). Маєте, ось вони.

Нокс (гортаючи їх з цікавістю). Ви певні, що це оригінали? (Джіфорд киває). Адже ж мені не можна ризикувати, знаєте. А що, як Герст змінить свій намір, коли я виголошу промову, й відмовиться опублікувати оригінали? Такі речі вже траплялися.

Джіфорд. Оце ж я йому й казав. Він хотів дати копії, то я вже був подумав, чи не дурно мене носило до Нью-Йорка. А проте я наполіг на своєму. Ноксові потрібні тільки оригінали, кажу йому, а ні, то нічого не вийде, — і кінець кінцем він здався.

Нокс (тримаючи документи). І не сказати, як багато важать вони для мене і який я вам вдячний!..

Джіфорд(перебиваючи). Гаразд, гаразд. Не варто й згадувати. Горст аж нетямиться — це ж вода на його млин. А робітникам ваше викриття ще й як стане в пригоді. Та й ви матимете змогу нарешті показати себе! А як там закон про відшкодування за каліцтво?

Нокс(утомлено). Все та сама історія. Ніяк не дійде до парламенту. Застряг у комісії. Та й чого можна сподіватися від законодавчої комісії?..
Всі вони там в один гуж тягнуть із залізничними компаніями.

Джіфорд. Профспілка залізничників дуже зацікавлена в цьому законі.

Нокс. Ну що ж — залізничники ніколи не побачать його, доки не навчаться голосувати, за кого слід. Коли, нарешті, ваші профспілкові лідери облишать страйки та бойкоти й скерують робітників до політичної боротьби?

Джіфорд(простягаючи йому руку). Гаразд уже, бувайте. Мені ніколи, а то б я пояснив вам, чому саме політичної боротьби не можна пов'язати з профспілковим рухом. (Нокс кидає документи на низьку книжкову шафу й тисне Джіфордові руку). Поводьтесь обачніше з цими паперами. Ви б їх так не кидали, якби знали, скільки Герст за них заплатив.

Нокс. Їм тут безпечно.

Джіфорд. Не треба легковажити ворожій сили. Їхня згря не зупиниться ні перед чим.

Нокс. Я пильнуватиму цих документів, як власного ока. Вночі візьму з собою до ліжка, щоб таки допильнувати. Та й взагалі їм нічого не загрожує. Адже ж ніхто, крім вас, не знає, що вони в мене.

Джіфорд (ідучи до дверей у хол). Не хотів би я бути в Старкветеровій конторі, коли виявиться, що папери зникли. Комусь буде добра прочуханка. (Затримуючись на дверях). Всипте їм завтра добрячого перцю! Я буду на галерійці. На все вам добре. (Виходить).

Нокс відчиняє вікно, підходить до письмового столу, сідає в крісло й береться до своєї кореспонденції.

Стукають у двері з холу.

Нокс. Ввійдіть.

Габард входить до кімнати, підступає до столу, але руки Ноксові не подає. Вони вклоняються один одному, і Габард сідає в крісло ліворуч від письмового столу.

Нокс, тримаючи розпечатаного листа, повертається лицем до відвідувача. Він чекає, поки Габард почне мову.

Габард. Немає потреби говорити манівцями з такою людиною, як ви. Я це знаю. Ви тямите, що ви робите, і я також. Ви добре знаєте моє становище, отже, розумієте, що я маю повноваження на переговори.

Нокс. О так, я знаю.

Габард. Ми хочемо порозумітися з вами по-дружньому.

Нокс. Це легко зробити. Якщо ваші хазяї житимуть чесно й справедливо...

Габард. Прибережіть ці слова для своєї промови. Ми розмовляємо вічна-віч. Вам вигідніше було б...

Нокс (розгнівано). Якщо ви гадаєте мене підкупити.

Габард (гречно). Ні в якому разі. Ані найменшого натяку на те. Річ ось у чім. Ви конгресмен. А кар'єра кожного члена Конгресу залежить від того, в якій комісії він бере участь. Нині вас закопали в мертву комісію карбування, мір та ваги. Скажіть тільки слово — і вас буде призначено до найважливішої комісії...

Нокс (перебиваючи). То ви роздаєте оті призначення?

Габард. Певне. А ні, то чого б я тут опинився? Все можна владнати.

Нокс (задумливо). Я знав, що наш уряд геть прогнів, але мені й на думку не спадало, щоб торгували урядовими посадами в такий спосіб.

Габард. Ви не дали ще своєї відповіді.

Нокс. Ви мали б знати мою відповідь наперед.

Габард. Є ще й інший вихід. Вас цікавлять соціальні проблеми. Ви вивчаєте соціологію. Тих, кого я репрезентую, вельми цікавить ваша особа... Щоб ви могли поглибити свої студії, ми охоче пошлемо вас до Європи. Там, у тій просторій соціологічній лабораторії, далеко від політичної метушні, ви матимете добру нагоду присвятити себе науці. Ми охоче пошлемо вас туди, скажімо, на десять років. Ви діставатимете по десять тисяч доларів на рік, а того дня, коли виїдете з Нью-Йорка, ви дістанете поза тим чималеньку суму — сто тисяч доларів на додаток.

Нокс. Отже, це так купують людей.

Габард. Йдеться чисто про освітні цілі!

Нокс. Але ви ж таки манівцями говорите!

Габард (рішуче). Гаразд. Ну, то яка ваша ціна?

Нокс. Ви хочете, щоб я покинув політику, покинув усе? Ви хочете купити мою душу?

Габард. Ще й більше. Ми хочемо купити певні листи й документи.

Нокс (ледь помітно здригається). Які листи й документи?

Габард. Оце ні і ви переходите на манівці. Чесній люпині нема чого брехати, навіть...

Нокс(перебиваючи). Вам.

Габард (посміхаючись). Навіть мені. Я помітив, як ви здригнулися, коли я згадав за листи. Ви себе виказали. Ви знаєте, які саме листи я мав на увазі. Ті, що їх викрав Герст з архіву Старкветера — ті, що ви їх маєте намір використати завтра.

Нокс. Маю намір використати завтра.

Габард. Точнісінько так. Саме про них ідеться. Складіть їм ціну. Скільки?

Нокс. Нічого я не продаю. Я не гендляр.

Габард. Одну хвилинку. Не кваптеся на відповідь. Ви не знаєте, з ким маєте справу. З тих листів ви не скористаєтесь у своїй промові. То вже повірте мені. Далеко розумніше продати їх за грубі гроші, аніж їм пропасти задурно.

Стукають у двері з холу. Габард здригається.

Нокс. Ввій...

Габард(перебиваючи). Ц-сс! Мовчіть! Мене не повинні тут бачити.

Нокс(сміючися). Ви боїтеся заплямувати себе моїм товариством?

Стукають знову.

Габард (збентежено схоплюючись, не дає Ноксові відповіді). Нікого не впускайте. Я не хочу, щоб мене побачили тут із вами. Та й вам це може пошкодити.

Нокс(теж схоплюється і йде до дверей). Мені нема чого критись. Я ні з ким не зустрічаюся потай. (Відчиняє двері).

Габард, стривожено озираючись, зникає в спальні, причиняючи за собою двері. Протягом цілої наступної сцени Габард раз у раз визирає звідти, стежачи за тим, що відбувається на кону.

Відчинивши двері, Нокс аж відхитнувся.

Маргеріт! Місіс Чалмерс!

Маргеріт заходить до покою разом з Томмі та Ліндою.

Маргеріт у вечоровім строї, на плечах — бальова накидка.

Маргеріт(вітаючись із Ноксом). Даруйте мені, але я конче мусила побачити вас. Я не могла додзвонитися телефоном. Я телефонувала кілька разів, і ніяк не могла натрапити на ваш номер.

Нокс(отямившись). Справді? Я такий радий. (Побачивши Томмі). Здоров, Томмі.

Нокс простягає хлопцеві руку, і той повагом стискає її. Лінда залишається побіля дверей. Обличчя їй стурбоване.

Томмі. Як ся маєте?

Маргеріт. Не було іншої ради, а мені ж так треба вас попередити. Я взяла з собою Томмі й Лінду, щоб пильнували мене. (Вона допитливо роздивляється навколо, звертаючи особливу увагу на бюрка з паперами та стоси урядових звітів на письмовому столі). Ваша лабораторія.

Нокс. Коли б же то з мене був такий самий чудодійник у соціальних науках, як чудодійник Едісон у науках технічних!

Маргеріт. Але ж ви саме такий і є. Ваша праця важить багато більше, ніж ви гадаєте. О, я знаю вас краще, ніж ви знаєте себе самі.

Томмі. Ви читаєте всі оці книжки?

Нокс. Так, і я ще ходжу до школи й учуся. А на кого ти вчитимешся, коли підростеш? (Томмі замислюється, але не відповідає). На президента Сполучених Штатів?

Томмі(хитаючи головою). Тато каже, що президенти не бозна-чого варті.

Нокс. Навіть і Лінкольн?

Томмі бере сумнів.

Маргеріт. Хіба ж ти не пам'ятаєш, яка надзвичайно гарна людина був Лінкольн? Пригадуєш, — я ж тобі розповідала?

Томмі (хитаючи повільно головою). Але я не хочу, щоб мене вбили. Знаєте, що?

Нокс. Що?

Томмі. Я хочу стати сенатором, як батько. Всі вони під його дудку танцюють.

Маргеріт зняковіла, а Ноксові очі сміються.

Нокс. Хто це вони?

Томмі (розгублено). Не знаю. (Довірливо). Але всі вони таки танцюють.

Маргеріт подає знак Лінді, щоб та відвела Томмі набік.

Лінда (хоче перевести Томмі на лівий бік кону). Ходімо, Томмі. Подивимось у вікно.

Томмі. Я волів би побалакати з містером Ноксом.

Маргеріт. Послухайся Лінди, Томмі. Мамі самій треба побалакати з містером Ноксом.

Томмі скоряється і разом з Ліндою підходить до вікна.

Маргеріт. Може, ви запропонували б мені сісти.

Нокс. О! Даруйте... (Він присував до неї найзручніше крісло, а сам сідає за письмовим столом).

Маргеріт. Я маю лише кілька хвилин. Том у батька, і я мушу заїхати по нього, щоб потім податися з ним разом на той обід, але спершу треба ще відвезти Томмі додому.

Нокс. А ваша служниця?

Маргеріт. Лінда? З неї й тортурами не витягти нічого такого, що могло б мені зашкодити. Її відданість не має меж, — мені аж соромно. Я того не варта. Але річ не в тім. (Хапливо). Коли ви сьогодні від нас пішли, щось таке сталося. Батько одержав телеграму. Видно, вельми важливу, бо секретар примчав до нього відразу ж. Батько покликав Тома й містера Габарда, і вони про щось радилися. Вони, здається, виявили, що зникли якісь документи, і вони гадають, що ті документи у вас. При мені вони не називали вас на ім'я, а проте я цілком певна, що розмова велася саме про вас. Сталося щось дуже прикре, коли судити з батькового обличчя. О, стережіться! Стережіться!

Нокс. Мені нічого не загрожує, запевняю вас.

Маргеріт. Але ж ви їх не знаєте. Кажу вам, — ви їх не знаєте. Вони не зупиняться ні перед чим — ні перед чим! Батько переконаний, що він має право чинити все, що схоче.

Нокс. Я знаю. Тим-то він такий небезпечний — через цю свою моральну самовпевненість.

Маргеріт (киваючи головою). То його релігія.

Нокс. І, як і в кожного фанатика, його релігія перетворюється на манію.

Маргеріт. Він переконаний, що доля цивілізації залежить саме від нього і що його священний обов'язок дбати за неї.

Нокс. Я знаю. Я знаю.

Маргеріт. Але я! ви! Ви! Ви наражаєтесь на небезпеку.

Нокс. Ні; сьогодні ввечері я залишуся вдома. А завтра, при світлі білого дня, піду до Конгресу й виголошу свою промову.

Маргеріт(запально). О, коли що станеться з вами!

Нокс (дивлячись на неї допитливо). Ви тривожитесь? (Маргеріт киває головою, спустивши очі). За Говарда Нокса, громадського діяча? Чи за мене як людину?

Маргеріт (імпульсивно). О, чому жінка мусить завше мовчати? Чому я не можу сказати вам те, що ви й так уже знаєте? що ви повинні б уже знати?.. Я тривожуся за вас... за людину й громадського діяча, за обох... за... (Піддалася впливові свого почуття, але раптом змовкає і кидає погляд на Томмі, що стоїть край вікна, — інстинктивно вона розуміє, що повинна стримуватися в присутності сина). Ліндо! Відведіть Томмі вниз до машини...

Нокс (стурбовано перебиває їй мову, стиха). Що ви робите?

Маргеріт(жестом стримує Нокса). Я скоро до вас зйду.

Лінда й Томмі йдуть до дверей у хол.

Томмі(по дорозі спиняється перед Ноксом і повагом простягав руку). На все добре, містере Ноксе.

Нокс(ніяково). На все добре, Томмі. Але ти обміркуй як слід питання, — щодо Лінкольна й себе, як президента.

Томмі. Гарзд, я спитаю про тс в татка.

Маргеріт(значливо). Ви подбаєте за все, Ліндо. Ніхто не повинен знати... про це. (Лінда киває).

Лінда й Томмі виходять.

Маргеріт, сидячи, скидає з себе накидку і лишається у вечоровім строї. Дивиться на Нокса — така чарівна, приваблива й жадана...

Нокс(спалахує, дивлячись на неї). Не треба! Не треба! Я не можу більше!.. Я божеволію, дивлячись на вас! (Маргеріт тихо сміється, тріумфуючи). Я не хочу думати про вас, як про жінку. Я не повинен. Зрозумійте.

Він підіймає накидку і хоче накинути їй на плечі, але Маргеріт силкується не датись.

Маргеріт. А я хочу, щоб ви дивилися на мене, як на жінку. Я хочу, щоб ви думали про мене, як про жінку. Я хочу, щоб ви божеволіли через мене. (Простягає, до нього руки, накидка починає сповзати їй з плечей). Я хочу... та невже ж ви не бачите, чого я хочу? (Нокс безсило падає в крісло й закриває очі рукою. Накидка знову спадає цілком). Гляньте на мене.

Нокс(підходить до Маргеріт з протягненими руками, проникливо шепочучи). Маргеріт... Маргеріт...

Маргеріт схоплюється йому назустріч, і вони кидаються одне одному в обійми.

Габард, прочинивши двері, назирає за ними з виразом цинічного задоволення. Його очі блукають по кімнаті і враз завважують паку документів на книжковій шафі. Він простягає руку, обережно бере їх,

роздивляється і з переможним виглядом знову зникає у спальні, зачиняючи за собою двері.

Нокс (злегка відсунувши від себе Маргеріт та пильно дивлячись на неї). Я кохаю вас. Я так давно кохаю вас!.. Але я вирішив ніколи не казати вам про це, ніколи не признаватись...

Маргеріт. Наївний чоловік. Я давно вже знаю, що ви мене кохаєте. Ви казали мені про це так часто. У кожному вашому погляді це світилося.

Нокс. Ви знали?

Маргеріт. Як же я могла не знати? Адже я жінка. Тільки голосом своїм ви не промовляли до мене й слова. Сядьте так, щоб я могла дивитися на вас, і дозвольте сказати вам... Я мушу все сказати. (Садовить його в обертове крісло і сідає сама. Робить рух так, наче пробує загорнутися в накидку). Накритися?

Нокс(палко). Ні, ні! Лишіться так, як ви є. Дозвольте помилуватися вами... Адже ж ви моя... Чи, може, це сон?

Маргеріт(тихо і вдоволено сміється, тріумфуючи). О ви, чоловіки! З правіку й довіку так ведеться, що здобувати вас треба, тільки впливаючи на ваші почуття. Щоб я була мудра, як Іпатія, вчена, як мадам Кюрі однаково мені вас не розворушити, ви будь-що глушитимете голос свого серця. Але ж дайте мені на мить обернутися в Ліліт[64], на мить скинути з себе вбрання, створене, щоб захиститися від нічної прохолоди, і ви відразу ж запалюєтесь коханням і розсипаєте любовні слова...

Нокс (протестуючи). Маргеріт! Це несправедливо!

Маргеріт. Я кохаю вас... а... ви?

Нокс (пристрасно й побожно). Я кохаю вас!

Маргеріт. Тоді слухайте. Я вже розповідала вам про свою юність, про свої мрії. Я прагнула чинити людям добро, так само, як і ви. Але я не вчинила нічого. Я не змогла нічого вчинити. Мені не дали. Завше мусила я жити під наглядом. Я сподівалася, що зможу діяти за власним розсудом, коли вийду заміж. Але й де не справдилось. Мій чоловік прилучився до табору магнатів, — став їхній поплічник, перетворився на знаряддя в батькових руках, щоб чинити все те зло, проти якого я прагнула боротись. (Примовкає). То була довга боротьба, і я дуже втомилася від безлічі поразок. Чоловіка свого я ніколи не кохала. Я продала себе в ім'я своєї Мрії, але Мрія та ошукала мене. (Пауза). Часто я втрачала віру — віру в усе, в бога й людину, втратила надію, що справедливість колись переможе. Але ваша діяльність помалу збудила мене. Я прийшла до вас зараз, не думаючи про себе. Я прийшла застерегти вас, допомогти, щоб добро взяло гору. І я лишилась — дяка богам! — я лишилась, щоб кохати вас... і щоб ви кохали мене. І раптом я зрозуміла, дивлячись на вас, як я страшенно втомилась... Мені потрібні тільки ви — саме ви над усе на світі! (Простягає до нього руки). Підійдіть до мене... Мені потрібні тільки ви... зараз...

Нокс (у захваті підходить до Маргеріт, сідав на бильце крісла й пригортає її). Часом знемагав я на пекельну втому. Я був знеможений і нині — але ви прийшли... І зараз я щасливий, такий щасливий...

Маргеріт. Я дозволила собі забагато сьогодні. Я визнаю. Але я пишаюся з того. І так сталося не тому, що все це для мене звичне. Це вперше за ціле моє життя. І я майже шкодую тільки за тим, що не зробила цього раніше... тоді воно б закінчилося так чудово! Ви тримали мене в обіймах... У своїх обіймах! О, ви й не уявляєте, як багато важать для мене ці перші обійми. Я не грудка землі. Я не залізо й не камінь. Я — жінка... тепла, жива жінка... (Підводиться й підводить його). Поцілуйте мене, мій любий господарю й коханий... Поцілуйте мене... (Вони обіймаються)

Нокс(озирається навколо, мов у нестямі). Що нам робити? (Нараз випускає її з обіймів і знеможено падає в крісло). Ні. Цього не може бути.

Це неможливо. О, чому ми не зустрілися колись давно? Ми могли б працювати разом. Яка незламна дружба могла б нас поєднати!

Маргеріт. Але й зараз ще не пізно.

Нокс. Я не маю права на вас.

Маргеріт(не розуміючи його). Мій чоловік на перешкоді? Але він мені не чоловік уже протягом багатьох років. Він не має жадних прав. Хто, крім вас, кого я так кохаю, може мати на мене якісь права?

Нокс. Ні, не в тім річ! (Махнувши рукою). Що мені до нього? (Впадаючи в розпач). О, коли б я був тільки звичайна людина, а не громадський діяч! Коли б я міг боротись тільки за себе!

Маргеріт(підійшовши ззаду, лагідно перебирав його волосся). А хіба ми не можемо боротися разом?

Нокс (мотнувши головою під її пальцями). Не треба, не треба! (Маргеріт натомість притуляється щокою до його щоки). Мені й так тяжко. Я ледве годен стриматись... (Раптом підводиться, бере обидві її руки в свої, веде Маргеріт до крісла, садовить, а сам сідає до письмового столу). Розумієте, річ зовсім не в вашому чоловікові. Просто я не маю права на вас. І ви не маєте права на мене.

Маргеріт(перебиваючи його, ревниво). А хто ж, окрім мене, має право на вас?

Нокс (сумно всміхаючись). Ні; це не те. В моєму житті немає іншої жінки. Ви єдина жінка для мене. Але ж є ще сила різного люду, що має на мене більше права, ніж ви. Двісті тисяч громадян обрали мене на свого представника в Конгресі Сполучених Штатів. А ще є багато інших... (Несподівано замовкає, втопивши в неї погляд, в її руки й плечі). Прошу вас. Одягніть накидку. Допоможіть мені не забутись... (Маргеріт не

рухається). На мене багато-хто має право... чимало людей, усі ті, за чий інтереси я обстав. Діти... два мільйони дітей працює у Сполучених Штатах. Я не можу зрадити їх. Я не можу вкрати в них моє щастя. Сьогодні вдень я казав про крадіжку. А хіба й це не була крадіжка?

Маргеріт (гостро). Говарде! Прокиньтесь! Невже наше щастя закрутило вам голову?

Нокс(сумно). Майже... а на кілька шалених хвилин я втратив був її цілком. Усі ті діти... Чи я вам коли розповідав про одну дитину з міських нетрів? Раз її запитали, звідки вона знає, що прийшла весна, дитина відповіла: "Таж у салуні навпроти поставили обертові двері"...

Маргеріт(дратуючись). Але що спільного має все це з якимось чоловіком та якоюсь жінкою, що так одне одного кохають?

Нокс. Добре, — ми кохаємося, ви та я, і забули за все інше, крім свого кохання. Що має тоді статися? Згадайте Горького[65], російського патріота, що приїхав до Нью-Йорка, палко прагнучи допомогти російській революції. Він відвідав нашу країну свободи, щоб зібрати кошти для революції. Але його шлюб із коханою жінкою не був освячений законом, який визнають наші крамарчуки, та ще й газети зняли з того приводу галас. От і вийшло, що приїхав він надаремне. Його взято на посміх і зганьблено в очах американського народу. Таке саме станеться й зі мною. Мене обрешуть і висміють. Моїй політичній діяльності настане кінець.

Маргеріт. Навіть і так, то що з того? Нехай оббріхують і висміють. Зате ми будемо разом. А народ — інші поведуть за собою. Та й не вельми віддячливе те завдання. Життя таке коротке! Ми мусимо вхопити бодай хоч крихітку щастя для себе.

Нокс. Повірте, — коли я дивлюся вам в очі,— я так легко кинув би все, нехай летить за вітром!.. Але це була б крадіжка.

Маргеріт (протестуючи). Хай буде крадіжка. Життя таке коротке, любий... Ми вдвох — то для нас найважливіше в світі...

Нокс. Але ж ідеться не тільки про мене самого, не тільки про всіх тих, хто в мене вірить. Хвильку тому ви сказали, що піхто, крім мене, не має права на вас. Ви помилились. Ваша дитина...

Маргеріт(болісно, благально). Мовчіть, — не треба!..

Нокс. Я мушу. Я мушу врятувати себе... і вас. Томмі має право на вас. Це ще одна крадіжка. Хіба ж ні, коли ви хочете вкрасти своє щастя і в нього?

Маргеріт(схиляє голову на руку й плаче). Я була така самотна... а тоді ви... ви прийшли, і світ навколо став одразу ясний і теплий... кілька коротких хвилин тому ви тримали мене... в обіймах... кілька коротких хвилин тому... і здавалося, що мрія моя про щастя здійснилась... а зараз ви відбираєте його в мене...

Нокс(йому стало ще важче тепер, коли вона не дивиться на нього). Ні; я прошу вас, щоб ви віддали його самі. Я теж не маю сили. Ви мусите допомогти мені. Ви із своїм сином удвох. Я через вас можу збожеволіти... (Раптом схоплюється й простягає руки, щоб пригорнути її до себе). Ось що мить!..

Маргеріт(підводить голову, й витягнутою рукою не підпускає його до себе). Стривайте... (Схиляє на хвильку голову, щоб не втратити самовладання. Потім підводить її знову й дивиться на Нокса). Сядьте, будь ласка. (Нокс знов сідає).

Пауза. В погляді Маргеріт світиться кохання.

Любий, я так кохаю вас... (Нокс гарячково поривається на ноги). Ні-ні! Не підводьтесь. Я була слабодуха. Хоч я й не жалкую за цим. Ваша

правда. Ми мусимо відмовитись одне від одного. Ми не можемо красти, навіть в ім'я власного кохання. І все ж я така рада, що воно виявилось назовні... Я щаслива, що ви тримали мене в своїх обіймах, що я відчувала ваші губи на своїх губах. Повік мені цього не забути. (Накидає накидку на плечі й підводиться. Нокс також встає). Так, ваша правда. Майбутнє належить дітям. У цьому полягає наш обов'язок, — і ваш, і мій. Хоч який він скромний. Я йду. Нам, мабуть, не треба більше бачитися. Ми мусимо поринути в роботу... і забути. Але пам'ятайте — всією душею я з вами у вашій боротьбі. Мої думки завше будуть з вами. (Вагається хвильку; збираючись іти, вона загортається в свою накидку). Коханий... ви поцілуєте мене ще раз... востаннє?

В їхньому поцілункові немає пристрасті; цей поцілунок — наче на знак зречення. Маргеріт сама звільняється з його обіймів.

Нокс мовчки проводить її до дверей і кладе руку на клямку.

Нокс. Я хотів би мати від вас щось на згадку... фотокартку... оту маленьку, пам'ятаєте... вона мені так подобалася. (Маргеріт киває головою). Тільки не посылайте її з посланцем. Перешліть краще поштою.

Маргеріт. Я перешлю її вам завтра. Сама вкину до скриньки.

Нокс цілує її руку. Прощайте.

Маргеріт (через силу відриваючись). О мій любий, — я така щаслива й горда! Ні краплини я не жалкую за тим, що зайшло між нами. (Жестом прохає Нокса відчинити двері; він їх відчиняє, та відразу ж і зачиняє, бо вона провадить далі). Але ж мусить бути безсмертя! Мусить бути майбутнє життя, де ми з вами зустрінемося знову. Прощайте! (Тиснуть одне одному руки).

Маргеріт виходить. Нокс стоїть хвильку, дивлячись на ті двері, тоді нерішуче озирається навколо; погляд його падає на крісло, що в ньому

сиділа Маргеріт; він підходить, стає перед ним навколішки і притуляється до нього обличчям. Двері до спальні повільно відчиняються, і звідти обережно визирає Габард. Нокса йому не видно.

Габард (входячи, здивовано). До дідька в зуби! Всі розійшлися?

Нокс(схоплюється на рівні ноги). Звідки вас принесло?

Габард(показуючи на спальню). Звідти. Я був там увесь час.

Нокс(намагаючися вдати байдужого). О, я зовсім за вас забув. Але нічого, — мої відвідувачі вже пішли.

Габард(підходить до нього й сміється, ледь приховуючи зловтіху).
Чесні люди шикуються в дурні, коли вступають на гріховну стежину.

Нокс. Двері були зачинені весь час. Невже ви шпигували за мною?!..

Габард. Голос вашої дами видався мені дуже знайомий.

Нокс. Ви чули! Що ви чули?

Габард. О, нічого, нічого... Тільки приглушений гомін... жіночий голос... Ладен запрягтися, що я вже десь чув цей голос. (Нокс зітхає полегшено). Ну, бувайте. (Йде до дверей у хол). Ви ще не передумали?

Нокс (хитаючи головою). Ні.

Габард (затримується в прочинених дверях і цинічно посміхається).
Здається, нещодавно, коли я не помиляюсь, ви казали, що вам нічого таїти від людей.

Нокс(стурбовано). Що ви маєте на увазі?

Габард. До побачення.

Габард виходить і причиняє за собою двері. Нокс задумано підходить до письмового столу, неухважно гортає листа, що він почав був читати; раптом згадує за паку документів і йде по них до низької книжкової шафи.

Нокс (приголомшений). Украв!

Нестямно озирається навколо, а тоді, мов навісний, кидається наздогін за Габардом, покинувши двері навстяж. Яку хвилину кін порожній.

Завіса

ДІЯ III

Бібліотека, що править Старкветерові наче за кабінет, коли він приїздить до Вашингтона. Праворуч двоє дверей. Ліворуч, углибині, темна незавішена ніша. Вікна в лівій стіні. Попід вікнами бюро, коло нього крісло. На бюро — телефон та великий портфель. У центрі покою, вглибині,— широка ширма. Вподовж затильної стіни масивні старомодні книжкові шафи із скляними дверцятами. Ті шафи футів на чотири від підлоги мають виступ, який утворює карниз. Між лівим краєм шафи та нішею на стіні великий портрет олією чи то гравюра — Авраама Лінкольна. Кімнату опоряджено просто, суворо і дещо старомодно.

9.30 ранку наступного дня.

Старкветер сидить коло бюро, Доблмен стоїть праворуч.

Старкветер. Гарзд, хоч це й абияке видання, — я передплачу.

Доблмен(записуючи в блокноті). Слухаю, сер. Дві тисячі. (Звіряється із своїми нотатками). Крім того "Вандерветерів журнал". Термін передплати на нього вийшов.

Старкветер. Скільки?

Доблмен. Торік ви внесли п'ятнадцять тисяч.

Старкветер. Це забагато. Скільки коштує передплата для звичайної публіки?

Доблмен. Один долар на рік.

Старкветер(рішуче хитає головою). Це забагато.

Доблмен. Крім того, професор Вандерветер приносить чимало користі своїми лекціями. Він стало викладає на курсах, а його промова на конгресі Національної громадської федерації набула широкого розголосу.

Старкветер(не знаючи, на що зважитися). Гаразд... (Замовкає, наче згадавши щось. Доблмен починає писати). Але ні. Пригадую, в часописах щось там писали про того Вандерветера — чи не про його розлучення.

Заробив собі щербатої слави... Який тепер з нього пожиток?..

Доблмен. То його жінка винна.

Старкветер. Це нас не обходить. Факт, що пожиток з нього тепер куценький. Перекажіть йому тільки десять тисяч. Це буде йому наука.

Доблмен. Гаразд, сер.

Старкветер. А "Картрайтовому часописові" перекажіть, як звичайно, двадцять тисяч.

Доблмен (нерішуче). Вони прохають більше... Розширено обсяг журналу, змінено склад акціонерів та співробітників тощо.

Старкветер. Це журнал, де друкується Габард?

Доблмен. Так, сер. Подейкують, що він навіть один з основних його власників.

Старкветер. Дуже здібна людина. І вельми часто стає мені в пригоді. Скільки вони прохають?

Доблмен. Вони кажуть, що серія статей про Нетмана стала їм у дванадцять тисяч, і сподіваються, що, з огляду на ті надзвичайні послуги, до яких воші й надалі готові, сума в п'ятдесят тисяч...

Старкветер(коротко). Гаразд. Скільки я дав ГанOVERському університетові цього року?

Доблмен. Сім-дев'ять мільйонів, включаючи й нову книгозбірню.

Старкветер(зітхаючи). Освіта в добрий гріш мені виходить. Які ще справи?

Доблмен(заглядає до свого блокнота). Ще одна — містер Ратленд. Тобто його церква, сер, і той богословський коледж. Він сказав мені, що вже розмовляв з вами. Він хотів би знати...

Старкветер. Він вельми настирливий, мушу зауважити. П'ятдесят тисяч на церкву й сто тисяч на коледж... Скажіть мені по щирості, чи вартий він таких грошей?

Доблмен. Церква має величезний вплив на громадську думку, а містер Ратленд — вельми красномовний. (Гортає блокнота й читає звідти якусь виписку). Ось що сказав він у своїй проповіді два тижні тому: "Бог наділив містера Старкветера талантом робити гроші, так само, як бог наділив інших людей хистом до літератури, мистецтва чи науки".

Старкветер(удоволено). Непогано він сказав.

Доблмен(читає іншу виписку). А оце сказав він про вас в останній недільній проповіді: "Складімо ж творцеві найщирішу подяку за те, що обдарував такими великими достатками людину, яка всіляко сприяє вдосконаленню людськості. Ці достатки скупчено в руках людини, що воістину живе у згоді із словом господнім: "Любов до Христа показує мені шлях".

Старкветер(замислено). Доблмене, я завше діяв з найкращими намірами. Завше. Я вірю, що я один з тих небагатьох обранців, кому бог, у своїй безмежній мудрості, довірив народні достатки. Це висока довіра, і, всупереч огуді й неславі, що випали мені на долю, я виправдаю її. (Змінюючи раптом свій тон на цілком діловий). Отже так! Перекажіть містерові Ратлендові, скільки він зажадав.

Доблмен. Гарзд, сер. Я зателефоную йому. Я переконаний, що він ревно чекає на ваше слово. (Рушає до дверей). Надіслати всім чеки, як завше, сер?

Старкветер. Так, за винятком Ратленда. Йому чека я випишу сам. А решті звичайним шляхом. Ми виїздимо до Нью-Йорка поїздом о другій десять. Все готове?

Доблмен (показуючи на великий портфель). Все, окрім цього портфеля.

Старкветер. За нього я подбаю сам. (Доблмен іде до дверей ліворуч. Старкветер, глянувши в записник, зупиняє секретаря). Доблмене!

Доблмен(спиняється). Так, сер.

Старкветер. Місіс Чалмерс тут?

Доблмен. Так, сер. Вона приїхала кілька хвилин тому зі своїм хлопчиком. Вони в місіс Старкветер.

Старкветер. Будьте ласкаві, перекажіть місіс Чалмерс, що я хочу її бачити.

Доблмен. Слухаю, сер. (Виходить).

Покоївка заходить з правих дверей, що на другому плані, і подає на таці візитову картку.

Старкветер(глянув на картку). Нехай зайде.

Покоївка виходить тими самими дверима.

Старкветер переглядає записника.

Покоївка вертається з Габардом. Габард підходить до бюрока. Старкветер такий втішений його появою, що навіть підводиться потиснути йому руку.

Старкветер(привітно). Я можу вам сказати тільки одне: те, що ви зробили, — просто диво. Ваш телефонний дзвінок вчора ввечері зняв величезний тягар мені з душі. Де вони?

Габард(добуває паку документів з нагрудної кишені й передає Старкветерові). Ось вони тут — усі цілісінькі. Мені пощастило.

Старкветер (розкриваючи паку й перелічуючи документи). Ви надто скромні, містере Габарде... Тут треба було дечого більшого... ніж щасливої нагоди... Тут треба було спритності... Ви мастак... У такий короткий час... Вам треба було дещо збагнути... і діяти... діяти блискавично, а для того не досить самої щасливої нагоди. (Габард уклоняється, а Старкветер тим часом складає папери). Годі й казати, який я вам вдячний... Я збільшив передплату на ваш журнал до п'ятдесяти тисяч, а Доблменові накажу подати вам до рук багато відчутніший вияв моєї прихильності, аніж слова вдячності за вашу неоціненну послугу. (Габард уклоняється). Ви... гм... ви читали ці документи?

Габард. Я глянув на них тільки мимохідь. Дуже серйозні папери. А втім, тепер уже Ноксові каюк. Без них його сьогоднішня промова перетвориться на фарс, на справжнісінький фарс. Майтеся на бачності, сер, — шануйте їх. (Показує на документи, які Старкветер тримає ще в руці). Герст має довгі руки.

Старкветер. До мене їм зась! Крім того, я їду до Нью-Йорка сьогодні і заберу їх із собою. Містере Габарде, даруйте мені... (Починає вкладати до великого портфеля різні папери з бюрка). Мені дуже ніколи.

Габард(вловивши натяк). Так, я розумію. Та й мені вже час іти. За п'ять хвилин я маю бути в клубі.

Старкветер(далі вкладає до портфеля папери, а деякі теки й бухгалтерські книжки акуратно кладе набік). Я ще маю побалакати з вами в Нью-Йорку. Наступного разу, коли будете там, — зазирніть до мене. В мене є думка, чи не купити журнал "Партенон", а відтак змінити його напрямом. Я хотів би, щоб ви взяли на себе цей клопіт. Та й інші є до

вас справи. На все добре, містере Габарде. Невдовзі побачимося в Нью-Йорку.

Габард і Старкветер тиснуть один одному руки. Габард рушає до дверей праворуч на другому плані.

Маргеріт входить саме в ці двері.

Протягом наступної сцени Старкветер далі вкладає папери до портфеля.

Габард. Місіс Чалмерс! (Простягає руку, що її Маргеріт тисне вельми холодно, ледь помітно вклоняючись. Вона хоче пройти. Габард говорить до неї несподівано ущипливим тоном). Не слід би вам так високо нестися, місіс Чалмерс.

Маргеріт (спиняється й дивиться на нього, не тямлячи, в чому річ, — чи він часом не п'яний). Я не розумію...

Габард. Ви завше ставилися до мене звисока, але ті часи минулись. Чеснота ваша нічого не варта. Ви надто замилували мені нею очі. Але тепер нема дурних! Ич, які ви обгородки вмієте ладнати! І чим ви кращі від інших жінок? Та ви й самі знаєте, де були вчора ввечері. Я знаю теж.

Маргеріт. Ви зухвалець!

Габард (уперто). Кажу вам, я знаю, де ви були вчора ввечері. Містер Нокс також знає, де ви були. Але я готовий закластися, що чоловік ваш того не знає.

Маргеріт. Ви шпигували! (Показуючи на батька). І йому вже все розповіли?

Габард. Чого б це я мав?

Маргеріт. Ви ж його лакуза!

Габард. Можете заспокоїтись — я йому нічого не розповідав. Але раджу вам обходитися зі мною дещо... дещо чемніше.

Маргеріт ніяк не реагує на ті його слова і мовчки проходить далі.

Габард, злісно зиркнувши на неї, виходить.

Старкветер кладе останні папери до портфеля й замикає його на ключ. На столі лишається рівенький стос бухгалтерських книг та паперів.

Старкветер. Доброго ранку, Маргеріт. Я послав по тебе, бо ми не закінчили вчорашньої розмови. Сідай. (Маргеріт сідає на стільця). Тебе завше було важко втримати, Маргеріт. Ти занадто вольова, як на жінку. Але я зробив для тебе все, що міг. Твоє одруження з Томом цілком себе виправдало. Перед Томом — блискуче майбутнє, він доброго роду й джентльмен, чудова тобі пара...

Маргеріт(гірко перебиває йому мову). Мені здається, що ти зовсім не думав про свою дочку, коли влаштовував цей шлюб. Я знаю, як ти дивишся на жінок, — яке їхнє місце в житті. Я ніколи нічого не важила для тебе. Так само й мама, так само й Конні,— що тобі до нас! Для тебе існують тільки справи... Справи для тебе — над усе! Часом мені здається, — ти зовсім забув, що й жінка має душу. А щодо мого одруження — ти добре бачив, що Том може тобі знадобитись. Він і справді має всі оті якості, про які ти кажеш. Що й більше того — людина він несперечлива, вельми згодлива, ладен виконувати все, аби-но ти звелів, — тож-бо вправно орудує політичними махінаціями, щоб проводити вигідні тобі закони. Ти й не замислювався, який з нього вийде чоловік для твоєї дочки, для твоєї рідної дочки, якої ти зовсім не знав. Адже ж ти віддав

йому свою дочку — продав її йому — тільки через те, що він був тобі потрібний (істерично сміється) для твоїх комерційних справ.

Старкветер(гостро). Маргеріт! Припини негайно! (Охолонувши дещо). А ти все така сама. Така ж, як і була, конче хочеш виявити свою власну волю...

Маргеріт. О боже, чому я не виявила її раніше!

Старкветер(запальчасто). Але не про це зараз мова. Я послав по тебе, бо цьому треба покласти край, тобто товаришуванню з таким типом, як Нокс, — з отим мрійником, шарлатаном, пройдисвітом...

Маргеріт. Немає ніякої потреби кривдити його вразливими словами.

Старкветер. Цьому треба покласти край, та й по всьому! Ти зрозуміла? Треба покласти край!

Маргеріт(спокійно). Край уже покладено й без того. Не думаю, що я колись іще побачуся з Ноксом. В кожному разі, до моєї господи він ніколи більш не завітає. Ти вдоволений?

Старкветер. Цілком. Певна річ, я ніколи не мав на тебе підозри... що... ну, ти сама розумієш.

Маргеріт (спокійно). Як мало ти знаєш жінок! У твоїй уяві — ми автомати, ляльки, що не маємо ні серця, ані власних бажань, а тільки слухняно скоряємося тій бездушній пуританській доброзвичайності, що зашкарубла в Новій Англії ще сотню років тому.

Старкветер(підозріливо). Ти хочеш сказати, що ти і цей чоловік...?

Маргеріт. Я нічого не хочу сказати про те, чого ніколи не було. Я хочу нагадати тобі, що я Томова дружина і мати Томмі. Того, що я хотіла б сказати, ти однаково не зрозумієш, як не розумієш мене... і взагалі будь-якої жінки...

Старкветер(полегшено). То й гаразд.

Маргеріт (провадить далі). А воно ж так легко. І так просто. Жінка — це теж людина. Та й годі. А втім, для тебе це, мабуть, новина.

З дверей праворуч входить Доблмен із чеком у руці. Старкветер хотів був щось казати, але тепер передумав. Доблмен нерішуче спиняється, і Старкветер киває йому, щоб підійшов ближче.

Доблмен(вітаючись до Маргеріт і звертаючись до Старкветера). Ось чек, сер. Ви сказали, що підпишете його самі.

Старкветер. Так, — це той, що Ратлендові. (Шукав, чим підписати. Доблмен пропонує свою авторучку). Ні, я своєю ручкою. (Відмикає портфель, дістає авторучку і підписує чек. Портфель кладе незамкнений. Доблмен бере чек і виходить у двері праворуч. Перебирає документи у портфелі). Той добродій Нокс. Я стежив за ним учора. Чоловік він дуже енергійний і тямущий. Та на лихо надто сентиментальний. Може, думки його й слушні. Але практично він нічого не тямить у тому, що діється навколо. Для добробуту Сполучених Штатів він небезпечніший за десять тисяч анархістів. І він не практичний. (Підважуючи на руці документи). Ось оце викрав з мого приватного архіву один злодюжка з жовтої преси і передав Ноксові. А той лагодився підмаслити цими документами свою сьогоднішню промову. Але він такий безнадійно непрактичний, отой добродій Нокс, що, як бачиш, усі папери вже знову тут, у законного власника.

Маргеріт. Отже, його промова провалиться?

Старкветер. Безперечно. Машину вже пущено в дію. Наш добрий народ візьме його на посміх, як влучно хтось висловився, чи не Габард. (Кладе документи на розкритий портфель, збирає бухгалтерські книги та папери й підводиться). Одну хвилинку. Я маю сховати ці папери.

Старкветер іде до ніші в глибині кону, ліворуч. Вмикає там електричне світло; у ніші, виявляється, стоїть великий сейф. Старкветер заклопотано відмикає складний замок сейфа, потому вкладає туди бухгалтерські книги та паки паперів і переглядає інші папери в сейфі.

Маргеріт дивиться на документи, що лежать на розкритому портфелі, і, швидко перебігши очима по кімнаті,— зважується. Вона хапає документи; спочатку має на думці вибігти чимдуж з кімнати, але раптом передумує. Вона розглядається за придатним місцем і спиняється поглядом на портреті Лінкольна. Маргеріт хутко ставить стільця біля книжкової шафи, стає на нього, а далі на карниз шафи і закладає документи за портрета. Швиденько зіскакує додолу, витирає хусточкою карниз та стілець, ставить стільця на місце, а сама знову сідає в крісло біля бюро. Старкветер замикає сейфа, виходить з ніші, вимикає там світло, вертається до бюро й сідає там, де й перше сидів. Він збирається замкнути портфель, але помічає, що папери, які лежали на ньому, зникли. А втім, це його аж ніяк не турбує, і він тільки пильно переглядає папери в портфелі.

Старкветер(спокійно). Чи хто заходив сюди до кімнати?

Маргеріт. Ні.

Старкветер(дивлячись на неї допитливо). Стався неймовірний випадок! Коли я хвилину тому відійшов до сейфа, то залишив документи тут на портфелі. Нікого в кімнаті не було, крім тебе. Документи зникли. Дай їх мені.

Маргеріт. Я не виходила з кімнати.

Старкветер. Я знаю. Дай їх мені. (Пауза). Вони в тебе. Дай їх мені.

Маргеріт. В мене їх нема.

Старкветер. Це брехня. Дай їх мені.

Маргеріт(підводячись). Кажу тобі, в мене їх нема...

Старкветер (також підводячись). Це брехня!

Маргеріт(повертаючись до дверей). Що ж, коли ти не віриш мені...

Старкветер(перебиваючи). Куди ти йдеш?

Маргеріт. Додому.

Старкветер(владно). Ні, ти не підеш. Вернись. (Маргеріт вертається й стає біля крісла). Ти не вийдеш з цієї кімнати. Сідай.

Маргеріт. Я волію стояти.

Старкветер. Сідай! (Вона не сідає, але він шарпає її за руку й силоміць садить у крісло). Сідай. Перш ніж вийти з цієї кімнати, ти повернеш документи. Справа багато важливіша, ніж тобі здається. Те, що ти вчинила, переступає всякі дозволені межі,— і я муситиму вжити таких суворох заходів, що ти й не уявляєш. Я можу забути, що ти моя дочка. Я можу забути навіть і те, що ти жінка. Якщо мені доведеться вирвати їх у тебе силою, я це зроблю. Дай їх мені. (Пауза). Що ти вирішила робити? (Маргеріт знизує плечима). Що можеш ти сказати? (Маргеріт знову знизує плечима). Що можеш ти сказати?

Маргеріт. Нічого.

Старкветер(сідає. Міняючи тактику, каже стримано). Давай лиш спокійно обміркуємо все. Ти не маєш ніякого права на ці документи. Вони мої. Їх викрав якийсь злодюжка з мого приватного архіву. Сьогодні вранці,— власне, кілька хвилин тому, — мені їх повернено. Вони мої, кажу тобі. Вони належать мені. Віддай їх.

Маргеріт. А я кажу тобі, що в мене їх нема.

Старкветер. Ти заховала їх десь на собі, може, на грудях. Це тебе не врятує. Кажу ж тобі,— я їх добуду. Попереджаю тебе. Я не хочу вживати крайніх заходів. Дай їх мені. (Простягає руку до кнопки дзвоника, але не натискує, пильно дивлячись на неї). Ну? (Маргеріт знизує плечима. Він двічі натискує кнопку). Я викликаю Доблмена. Ти ще маєш нагоду, поки він прийде. Дай їх мені.

Маргеріт. Батьку, повір мені саме цього разу! Дозволь мені піти. Запевняю тебе, — цих документів у мене нема. Запевняю тебе, — якщо ти дозволиш мені піти з цієї кімнати, я не занесу їх з собою. Даю тобі слово честі! Ти віриш мені? Скажи, ти віриш мені?

Старкветер. Я вірю тобі. Ти кажеш, що їх у тебе нема. Я вірю тобі. Тоді скажи мені, де вони, — ти їх сховала десь... (Обводить очима кімнату). Скажи і можеш собі йти.

Доблмен входить з правого боку й підходить до бюрка. Старкветер та Маргеріт мовчать.

Доблмен. Ви дзвонили?

Старкветер (востаннє кидає запитливий погляд на Маргеріт, що ніяк на це не реагує). Так, дзвонив. Ви весь час були поруч у тій кімнаті?

Доблмен. Так, сер.

Старкветер. Хто-небудь проходив до цієї кімнати?

Доблмен. Ні, сер.

Старкветер. Чудово. Послухаймо, що скаже покоївка. (Натискує кнопку один раз). Маргеріт, даю тобі останню нагоду.

Маргеріт. Я вже сказала тобі, що коли я вийду з цієї кімнати, я не візьму їх з собою.

Покоївка входить з правого боку, з дверей на другому плані, й підступає ближче.

Старкветер. Чи хто заходив до цієї кімнати з передпокою за останні кілька хвилин?

Покоївка. Ні, сер; ніхто, відтоді як пройшла місіс Чалмерс.

Старкветер. Ви повно це знаєте?

Покоївка. Я була в передпокої, сер, — поралася там увесь цей час.

Старкветер. Гаразд, можете йти. (Покоївка виходить тими самими дверима). Доблмене, сталася вельми прикра річ. Місіс Чалмерс і я були самі в цій кімнаті. Ті папери, що їх викрав був Герст, — оце тільки-но повернув мені Габард. Вони лежали тут на моєму бюркові. Я відвернувся на хвилинку — відійшов до сейфа. Коли я повернувся назад — папери зникли.

Доблмен(замішавшись). Так, сер...

Старкветер. Їх узяла місіс Чалмерс. Вони в неї.

Доблмен(безпорадно заникується). Е-е... е... так, сер...

Старкветер. Папери мені потрібні. Що робити? (Доблмен зовсім розгубився). Ну?

Доблмен(каже, хапаючись; у голосі йому бринить надія). П-пошліть по містера Габарда. Він уже раз потрапив повернути їх вам.

Старкветер. Цілком слушно. Зателефонуйте до нього. Ви повинні застати його в Прес-клубі. (Доблмен рушає до дверей праворуч). Не виходьте з кімнати. Телефонуйте звідси. (Показує на телефон на бюркові. Доблмен обходить бюрко з лівого боку й телефонує). Ніхто з присутніх не вийде звідси. Коли вже моя дочка здатна на таку крадіжку, то я не можу довіряти жадній людині,— нікому.

Доблмен (каже в трубку). РЕД... 6-2-4. Так, будь ласка. (Чекає).

Старкветер (підводячись). Викличте й сенатора Чалмерса за одним разом. Скажіть йому, щоб прибув негайно.

Доблмен. Так, сер, — негайно.

Старкветер(виходить на середину кону й каже до Маргеріт). Підійди сюди. (Маргеріт покірливо підходить. Вона перелякана, але сповнена рішучості). Навіщо ти це зробила? Чи правду ти сказала, що між тобою й отим добродієм Ноксом нічого не було?

Маргеріт. Батьку, не говорім на такі теми в присутності (показує очима на Доблмена) слуг.

Старкветер. Тобі слід було зважити це самій, перш ніж викрадати документи.

Доблмен тим часом розмовляє стиха телефоном.

Маргеріт. Але ж існує пристойність...

Старкветер(уриваючи). Не для злодійок. (Настійливо, але не підносячи голосу). Маргеріт, ще не пізно. Віддай їх, і ніхто нічого не знатиме.

Пауза. Маргеріт мовчить, вагаючись.

Доблмен. Містер Габард каже, що прибуде за три хвилини. На щастя, й сенатор Чалмерс із ним.

Старкветер киває і дивиться на Маргеріт. Дворі ліворуч, на другому плані, відчиняються, і до покою входять місіс Старкветер та Конні. З одягу видно, що вони збираються вийти з дому.

Місіс Старкветер(одним духом). Ми йдемо, Ентоні. Ти зовсім не мав рації, Ентоні, підганяючи нас на цей поїзд о другій десять. Ми нізащо не встигнемо, нізащо. Було б розумніше... (Раптом помічав гостру напруженість поміж Старкветером та Маргеріт). Що сталося?

Старкветер(прикро вражений появою жінки й меншої дочки, каже Доблменові). Замкніть двері! (Доблмен виконує наказа).

Місіс Старкветер. Боже мій! Ентоні! Що трапилось? (Пауза). Медж! Що трапилось?

Старкветер. Тобі доведеться перебути тут кілька хвилин, та й усе.

Місіс Старкветер. Але яг я мушу закінчити свої справи. Я не маю жадної вільної хвилини. (Дивлячись на Доблмена, що замикав двері). Нічого не розумію.

Старкветер(похмуро). Зрозумієш незабаром. Я більше нікому не довіряю. Якщо моя дочка спроможна красти...

Місіс Старкветер. Красти?!.. Маргеріт, що ти тут накоїла?

Маргеріт. Де Томмі?

Місіс Старкветер надто ошелешена, щоб відповісти, тільки переводить погляд з обличчя на обличчя. Маргеріт дивиться стривожено на Конні.

Конні. Він у машині й чекає на нас. Ти ж їдеш з нами, правда?

Старкветер. Хай він чекає в машині. Маргеріт прийде, коли ми порозуміємося з нею.

Хтось стукає в двері з правого боку на другому плані. Старкветер подає Доблменові знак, щоб той відімкнув двері.

Доблмен відмикає їх, заходять Габард та Чалмерс. Кинувши погляд на присутніх і завваживши напружений стан у кімнаті, вони вітаються, тільки мовчки кивнувши головами. Доблмен замикає двері.

Старкветер (рішуче). Слухай-но, Томе. Ти знаєш, які документи викрав у мене Герст. Містер Габард забрав їх у Нокса і повернув мені сьогодні вранці. П'ять хвилин тому Маргеріт украла їх у мене — отут, саме в цій кімнаті. Вона не виходила звідси. Воші в неї. Я мушу їх добути.

Чалмерс(не зважається звернутися до своєї жінки і, тяжко дихаючи, притискає руку до серця). Медж, це правда?

Маргеріт. В мене їх нема. Кажу тобі — в мене їх нема.

Старкветер. Де ж вони тоді? (Вона не відповідає). Якщо вони в цій кімнаті, ми можемо їх знайти. Обшукайте кімнату, Томе, містере Габарде, Доблмене. їх треба знайти за всяку ціну.

Під час обшуку місіс Старкветер починає почуватися кепсько. Конні садить її в крісло з лівого боку. Маргеріт також сідає в крісло, коло бюро, де й перше сиділа.

Чалмерс(він один припиняє шукати). Більше ніде їх шукати. Документів у кімнаті нема. Ви певні, що не сховали їх десь самі, а тепер не можете пригадати?

Старкветер. Казна-що. Маргеріт узяла їх. Це досить груба пака паперів, і її не так легко сховати. Якщо їх немає в кімнаті, тоді вони при ній.

Чалмерс. Медж, віддай їх.

Маргеріт. Їх у мене нема. (Чалмерс раптом підходить до неї і, шукаючи за паперами, обмацує її одяг).

Маргеріт(схопившись на рівні ноги, дає йому ляпаса в обличчя). Як ви смієте!

Чалмерс відступає; місіс Старкветер б'ється в істериці, налякана. Конні її заспокоює, а Старкветер стежить за цим усім похмуро.

Габард(припиняючи шукати). Може, мені краще піти звідси, містере Старкветере?

Старкветер. Ні; ці папери тут, у кімнаті. Якщо ніхто не вийде з неї, то й папери звідси не зникнуть. Що ви порадили б мені зробити, Габарде?

Габард (вагаючись). Беручи до уваги певні обставини, мені важко щось радити вам...

Старкветер. Кажіть вільно...

Габард. Ну, то перш за все, я пересвідчився б, чи вона... е-е... місіс Чалмерс узяла ті папери.

Старкветер. Що взяла — це безперечно.

Чалмерс. Але які ж саме мотиви має вона для такого вчинку?

Габард волезначно посміхається.

Старкветер (до Габарда). Ви, здається, знаєте в цій справі дещо більше... Що саме?

Габард. Я волів би промовчати. Це річ надто... (Дивиться значливо на місіс Старкветер та Конні) е... е... делікатна.

Старкветер. Та яка вже тут делікатність! Що саме? Кажіть!

Маргеріт. Ні! Ні!

Чалмерс та Старкветер дивляться на неї з раптовою підозрою.

Старкветер. Кажіть, містере Габарде.

Габард. Я волів би... я волів би промовчати.

Старкветер(люто). Я вам наказую!

Габард(вдаючи нехить). Вчора ввечері... я бачив... я був у Ноксовому номері...

Маргеріт(перебиваючи). Одну хвилинку, — будь ласка! Хай говорить, але спершу вишліть звідси Конні!

Старкветер. Ніхто не вийде з цієї кімнати, поки документів не буде знайдено. Маргеріт, віддай мені папери, і тоді Конні спокійно собі піде; і навіть Габард мовчатиме. Він і пари з уст не пустить, що б не довелося йому там бачити. Я обіцяю тобі. (Пауза, протягом якої він даремно чекає від Маргеріт вирішального слова). Кажіть далі, Габарде.

Маргеріт(оповита перестрахом). Ні! Не треба! Я скажу. Я віддам вам документи. (Всі чекають. Вона знову вагається; нарешті запанувавши над собою, каже рішуче). Ні; в мене їх нема. Кажіть усе, що вам заманеться.

Старкветер. Бачите, вони в неї. Вона сама сказала, що ладна їх віддати. (Габардові). Кажіть далі.

Габард. Вчора ввечері...

Конні (схоплюючись). Я не хочу лишатися тут! (Вона кидається в глиб кону ліворуч, але ті двері замкнено). Випустіть мене! Випустіть!

Місіс Старкветер (стогне й сіпається у кріслі — в неї знову починається істерика). Я зараз помру! Я зараз помру! Я знаю, що зараз помру!

Старкветер(суворо, до Конні). Повернись негайно до матері!

Конні(неохоче повертається до місіс Старкветер, сідає поруч і затуляє пальцями вуха). Я не хочу нічого чути! Я не хочу нічого чути!

Старкветер(гостро). Спусти руки!

Габард. Хай йому всячина, Чалмерсе, але я волів би не встрявати в це діло. Не маю ніякого бажання свідкувати...

Старкветер. Спусти руки, чуєш! (Конні неохоче спускає руки). Отже, Габарде?

Габард. Даруйте... Але мене приневолюють...

Чалмерс. Раз почали, то вже кажіть. Ви кинули брудну тінь на мою дружину...

Габард. Гаразд. Вона... Місіс Чалмерс була вчора ввечері в Нокса, у його номері в готелі.

Місіс Старкветер(аж заходиться). Ох! Ох! Моя Медж! Це брехня! Брехня! (Несамовито колотить ногами по підлозі. Конні заспокоює її).

Чалмерс. Вам доведеться довести свої слова, Габарде. Якщо ви звели наклеп, це вам дешево не минеться.

Габард(киваючи на Маргеріт). Гляньте на неї. Запитайте її.

Чалмерс дивиться на Маргеріт, і підозра його поволі певнішає.

Маргеріт. Зі мною була Лінда. І Томмі. Мені конче треба було побачити містера Нокса. Я приїхала туди машиною. Я взяла з собою Лінду й Томмі до кімнати містера Нокса.

Чалмерс(полегшено). А, ну то зовсім інша річ.

Габард. Але це не все. Місіс Чалмерс відпровадила покоївку й сина назад до машини, а сама залишилася в Нокса.

Маргеріт(хутко). Тільки на одну хвилину!

Габард. На багато довше... багато, багато довше. Мені добре діалося визнаки те чекання, — всі жданики поїв.

Маргеріт (розпачливо). Кажу ж вам, те тривало тільки хвилину... одну коротку хвилину.

Старкветер(гостро до Габарда). А де ж були ви?

Габард. Поруч, у Ноксовій спальні. Той йолоп зовсім забув про мене. Він занадто був у захопленні від своєї... е... нової гості.

Старкветер. Кажете, ви бачили...

Габард. Двері скальпі були незамкнені. Я прочинив їх...

Старкветер. Що ви бачили?..

Маргеріт(прохально до Габарда). Невже ви не маєте милосердя? Я ж кажу, що те тривало тільки хвилину. (Габарт знизує плечима).

Старкветер. Зараз ми з'ясуємо, як довго та хвилинка тривала. Томмі тут, і покоївка тут також. Конні, покоївка Маргеріт тут? (Конні мовчить). Відповідай мені!

Конні. Так.

Старкветер. Доблмене, подзвоніть по служницю, накажіть провести сюди Томмі та покоївку місіс Чалмерс.

Доблмен ідо до бюрка і один раз натискає кнопку.

Маргеріт. Ні! Тільки не Томмі!

Старкветер(дивлячись пильно на Маргеріт, каже Доблменові). Хай прийде покоївка місіс Чалмерс. (Стукають у ліві двері на другому плані. Доблмен відмикає їх і дає служниці розпорядження. По тому зачиняв двері). Замкніть їх. (Доблмен замикає).

Чалмерс(підходить до Маргеріт). Оце така ваша незаплямована репутація, що ви лигаєтеся з ким не ліньки?..

Маргеріт. Ви не маєте права так зі мною розмовляти, Томе...

Чалмерс. Я ваш чоловік.

Маргеріт. Ви давно вже не мій чоловік.

Чалмерс. Що ви хочете цим сказати?

Маргеріт. Я хочу сказати тільки те, що ви чудово знаєте й самі...

Чалмерс. Медж, це ж тільки ваші здогади. Ви не знаєте нічого певного...

Маргеріт. Я знаю все —і, між іншим, нічиїх свідчень не потребую. Адже я жінка. Ви просто просякли цим духом. І не один рік уже. Я не маю сумнівів, що впіймати вас на гарячому було б дуже легко. Але мене те не цікавило. Я мала свого хлопчика. Коли він народився, ви перестали існувати для мене, Томе. Та й я для вас, здається, так само.

Чалмерс. А тепер, щоб мені відплатити ви сплуталися з цим, так би мовити, "добродієм" Ноксом!

Маргеріт. Ні, ні! Це неправда, Томе! Я кажу вам, що це неправда.

Чалмерс. Ви були там учора ввечері, в його номері, самі... Скільки часу, це ми зараз довідаємось... (Стукають у ліві двері на другому плані. Доблмен іде відімкнути їх). А щойно ви викрали батькові приватні папери задля свого коханця.

Маргеріт. Він мені не коханець.

Чалмерс. Таж ви призналися, що ті папери у вас. Для кого ж, окрім Нокса, могли ви їх украсти?

Лінда входить. Бліда й напружена, вона запитально дивиться на Маргеріт, не знаючи, як їй слід повестися.

Старкветер. Це та жінка. (До Лінди). Підійдіть сюди. (Лінда неохоче наближається). Де ви були вчора ввечері? Ви знаєте, що я маю на думці. (Вона мовчить). Відповідайте.

Лінда. Я не знаю, що саме маєте ви на думці, сер... Якщо...

Старкветер. Так-так, саме це. Кажіть.

Лінда. Але я не думаю, щоб ви мали право ставити мені такі запитання... Якщо я... якщо я й вийшла пройтися із своїм хлопцем...

Старкветер(до Маргеріт). Але ж і віддану придбала ти собі покоївку. (Гостро до інших). З неї не витягнеш нічого. Пошліть по Томмі. Доблмене, подзвоніть.

Доблмен хоче виконати наказ.

Маргеріт (спиняючи Доблмена). Ні, ні; тільки не Томмі. Скажіть їм усе, Ліндо. (Лінда непорозуміло дивиться на Маргеріт. Каже лагідно). Не звертайте уваги на мене. Скажіть їм правду...

Чалмерс(перебиваючи). Всю правду.

Маргеріт. Так, Ліндо, всю правду.

Вражена Лінда не знає, на яку ступити.

Старкветер. Не звертайте уваги, Доблмене. (До Лінди). Гаразд. Ви були в номері Нокса вчора ввечері, разом із вашою господинею та Томмі.

Лінда. Так, сер.

Старкветер. Ваша господиня вислала вас і Томмі з кімнати.

Лінда. Так, сер.

Старкветер. Ви чекали в машині.

Лінда. Так, сер.

Старкветер(раптово гострим тоном). Скільки часу?

Лінда, розуміючи, що від її відповіді чимало залежить, мовчить.

Маргеріт (в цілковитій безнадії). Півгодини... годину... стільки часу, скільки вам продиктує ваша брудна уява... Досить, Ліндо. Ви можете йти.

Старкветер. Ні, залишіться. Станьте з того боку. (До інших). Папери тут, у цій кімнаті,— це виш факт незаперечний.

Габард. Гадаю, що підстави її вчинку тепер зрозумілі.

Конні. Ви негідна тварюка!

Чалмерс. Але ви ще не розповіли, що ви там бачили.

Габард. Я бачив їх, як вони стояли, тримаючи одне одного в обіймах, стояли довгенько. А тоді я помітив украдені документи, де їх кинув Нокс. Ну, то я поклав їх собі до кишені й зачинив двері.

Чалмерс. І скільки часу по тому ті двоє ще лишалися сам на сам?

Габард. Збігло чимало часу... таки багатенько, якщо казати правду.

Чалмерс. А коли ви глянули на них востаннє?

Габард. Вони все ще тримали одне одного в обіймах і, можна сказати, були в захваті від того...

Чалмерс пригнічений.

Маргеріт (до Габарда). Ви — негідник! (Габард посміхається. До Старкветера). Коли ви вгамуєте цього свого гончака?

Старкветер. Коли одержу папери. Ти бачиш, чим ти вже за них заплатила. Тепер слухайте мене уважно. Томе, ти слухай теж. Ти знаєш, яку цінність становлять оті листи. Якщо їх не буде знайдено, може зчинитися такий струс, що вийде мені не тільки в грубі гроші, але й порушить мій вплив в уряді. Я не певен, чи й тебе, Томе, переоберуть до сенату. Отож усе, що ми чули тут у цій кімнаті, треба забути — забути цілковито. Ви зрозуміли?

Чалмерс. Але ні це подружня зрада!

Старкветер. Немає жадної потреби вживати цього слова. Все повинно лишитися так, наче нічого не трапилось.

Чалмерс. Так, я розумію.

Старкветер(до Маргеріт). Ти чуєш? Том не зніматиме бучі. Отож віддай мені папери. Вони — моя власність, розумієш?

Маргеріт. А я вважаю, що саме народ, якому ви брехали, до якого ви підлещувалися, який ви обкрадали, є законний власник тих паперів, а зовсім не ви.

Старкветер. Ти що, зробила це з кохання до того, як його... до того демагога?

Маргеріт. Я зробила це заради народу, заради дітей, майбутнього...

Старкветер. Дурниці! Скажи мені, ти його кохаєш?

Маргеріт(повільно). Я не можу відповісти — не знаю... Зараз я не знаю...

Стукають у двері на другому плані — ліворуч. Доблмен відмикає.

Доблмен(дивлячись на візитову картку, що її подала йому покоївка, до Старкветера). Містер Ратленд.

Старкветер(робить нетерплячий рух, по тому раптом передумує і каже похмуро). Гаразд. Запросіть його сюди. Я стільки грошей віддав на церкву, — нехай-но зараз побачу, що та церква зможе зробити для мене.

Конні (несподівано схоплюється, підбігає до Маргеріт і з плачем обіймає її). Бога ради, бога ради! Медж, віддай татові папери, і все буде

гаразд. Ти чула, що тато сказав, подумай, що буде зі мною, якщо цей скандал вийде на люди. А так тато загамує цю справу. Жадна душа не насмілиться сказати ані словечка. Віддай йому папери!

Маргеріт(цілує її, хитає головою і злегка відсторонює). Ні; я не можу. Конні, люба моя... То все неправда, Конні. Він... він мені не коханець. Скажи, що ти віриш мені.

Конні(лащиться до неї). Я вірю тобі. Але чому ти не хочеш повернути ці папери — бодай заради мене?

Стукають у двері.

Маргеріт. Я не можу.

Входить Ратленд. Конні повертається до місіс Старкветер.

Ратленд(сяючи усміхом, простує до Старкветера). О, тут уся родина в гурті! Я так поспішав застати вас ще до від'їзду, містере Старкветере, щоб особисто скласти вам подяку за вашу великодушну й щедрю... так, так — великодушну й щедрю... пожертву... (Помічає в кімнаті напружену атмосферу і розгублено застигає з роззявленим ротом, переводячи очі з обличчя на обличчя).

Старкветер. Тут вчинено крадіжку, містере Ратленде. Моя дочка вкрала в мене дуже цінну річ — пакет з надзвичайно важливими приватними паперами. Якщо їй пощастить оголосити їх, то я зазнаю великих фінансових втрат і припиняться мої великодушні й щедрі пожертви — як для вас, так і для будь-кого іншого. Я зробив усе, що міг, аби вмовити її повернути вкрадене. Тепер ви спробуйте. Переконайте її, що вона чинить божевілля.

Ратленд(не знаючи на яку ступити, мимрить). Яко ваш духовний напутник, місіс Чалмерс... якщо так справді сталося... я рекомендую... я раджу... я... гм... я благаю...

Маргеріт. Прошу вас, містере Ратленде, не ставте себе в ніякове становище. Адже ж мій батько просто використовує ваш сан. А щодо того, що я вчинила чи не вчинила, то я переконана, що повелася так, як слід. Підлоти й без мене у світі вистачає. Народ обдурюють і обкрадають, а ви потураєте цьому підлому ошуканству та обкраданню. Якщо ви й надалі так ретельно виконуватимете батькові накази — справді, накази, — я хоч-не-хоч повірю, що вас напрумляє тільки жадання мати якнайбільше отих великодушних і щедрих пожертв.

Старкветер посміхається.

Ратленд (розгубився цілком). Боюся, що ця справа... гм... надто делікатна, містере Старкветере, щоб я мав право до неї втручатися. Я просив би дозволу відкланятися... гм...

Старкветер (задумано). Отже, й церква підвела мене... (Ратлендові). Ні, будьте такі ласкаві, залишіться тут.

Маргеріт. Батьку, Томмі в машині,— сам. Дозволь мені піти до нього.

Старкветер. Дай папери.

Місіс Старкветер підводиться й, схлипуючи, непевною ходою наближається до Маргеріт.

Місіс Старкветер. Медж, Медж, — то не може бути правда. Я не вірю. Я знаю, що ти не вчинила тієї огидної речі. Ніколи не повірю я, щоб моя дочка дійшла до такого негідного вчинку... Я відмовляюся вірити своїм власним вухам... (Раптом падає навколішки перед Маргеріт і плаче істерично, заламуючи руки).

Старкветер(підходить до неї). Встань. (Завагавшись). Ні; лишайся. Monte, вона тебе послухає.

Маргеріт(намагаючись підвести матір). Не треба, мамо, не треба. Прошу тебе, підведись. (Місіс Старкветер пручається істерично). Ти не розумієш, мамо. Ну, прошу ж тебе, прошу, — підведись.

Місіс Старкветер. Медж, я, твоя мати, благаю тебе навколішках. Віддай ті папери батькові, і я забуду все, що тут почула. Подумай про нашу репутацію! Я не вірю в це, я не вірю жадному їхньому слову; але ж подумай, яка ганьба на нас чатує. Подумай про мене. Подумай про Конні, свою сестру. Подумай про Томмі. А до якого стану доведеш ти батька! А мене? Ні, моє серце не витримає... (Стогнувши й хитаючи головою). Мені млосно... Я знаю, що зараз зомлію!..

Маргеріт(підводить матір; Конні підходить допомогти сестрі). Мамо, ти не розумієш. Тут ідеться про багато важливіші речі, аніж наша репутація, чи (показує на Ратленда) приміром, бог. Ти кажеш про Конні й Томмі... Але ж два мільйони таких самісіньких Конні й Томмі тяжко працюють сьогодні на фабриках Сполучених Штатів. Подумай про них. І, крім того, мамо, все це неправда, що ти тут почула. Між містером Ноксом і мною нічого немає. Він зовсім мені не коханець.

Я насправді не така скандальна особа, як мене тут обзивали чоловіки.

Конні(благально). Медж!

Маргеріт (так само). Конні! Повір мені. Я чиню по правді. Я знаю, що чиню по правді.

Місіс Старкветер хлипає, Конні веде її назад до крісла.

Старкветер. Маргеріт, кілька хвилин тому, коли ти запевняла, що не було нічого між тобою й тим чоловіком, — ти збрехала мені... збрехала, як тільки розпусна жінка може збрехати.

Маргеріт. Ви тільки в найгірше вірите.

Старкветер. А хіба тут є що інакше? Але те, що ти накоїла ось у цій кімнаті, на очах нахабно обікравши мене, те ще бридкіше, ніж твої взаємини з тим чоловіком. Ну, що ж, ти пішла всупереч батьковій волі, та ще й у справах, на яких ані геть не розумієшся. Це чоловіча гра, в якій ти поважилася взяти участь, тож май на увазі, що наслідки на тобі й окошаться. Том вимагатиме розлучення.

Маргеріт. Що-що, а це вже зовсім не погроза.

Старкветер. Але кар'єрі Нокса це завдасть смертельного удару. Наш добрий недалекий народ не прощає вільного поводження. Ми завдамо Ноксові такого сорому...

Місіс Старкветер(тяжко вражена). Ентоні!..

Старкветер (роздратовано зиркнувши на дружину). І ще одне. Оскільки буде доведено, що ти зламала подружню вірність, стала неморальна жінка, то ти не гідна виховувати свою дитину. Отже, її в тебе відберуть.

Маргеріт. Ні, ні! Такого не може бути. Я не вчинила нічого злого. Жадний суд, жадний справедливий суддя не повірить свідченням такого суб'єкта, як оцей! (Показав на Габарда).

Габард. Свої свідчення я можу довести. В сусідній кімнаті було двоє чоловіків. Можете не сумніватися, бо я сам їх туди привів. І це були люди, що служать вашому батькові. А в дверях, як відомо, є замкові щілини. Отож свідки бачили.

Маргеріт. І вони посвідчать усе, що ви їм скажете.

Габард. Вони знатимуть, що посвідчити, — запевняю вас.

Старкветер. Маргеріт, я розповів тобі дещо з того, що я можу зробити. Ще не пізно. Поверни папери, і все піде в непам'ять.

Маргеріт. Виходить, ти навіть ладен забути цюцю... подружню зраду. Ти тільки-но казав, що я неморальна жінка і не гідна виховувати власного сина, а тепер ти повертаєш його мені! Я й не уявляла собі, що твоя доброчесність може бути така ница!.. Вірячи в мою розбещеність, ти, проте, згодний пробачити мені й усе забути, і це заради якихось нікчемних папірців, заради грошей, заради права грабувати й обкрадати людей! То це така твоя моральність — самі тільки гроші?!..

Старкветер. Я знаю, що таке моральність. І справа зовсім не в грошах. Я тільки керівник; і я високо шаную свій обов'язок, як керівника...

Маргеріт (перебиваючи йому мову, гірко). Крадіжки, й брехні, й усілякі інші дрібні гріхи — ніщо проти високого обов'язку... Мета виправдує засоби.

Старкветер(відрубуює їй). Саме так.

Маргеріт(Ратлендові). Це ж єзуїтщина[66], містере Ратленде. Сподіваюсь, що ви, як духовний напутник мого батька...

Старкветер. Досить цього базікання! Дай мені папери.

Маргеріт. В мене їх нема.

Старкветер. Що робити, Габарде?

Габард. Вони в неї. Вона ж майже призналася, що їх немає більш піде в кімнаті. А сама вона не виходила звідси. Отже, нічого іншого не лишається, як обшукати її.

Старкветер. Так, це єдиний вихід. Доблмене і ви, Габарде, ідіть з нею за ширму. Роздягніть її і знайдіть папери.

Доблмен невимовно злякався, але Габард ладен виконати це доручення залюбки.

Чалмерс. Ні; я цього не дозволю! Габард тут уже ні до чого.

Маргеріт. Надто пізно, Томе. Ви не заступилися за мене, коли тут поневіряли мою душу... То що вже там важить, коли здеруть з мене ще й одяг!.. Якщо мають мене роздягати й обшукувати чоловіки, то чим містер Габард гірший за кожного іншого? А може, й містер Ратленд хоче докласти до цього руку?

Конні. О Медж! Віддай їм ті папери. (Маргеріт хитає головою. Старкветерові). Тоді нехай я обшукаю її, тату.

Старкветер. Ти занадто набиваєшся. Мені не треба таких охочих. Хто зна, чи тобі можна вірити більше, ніж твоїй сестрі.

Конні. То нехай це зробить мама.

Старкветер(глузливо). Маргеріт винесе цілу скриню документів, а твоя мама й не помітить.

Конні. Але ж тільки не чоловіки, тату! Тільки не чоловіки!

Старкветер. А чому ні? Безсоромність їй уже не первина. (Владно). Доблмене!

Доблмен (думаючи, що прийшла на нього остання година, переляканий на смерть). Т-т-а-ак, сер. Старкветер. Покличте служниць.

Місіс Старкветер(протестуючи). Ентоні! Старкветер. Ти волієш, щоб її обшукали чоловіки?

Місіс Старкветер (стиха). Я помру, я помру... Я знаю, що я помру...

Старкветер. Доблмене! Подзвоніть по служниць. (Доблмен через силу підходить до бюрка, натискає кнопку і вертається до дверей). Впустіть сюди покоївок та доморядницю.

Лінда самовіддано кидається до Маргеріт.

Відійдіть туди — в куток. (Показує праворуч на передній).

Лінда нерішуче прикипає до місця, але Маргеріт подає їй знак головою і та скоряється. Маргеріт підбадьорливо до неї всміхається. Стукають праворуч у двері, на другому плані; Доблмен відмикає їх, розмовляє з покоївкою, тоді знов замикає.

(До Маргеріт). Зараз не час на жарти й тонкосльозі сентименти. Поверни папери, а ні, то скуштуєш лиха. Маргеріт не відповідає.

Чалмерс. Ви встряли в чоловічу гру, і тут пахне серйозним. Краще віддайте напери.

Маргеріт усе так само незворушна.

Габард (закрадливо). Дозвольте зауважити, шановна місіс Чалмерс, що ви не тільки обікрали свого батька. Ви зрадили свій клас.

Старкветер. І завдали тим йому непоправної шкоди.

Маргеріт (запалившись раптом, показує на портрет Лінкольна). Він теж завдав йому непоправної шкоди, коли звільнив рабів і зберіг єдність країни. Правда, він не визнавав класів. Я волію зрадити свій клас, ніж зрадити його.

Старкветер. Демагогія. Демагогія.

Стукають праворуч у двері на другому плані. Доблмен відчиняє; входять місіс Мідлтон — доморядниця, а за нею дві покоївки. Вони спиняються біля дверей. Доморядниця, чекаючи наказу, запитливо дивиться на Старкветера. Покоївки видимо наполохані.

Доморядниця. Слухаю, сер.

Старкветер. Місіс Мідлтон, ви маєте двох покоївок до помочі. Відведіть місіс Чалмерс за ширму й обшукайте. Поскидайте з неї все чисто і обдивіться кожну річ якнайретельніше.

Покоївки геть розгубилися.

Доморядниця(анітрохи не знітившись). Слухаю, сер. Що саме треба шукати?

Старкветер. Папери, документи, — все, що помітите в неї незвичайного. Передасте все те мені, коли знайдете.

Маргеріт(у паніці). Дика сваволя! Дика сваволя!

Старкветер. Маєш рацію, — твоя крадіжка документів саме і є дика сваволя!

Маргеріт(до Чалмерса, Ратленда й Доблмена). Ви — боягузи! Невже ви допуститеся до такої ганьби? Томе, чи є хоч краплина чоловічої гідності в вашій особі?

Чалмерс(уперто). Тоді поверни папери.

Маргеріт. Містере Ратленде...

Ратленд(дуже ніяково і єлейно). Люба місіс Чалмерс. Запевняю вас... обставини склалися вельми нещасливо... Ваша провина така безперечна, що мені не випадає втручатися (Маргеріт відвертається від нього з презирством)... аж ніяк не випадає втручатися...

Доблмен(вибухаючи раптом). Я не можу більше!.. Я кидаю роботу, сер. Це обурливо! Я кидаю зараз же, ось тут. Я не можу брати участі в такій справі. (Намагається відімкнути двері). Я йду від вас зараз же! Ви тварюки. Ви тварюки! (Вибухає конвульсійним риданням).

Чалмерс. Ага, мається, бачу я, ще один закоханець!..

Доблмен нарешті відчинив двері.

Старкветер. Ви йолоп! Зачиніть двері!

Доблмен вагається.

Зачиніть!

Доблмен скоряється.

Замкніть!

Доблмен скоряється.

Маргеріт (сумовито всміхаючись, лагідно). Дякую вам, містере Доблмене. (До Старкветера). Батьку, ви ж не можете допустити такої образи для моєї честі,— я ж запевняю вас, я присягаюся вам...

Старкветер(перебиваючи). Ну, то поверни мені документи.

Маргеріт. Присягаюся вам, що в мене їх нема. На мені ви їх не знайдете...

Старкветер. Ти збрехала мені щодо Нокса, як я можу тепер тобі повірити?

Маргеріт(твердим тоном). Якщо ви це зробите, — більше ви мені не батько. Ви перестанете існувати для мене...

Старкветер. Занадто багато моєї вдачі тобі передалося, щоб ти забула, від кого її маєш. Місіс Мідлтон, беріться до діла.

Доморядниця, кивнувши дівчатам, підступає до Маргеріт.

Конні (спалахнувши). Тату, якщо ти це зробиш, я ніколи не розмовлятиму з тобою. (Ридає).

Місіс Старкветер протягом наступної сцени б'ється в істериці.

Старкветер (сухо, глянувши на годинника). Я й так змарнував з вами забагато часу. Місіс Мідлтон, заходжуйтеся коло пані.

Маргеріт (рвучко відхиляючись від доморядниці). Я не дамся вільно в руки!.. Я опиратимуся, — слово честі!

Старкветер. Зажийте сили, якщо буде потрібно.

Дівчата зупиняються, вагаючись, але доморядниця поглядом примушує їх скоритися. Маргеріт відступає, аж поки її притискають до бюрка.

Доморядниця. Ідіть же, місіс Чалмерс. (Маргеріт стоїть, тремтячи, не звертаючи на неї уваги. Доморядниця кладе руку на плече Маргеріт).

Маргеріт(люто скидає її руку, владно скрикуючи). Геть!

Доморядниця й покоївки інстинктивно сахаються на мить назад, а тоді знову обступають Маргеріт.

(Кричить несамовито, благаючи порятунку). Ліндо! Ліндо!

Лінда кидається на допомогу своїй господині, але її хапає за руку і не пускає Чалмерс. Незважаючи на опір, Маргеріт нарешті втягають за ширму. Покоївки не в жарт розохотилися. Одна з них виходить з-за ширми, щоб узяти стільця, куди вони силоміць садовлять Маргеріт. Ширма не дуже висока, — отже, від часу до часу, коли Маргеріт змагається, над ширмою миготять у повітрі її оголені руки. Долинають приглушені вигуки та голос доморядниці, що вмовляє Маргеріт підкоритися.

(Уривчасто, розпачливо). Ні! Ні!

Боротьба стає запекліша, ширма перекидається й відкриває Маргеріт; вона сидить на стільці, напівроздягнена, і міцно тримає в руці конверта, що його служниці намагаються в неї відібрати.

Місіс Старкветер (нестямно). Ентоні! Вони її роздягають!

Лінда знов починає вириватися з Чалмерсових рук. Старкветер, гукнувши Ратленда на допомогу, ставить ширму на місце, а тоді, раптом додумавшись, відтягає її трохи далі від Маргеріт.

Маргеріт. Ні! Ні!

Доморядниця з'являється, триумфуючи, з конвертом у руці і передає його Габардові.

Габард(відразу ж). Це не те. (Дивиться на адресу й здригається). Листа адресовано Ноксові.

Старкветер. Розпечатайте його. Прочитайте.

Габард розпечатує конверта. Тим часом боротьба поза ширмою припиняється.

Габард(витягає з конверта картку). Це тільки фотографія... місіс Чалмерс. (Читає). "В ім'я майбутнього — Маргеріт".

Чалмерс(відштовхнувши Лінду праворуч, швидко підходить до Габарда). Дайте її мені.

Габард передає фото йому, Чалмерс роздивляється на нього, бгає в руках, кидає додолу й топче ногою.

Старкветер. Це не те, чого нам треба, місіс Мідлтон. Шукайте далі.

Трус за ширмою поновлюється. Маргеріт уже не опирається. Пауза, протягом якої вряди-годи сколихується ширма від рухів доморядниці та покоївок, що роздягають Маргеріт.

Доморядниця(виходячи з-за ширми). Я не знайшла більше нічого, сер.

Старкветер. Ви роздягли її цілком? Доморядниця. Так, сер.

Старкветер. До останньої шерстиночки? Доморядниця (не відповідаючи, зникає на хвильку за ширмою — чи не задля того, щоб скинути з Маргеріт цю останню шерстиночку, а тоді повертається). Так, сер.

Старкветер. Нічого немає?

Доморядниця. Нічого.

Старкветер. Викиньте сюди її вбрання — геть усе.

Різні частини жіночого туалету летять з-за ширми і падають до ніг украй пригніченого Доблмена.

Чалмерс(переглянувши кожну річ, зазирнувши на мить за ширму). Нічого.

Чалмерс, Старкветер та Габард спантеличено переглядаються. Обидві покоївки виходять з-за ширми й зупиняються коло дверей праворуч на другому плані. Старкветер, не довіряючи наслідкам трусу, сам передивляється одіж Маргеріт.

Старкветер(Чалмерсові, показуючи очима на ширму). Ти певний?

Чалмерс. Так, певний цілком. У неї їх нема. Старкветер (до доморядниці). Місіс Мідлтон, обшукайте цих дівчат.

Доморядниця(обмацує покоївок). Ні, сер — у них немає нічого.

Маргеріт(з-за ширми, приглушеним безживним голосом). Можна мені тепер одягтися? (Ніхто не відповідає). Я... я дуже змерзла. (Ніхто не відповідає). Будь ласка, пустіть до мене Лінду.

Старкветер похмуро киває до Лінди. Лінда збирає одяг Маргеріт і несе за ширму.

Старкветер(до доморядниці). Можете йти.

Доморядниця та обидві покоївки виходять.

Доблмен (нерішуче). Двері замкнути?

Старкветер не відповідає, і Доблмен полишає двері тільки причинені.

Конні(підводячись). Можна мені вивести маму?

Старкветер понуро киває. Конні допомагає місіс Старкветер підвестися.

Місіс Старкветер(знову впавши в крісло). Дай-но мені отямитись, Конні. Нехай трохи відлигне на серці. (До Старкветера, що не звертає на неї ніякої уваги). Ентоні, я зараз покладуся в ліжку. Цього було забагато для мене. Я занедужую. Я не можу сьогодні їхати поїздом. (Здригається й зітхає, відкидає голову назад, заплющує очі, а Конні обмахує її віялом і дав нюхальної солі).

Чалмерс (до Габарда). Що ж нам робити?

Габард(знизуючи плечима). І не уявляю. Я тільки-но передав йому ці папери, коли увійшла місіс Чалмерс. Що з ними сталося? Де вони поділись? В неї їх немає, це певно.

Чалмерс. Але навіщо все це? Навіщо вона їх узяла?

Габард (сухо, показуючи на розтоптане фото на підлозі). А, на мою думку, все ясно.

Чалмерс. Ви так гадаєте? Ви так гадаєте?

Габард. Я розповів вам усе, що бачив на власні очі вчора в його номері. Тут не може бути іншого пояснення.

Чалмерс(роздратовано). Але ж і він, нівроку йому, — ото птах! Чваниться своєю моральною вищністю — базикає про крадіжку — нашу крадіжку, — а сам найбільший крадій, що краде в нас найдорожче й найсвятіше...

Маргеріт виходить з-за ширми, пришпилюючи капелюшка. Вона зодягнена, але поспіхом; тож Лінда, йдучи за нею, щось там підтягав, причепурює тощо. Маргеріт зупиняється біля Ратленда, але його наче по помічає.

Ратленд (непевно). Як усе це прикро склалося... гм... така прикрість... Я засмучений, глибоко засмучений... Не можу й висловити вам, місіс Чалмерс, як я засмучений, що мені довелося бути при цьому... гм... при такій вельми неприємній... (Маргеріт кидає на нього такий зневажливий погляд, що він замовкає).

Маргеріт. Після всього цього, батьку, нічого іншого не лишається мені, як...

Чалмерс (перебиваючи). Піти до свого коханця — так я гадаю.

Маргеріт (холодно). Ви можете гадати, як собі знаєте...

Чалмерс. І передати йому те, що ви вкрали...

Старкветер(отямлюючись раптом від похмурих роздумів). Але ж їх немає в неї. З кімнати вона не виходила. їх немає й у кімнаті. То де ж вони?

Маргеріт іде до дверей, що їх відчиняє перед нею Доблмен. Вона пропускає Лінду вперед, а сама затримується на порозі.

Габард (з вигуком відкриття шпарко підбігає до вікна ліворуч і підіймає раму). Вікно не замкнене. Рама рухається зовсім нечутно. Ось вам пояснення. (До Старкветера). Коли ви відійшли до сейфа і повернулися до неї спиною, вона розчинила вікно і кинула папери комусь, хто на них чекав... (Вистромлює голову й плечі у вікно, дивиться вниз, а тоді повертається до кімнати). Ні; там їх немає. Хтось на них чекав і підхопив...

Старкветер. Але як могла вона знати, що ті папери в мене? Адже ви тільки оце зараз їх мені повернули?

Габард. Та хіба ж Нокс не знав ще вчора ввечері, що узяв їх я? Я поїхав ліфтом угору, а не вниз, тільки-но почув, як він вибіг навздогін. Я певний, що він відразу ж сповістив її про те, що сталось. Адже ж вона була єдина людина, що могла їх йому повернути. А ні, то чого прийшла вона сюди так рано? Саме для того, щоб викрасти документи, — та вже ж пак не як. І вона мала спільника, що чекав десь ізнадвору. Вона викинула паку з паперами й зачинила вікно... (Зачиняє вікно). Зверніть увагу, — ані найменшого шелесту... і сіла знову на своє місце... і все за той час, що ви стояли до неї спиною.

Старкветер. Маргеріт, це правда?

Маргеріт (збуджено). Так, у вікно... І як це ви раніше не додумалися? Звичайно ж, у вікно. Він — отой "хтось" — чекав унизу. А тепер документи вже далеко — багато, багато миль звідси. Ви їх ніколи не добудете. Вони вже в нього в руках. Він використає їх у своїй сьогоднішній промові... (Сміється нестямно. Раптом, змінюючи тон на вдавано лагідний, каже, не криючи зневаги). Чи можу я тепер піти?

Ніхто не відповідає, і вона виходить.

Пауза. Старкветер, Чалмерс та Габард дивляться один на одного, остаточно збившись з пантелику.

Завіса

ДІЯ IV

Декорація та сама, що й у першій дії. Того ж таки дня, але трохи пізніше.

На передньому плані сидить Нокс і чекає. Настрій його понурий. Маргеріт входить у двері праворуч на другому плані й підходить до нього. Він незграбно підводиться і тисне їй руку. Вона цілком спокійна й стримана.

Маргеріт. Я знала, що ви прийдете. Дивно, що мені довелося послати по вас так швидко після вчорашнього вечора... (Раптом збентежившись). Що сталося? Ви хворі. Ваша рука така холодна. (Гріє його руку обома своїми руками).

Нокс. То полум'я, то мороз проймає мене. (Всміхається). Але я волів би полум'я...

Маргеріт (помічаючи, що вона гріє йому руку). Сідайте, розкажете, що сталося. (Садовить його в крісло і сідає сама).

Нокс(уривчасто). Коли ви вчора ввечері пішли, Габард викрав у мене документи.

Маргеріт(як щось самоочевидне). Звісно — він же сидів у вашій спальні, поки я була у вас.

Нокс(вражено). Звідки ви це знаєте? В кожному разі він же не знав, що то ви були в мене.

Маргеріт. Ні, таки знав.

Нокс(розгнівано). І він наваживсь?..

Маргеріт. Так; ще й двох годин не минуло. Він розповів усе, що чув і бачив, моєму батькові, моїй матері, Конні, челяді, всім.

Нокс(зривається на рівні ноги й схвильовано ходить по кімнаті).
Падлюка!

Маргеріт(стримано). Здається, крім усього іншого, я йому саме так і сказала. (Гірко сміється). О, то були пречудові родинні сходи, запевняю вас. Мама заявила, що вона не вірить... але билася в істериці. Звичайно, вона повірила — в найгірше. Так само, як і Конні, як і всі.

Нокс(раптом зупиняється і дивиться на неї, понятий жахом). Ви ж не хочете сказати, що вони обвинуватили вас у...?

Маргеріт. Ні; цього я не маю на думці. Я маю на думці більше. Вони не обвинувачували мене. Вони вважали, що моя провина безперечна. Тобто, що ви мій коханець.

Нокс. На підставі свідчень того мерзотника?

Маргеріт. Він мав ще двох свідків у сусідній кімнаті.

Нокс(полегшено). То вже краще. Вони не можуть засвідчити нічого іншого, крім правди, а правда на разі не який і гріх. Ба навіть і варта пошани, — ми ж відмовилися одне від одного.

Маргеріт. Ви не знаєте тих людей. Їх таки добро вимуштровано. Вони можуть хоч би й що посвідчити. (Саркастично сміється). Адже ж вони батькові слуги, — його наймані гончаки.

Нокс(падає в крісло, хапається за голову й тяжко зітхає). Що ви мусили витерпіти!.. Які страшні хвилини! Які страшні хвилини! Уявляю собі, що діялось... перед усіма... перед найближчими й найдорожчими... Я ніяк не міг збагнути, чому ви покликали мене сьогодні по тому, як учора ввечері пішли від мене назавше. Тепер я знаю...

Маргеріт. Ні, ви не знаєте... до кінця.

Нокс (знову починає ходити по кімнаті, не звертаючи уваги на слова Маргеріт). Байдуже... Однаково моїй політичній кар'єрі кінець. Їм поталанило здійснити свій план якнайкраще. Джіффорд попереджав мене, ви попереджали мене, всі попереджали мене. Але я був йолоп, я осліп... я повівся, як дурень несосвітений... В мене нічого не лишилося зараз... нічого, крім вас. (Замовк, і раптом якась нова думка зблисла йому на обличчі). Знаєте, Маргеріт, я дякую богам, що так сталося. Може, це й на добре. На моє місце придуть інші люди — інші проводирі. Я тільки вторував шлях для когось іншого. Бо хоч би там як, а народна справа ніколи не загине. І все ж я багато досяг у цій боротьбі — я знайшов вас.

Ми зустріли одне одного. Це — Доля. І за це я дякую богам.
(Підходить до неї і хоче обійняти, але вона відступає).

Маргеріт(сумно всміхаючись). Ах, тепер ви палаєте... Ми помінялися ролями. Вчора-бо я була така. І це добре, що ми не водночас впадаємо в такий стан — а ні, то ми давно б уже розтопилися на цьому вогні.

Нокс. Але ж ми не передбачали того, що сталося. Таж ми зреклися одне одного. Ми боролися проти цього почуття, та марно. Ні, це Доля. По тому, що сталося нині вранці — захисток для вас тільки в мене. А я —

мені кінець, як там я не змагався. Мене розбито. Я ж казав вам — папери вкрадено. І ніякої промови сьогодні не буде.

Маргеріт (спокійно). Ні, таки буде.

Нокс. Неможливо. Тоді я був би тричі дурень. Доказів же в мене нема.

Маргеріт. Вони у вас будуть. Як ці крадіжки чіпляються одна за одну! Мій батько краде в народу. Документи, що викривають його крадіжку, краде в нього Герст. Габард краде їх у вас і повертає моєму батькові. А я краду їх у свого батька і передаю вам.

Нокс(вражений). Ви?.. Ви?..

Маргеріт. Так; сьогодні вранці. Отож-то й збилася буча. Коли б я їх не вкрала, нічого б не сталося. Габард перед тим тільки-но повернув їх батькові.

Нокс (глибоко зворушений). І ви вчинили те заради мене...

Маргеріт. Любий, я вчинила те не заради вас. Мені забракло б такої відваги. Я б здалася. Як на правду, то почала я заради вас, але воно скоро перетворилося на такий жах, що я злякалася. Якби це тільки заради вас, — я б не витримала. Але через оту страхоту я ніби навіч побачила все, що ви розповідали вчора. І я зрозуміла, що ви мали рацію. Я подумала про весь народ, про дрібних дітей. І кінець кінцем вчинила все те заради них. Щоб ви заступилися за них — за дітей і за весь народ. Розумієте, любий? (Перейшовши на гнівливий тон). А чи знаєте ви, чого це мені коштувало? Чи знаєте ви, що мені заподіяно, сьогодні, цього ранку, в батьковому домі? Мене так зганьблено й принижено, що годі й уявити... Знаєте ви, що вони зі мною зробили? Покликали служниць, і ті роздягли мене перед усіма — перед цілою роди-лою, Габардом, преподобним містером Ратлендом, секретарем, — усіма.

Нокс (приголомшений). Роздягли... вас?

Маргеріт. Скинули з мене геть-чисто все. Так наказав мій батько.

Нокс (раптом уявивши собі ту сцену). Мій боже!..

Маргеріт (опанувавши себе, каже спокійно, з усмішкою дивлячись на його вражене обличчя). Ні; все було не так кепсько, як здається. Там була ширма. (Нокс полегшено зітхає). Щоправда, вона впала саме тоді, коли я шалено захищалась.

Нокс. Але, на бога, — навіщо вони заподіяли вам таке?

Маргеріт. Шукали зниклих документів. Вони знали, що це я їх узяла. (Повагом). Як бачите, я заробила ці папери. І заробила собі право дати їм раду. Тим-то я віддам їх вам, і ви використаєте їх у своїй промові.

Нокс. Мені їх не треба.

Маргеріт(іде до дзвоника й дзвонить). О, саме дуже треба. Тепер вони мають бути для вас найдорожчі за все на світі.

Нокс(хитаючи головою). Я волів би, щоб того не трапилося зовсім...

Маргеріт(підходить до нього й гладить йому волосся). Чого саме?

Нокс. Того, що сталося цього ранку... Ви хочете повернути мені документи... А я вже примирився був із втратою, з тим, що бій програно, бо ж я знайшов... вас. (Бере її руку й притискає собі до уст). Отже... віддайте їх своєму батькові. (Маргеріт хутко відсувається).

Входить служник з дверей праворуч на другому плані.

Маргеріт. Пришліть до мене Лінду.

Служник виходить.

Нокс. Що ви хочете робити?

Маргеріт(сідаючи). Хочу послати Лінду по них. Вони ж бо ще в батьковому домі, там, де я їх і поклала, за портретом Лінкольна. А той устереже їх, хоч би там що, — я певна!

Нокс(із запалом). Маргеріт! Маргеріт! Не посилайте по них. Нехай собі... Мені їх не треба. (Схоплюється й кидається до неї. Маргеріт теж підводиться й відступає від нього). Мені треба тільки вас... Вас... Вас... (Хапає руку Маргеріт і цілує. Вона лагідно висмикує її).

Маргеріт(усе ще відходячи, грайливо й ніжно). Любий, любий мій, — який-бо ви дорогий мені... Але це неможливо... (Дивиться неспокійно на двері праворуч). Ні, ні,— будь ласка, будь ласка, сядьте.

Входить у верхньому одязі Лінда з дверей праворуч на другому плані.

Маргеріт(здивовано). Куди це ви зібралися, Ліндо?

Лінда. Томмі з нянею і я хочемо піти до міста. Няні треба дещо купити.

Маргеріт. Дуже добре. Але зайдіть спершу до мого батька. Слухайте уважно. В бібліотеці, за портретом Лінкольна— пам'ятаєте його? (Лінда киває). Я там сховала паку з паперами. Мені вистачило п'ять секунд, щоб покласти їх туди. Вам, щоб забрати їх, буде потрібно не більше. Але пильнуйте, щоб ніхто вас не побачив. Хай це виглядає так, наче ви привезли Томмі до бабуні, аби її розважити. Ви ж знаєте, як вона кепсько почуввається зараз. Тільки-но добудете папери, полишіть Томмі там, а самі вертайтеся з ними чимшвидше сюди до мене. Станьте на стільця,

тоді на карниз книжкової шафи і дістанете папери з-за портрета. Ви маєте повернутися сюди за чверть години. Візьміть машину.

Лінда. Томмі й няня вже в машині, чекають на мене.

Маргеріт. Будьте обережні. Не гайте часу.

Лінда мовчки киває і виходить.

Нокс(палко). Це божевілля! Ви віддаєте на жертву й себе, й мене. Мені їх не треба. Мені треба вас. Я стомився. Чого варте будь-що на світі, крім кохання?! Я надто довго мріяв про невпійманий ідеал. Тепер мені потрібні ви.

Маргеріт (поважно). А, так осьде в чому річ! Ви зречетеся ідеалів заради мене... (Він намагається впасти їй у слово). Ні, ні, я не рівняю себе до ідеалу, я не така марнославна. Та я не хочу, щоб ви зрадили свій ідеал, я хочу, щоб ви й далі боролися, а не завертали назад. Боягузові дуже легко відмовитися від боротьби, — мовляв, він утомився. Але я б не покохала боягуза. Саме ваша сила врятувала нас учора ввечері. Я не могла б кохати вас так глибоко, коли б ви були слабкодухий. Ви тільки тоді збережете моє кохання...

Нокс(перебиваючи їй, гірко). Коли проміняю його на... на примарний ідеал. Маргеріт, що є найбільше на світі?.. Кохання. Це ідеал, найвищий за всі.

Маргеріт(грайливо). Кохання чоловіка й жінки?

Нокс. А що ж бо ще?

Маргеріт(серйозно). б ще одна річ багато вища — любов людини до своїх ближніх.

Нокс. О, як від моїх проповідей мені й перепадає! Це мені наука. Ніколи більше не буду проповідувати. Віднині...

Маргеріт. Так?..

У двері ліворуч непомітно входить Чалмерс, зупиняється і стежить.

Нокс. Віднині я тільки кохатиму. Край!..

Маргеріт. Ви надто збуджені зараз. Це минеться, ви побачите свою дорогу перед собою і тоді зрозумієте, що я мала слухність! Ви не можете втекти від боротьби.

Нокс. Я можу — і хочу. Мені потрібні ви, а вам потрібний я — чоловіки й жінки потребують одне одного. Ходімо зі мною — зараз, цю ж мить. Не прогаймо свого щастя! (Він підводиться, підходить і бере її за руку. Вона не відштовхує його). Я ж кажу — боротьба однаково триватиме далі. Десятки людей, кращих і дужчих, ніж я, — встануть на моє місце. До чого це я веду? Та до того, що я кохаю вас, кохаю вас, кохаю вас... На цілім світі нема більш нічого для мене, крім кохання до вас.

Маргеріт (розчулено, але вагаючись). Ах, ви ж — племін, справжній племін...

Чалмерс дико скрикує й кидається на Нокса. Маргеріт і Нокс здригаються від несподіваного крику і тільки зараз помічають Чалмерса.

Маргеріт(стає лице в лице проти Чалмерса і злегка відштовхує його від Нокса). Не треба мелодрами, Томе, — будь ласка. Вам же до мене байдуже, вам просто аби додержати так званої пристойності, звичаю. Це ви нещиро. Душа ваша мовчить. Ви так чините тільки задля годиться, тільки тому, що так вас вимуштрувано. Крім того, не забувайте про своє хворе серце. Лікар Вест застерігав вас...

Чалмерс, збираючись на останній силі, хоче кинутися на Нокса, але раптом він захитався, обличчя йому перекривилося з болем, і він конвульсійно вхопився рукою за серце. Маргеріт підтримує його й садить у крісло.

Чалмерс(бурмоче безсило). Моє серце! Моє серце!

Нокс (наближаючись). Чим я можу допомогти?

Маргеріт (спокійно). Ні; все гаразд. Йому зараз покращає.

Вона нахилиється над Чалмерсом, бере його руку й перевіряє пульс; раптом, немов оклигнувши, він енергійно відкидає її руку й випростується.

Нокс. Я, мабуть, піду...

Маргеріт. Ні. Ви почекаєте, доки Лінда повернеться. Крім того, ви не можете покинути мене тут саму за таких обставин.

Нокс(йому дошкулило, і він показує, що залишається). Я не боягуз.

Чалмерс(здушеним голосом). Стривайте. Я маю вам сказати кілька слів. (Замовкає на мить, і, коли починає говорити знову, голос його нормальний. Зневажливо). Ото ще мені благодійник-реформатор! Де ж пак! Ви, що патякали тут учора про крадіжку!.. Найвеличніший, найпреподобніший та найшляхетніший Алі-Баба, — ви, що прийшли до печери крадіїв і що є сам крадій незрівнянний... (Перекривляючи Маргеріт). "Ах ви ж, — племінь, справжній племінь!" (Звичайним голосом). Тепер я можу назвати вас вашим справжнім ім'ям: ви крадій, найзвичайнісінький злодій, що вкрав жінку в ближнього свого, — ви!..

Маргеріт(незворушно). Навряд чи це можна б назвати крадіжкою.

Чалмерс (глузливо). Авжеж-бо, — я й забув. Ви вважаєте, що він не вчинив крадіжки, взявши те, що вже йому належить.

Маргеріт. Не зовсім так... Адже той не злодій, хто бере те, що йому з доброї волі пропонують.

Чалмерс. Ви хочете сказати, що ви аж настільки забули свою жіночу гідність, що запропонували йому себе самі...

Маргеріт. Саме так. Вчора ввечері. Але виявилось, що шляхетність містера Нокса не дозволила йому прийняти моєї пропозиції.

Нокс(вибухаючи). Ви ж бачите, Маргеріт, нічого іншого не лишається нам, як...

Чалмерс(обурено). "Маргеріт"!..

Нокс(не звертаючи уваги). Це нестерпно!

Чалмерс(із притиском). Так, нестерпно. Чи не краще вам забратися звідси? Кожна хвилина вашої присутності — безчестить мій дім.

Маргеріт. Вам не випадає балакати про честь, Томе.

Чалмерс. Не буду виправдуватись. Але я бодай до такого ніколи не доходив. В кожному разі не витівав отаких штук у власній господі.

Нокс (кидається до нього). Ви — негідник!

Маргеріт(став між ними). Ні; облиште! Його серце...

Чалмерс (перекривляючи Маргеріт). Не треба мелодрами, будь ласка.

Маргеріт(прохально переводить погляд з одного на другого). Ну й чудні ж створіння ці чоловіки! І що я маю з вами обома робити? Невже ми втрьох не можемо все обміркувати, як то належить розумним людям?

Чалмерс(іронічно сміючись, підводиться). Атож, давайте й справді обміркуємо все гуртом. Будьмо розважні. Сідаймо й перебалакаймо, як цивілізовані істоти. Тепер же не кам'яна доба. Заспокойтеся, містере Ноксе. Я не займу вас, Маргеріт. (Показує їй на крісло). Сідайте. Містере Ноксе (показує йому на крісло), сідайте. (Всі троє сідають одне проти одного). Ось вона — проблема, споконвічний трикутник, такий любий драматургам та новелістам — два чоловіки й одна жінка.

Нокс. Слушно, але не зовсім. Трикутник незавершений. Тільки один з двох чоловіків кохає жінку.

Чалмерс. Так?!..

Нокс. І це саме — я.

Чалмерс. Припустімо, що ви маєте рацію. (Киває головою). Ну, а як щодо жінки?

Маргеріт. Вона кохає тільки одного з двох.

Нокс. І як же ми зарадимо справі?

Чалмерс(розважно). Але ж вона ще не назвала, кого саме. (Маргеріт поривається сказати). Не кваптеся, Медж. Згадайте, хто батько нашого Томмі.

Маргеріт. Томе, чесно, — за останні роки ви хоч раз мали нагоду подумати, що я кохаю вас?

Чалмерс. Боюся, що в мене ніколи... е... ніколи не горіла до вас душа...

Маргеріт. Це така щира правда, що вам і не снилось. Я одружувалася з вами, сподіваючись від вас великих вчинків. Я сподівалася, що ви свою силу зужите на добро...

Чалмерс. Знов політика! Коли, нарешті, жінки збагнуть, що вони мусять дати політиці спокій?

Маргеріт. І я також сподівалася на кохання. Коли ми брали шлюб, я знала, що ви мене не кохаєте, але сподівалася, що кохання прийде.

Чалмерс. Але... е... даруйте, але... а ви самі кохали мене?

Маргеріт. Ні; але я сподівалася, що й це також прийде.

Чалмерс. Скільки фатальних помилок!

Маргеріт. Так; ваших, і моїх, і мого батька.

Нокс. Ми вирішили обміркувати наше прикре становище, а тупцюємося на одному місці. Маргеріт і я кохаємо одне одного. Ваш трикутник розпався.

Чалмерс. Це зовсім не трикутник, до речі. Ви забули за Томмі.

Нокс (нетерпляче). Ну, то хай це буде чотирикутник, але чи так, чи, може, інак, а треба з нього виплутатись.

Чалмерс(міркуючи). Проте це ще не все. Є ще й п'ятий бік у нашій проблемі. Є ще пака документів, що їх Медж сьогодні вранці викрала в свого батька. Хоч би як ми вирішили зараз, а без них нам не обійтись.

(Змінюючи тон). Слухайте, Медж, досі я клеїв дурня. Поговорім розважливо, — ви, і Нокс, і я. Ноксе, ви хочете мою жінку. Ви можете мати її — за однією умовою. Медж, ви хочете Нокса. Ви можете мати його за однією умовою, за тією ж самою умовою. Поверніть документи — і ми забудемо все.

Маргеріт. Все?

Чалмерс. Все. Пробачимо й забудемо. Ви розумієте.

Маргеріт. Ви пробачите мені навіть мою... так звану... подружню зраду?

Чалмерс(уперто). Так, якщо ви віддасте документи. Я теж був не безгрішний, отже ми з вами квити. Поверніть документи — і ви спокійно підете собі з Ноксом. Обіцяю вам. І не буде ніякого скандалу. Я дам згоду на розлучення. Або можете лишатися зі мною, якщо ваша охота, я не заперечую. Що мені треба, — це документи. Ну, то як?

Нокс (благально). Маргеріт...

Маргеріт. А Томмі?

Чалмерс(ущипливо). Хіба ж я не віддаю вас одне одному? Чого вам ще треба? Томмі залишиться зі мною. Якщо вам потрібний Томмі, лишайтесь зі мною, але перше мусите віддати документи.

Маргеріт. Я не піду з містером Ноксом. Я не віддам документів. Я зостануся з Томмі.

Чалмерс. Щодо Нокса, то мені байдуже. Мені потрібні документи й потрібний Томмі. Якщо ви їх не віддасте, я візьму з вами розлучення. Закон буде на моєму боці, а вам не дозволять виховувати дитину. В кожному разі, Томмі залишиться в мене.

Маргеріт(спокійно й рішуче). Слушайте, Томе, і ви також, Говарде. Я й на мить не думала, щоб віддати документи. Я просто хотіла випробувати вас, Томе, хотіла впевнитися, як низько ви впали. Та й усі ви теж — я це побачила сьогодні вранці... Де ваша висока честь, Томе, що ви її хвилину тому збиралися кулаком захищати? Ви її ладні проміняти на кілька клаптиків паперу і пробачити й забути мою подружню зраду, якої насправді не існує... (Чалмерс недовіжливо посміхається). Хоч я знаю, що ви однаково мені не повірите. Та як там не є, а документів я не віддам. Навіть якщо ви відберете в мене Томмі. Навіть заради Томмі я не пожертвую всіх отих дітей. Існує два мільйони Томмі, приневолених тяжію працювати, і їх ми не владні офірувати заради Томмі чи й заради будь-кого іншого на світі.

Чалмерс знизує плечима й глузливо посміхається.

Нокс. Але справді, Маргеріт, це єдиний вихід для нас. Віддайте документи. Що вони собою являють? — тільки-но клаптики паперу. Хіба ж можна проміняти на них щастя — наше щастя?

Маргеріт. Але ж ви мені самі казали, що в тих клаптиках ввібрано щастя мільйонів людей! То не наше особисте щастя мінємо ми на ті клаптики — то щастя мільйонів людей таких самих, як і ми з вами. І кожен з тих мільйонів людей має серце, і кохає, і жадає, точнісінько так, як і ми.

Нокс. Але це ж великий соціальний і космічний процес. Він не залежить від однієї людини. Перебийте відразу хоч би й усіх народних проводирів, і процес однаково точитиметься далі. Народ свого доможеться. Крадіжка перестане бути життєвим законом. Це неминуче. Такий процес розвитку. Нічим його не зупинити.

Маргеріт. Але його можна вповільнити.

Нокс. Ми з вами — лише соломинки в цьому процесі. Нам його не зупинити, як соломинкам не зупинити океанського припливу. Ми щось важимо тільки одне для одного, і одне для одного — ми цілий світ.

Маргеріт(сумно й ніжно). Цілий світ — від нині й повік...

Чалмерс(перебиває). Дуже мила ситуація... Страх приємно сидіти тут і слухати, як сторонній чоловік науковими термінами освідчується в коханні твоєї власній жінці.

Маргеріт і Нокс не звертають на нього уваги.

Нокс. Дорога моя, ви такі мені потрібні...

Маргеріт(безнадійно). О! Як важко не схибити!

Нокс (нетерпляче). Ви ж бачите, як прагне він тих документів. Віддайте їх за Томмі. Він віддасть за них Томмі.

Чалмерс. Ні,— то вже дзуськи! Якщо вона хоче Томмі, нехай лишається, але — чи так, чи інак — мусить віддати документи. Якщо вона хоче вас, — нехай собі йде, але — чи так, чи інак — мусить віддати документи.

Нокс(благально). Маргеріт!..

Маргеріт. Не спокушайте мене, Говарде, не гнітьте мені душі. Мені й так важко...

Чалмерс(підводячись). Доволі з мене! Вирішуйте самі,— полишаю це на вас, Ноксе. Можете освідчуватися одне одному. Я не маю жадного бажання бути при тому присутній. Та й я, мабуть... е... гальмую... ваш гарячий пал... Ви обоє мусите надолужити своє, а це вже зручніше

робити без мене. Тим часом я піду вип'ю чогось та заспокою нерви. За хвилину я повернусь. (Ступає до дверей праворуч). Вона погодиться, Ноксе. Тільки візьміться шпарко, візьміться шпарко. (Зупиняється на дверях). Ах, ви ж пломінь!.. Пломінь, а знає, де смак... (Виходить). Нокс сидить, розпачливо схиливши голову на руки, а Маргеріт, сумно помовчавши хвильку, підходить до нього і гладить йому волосся.

Маргеріт. Я знаю, це тяжко, любий. Мені теж дуже тяжко.

Нокс. І все це зовсім не потрібне.

Маргеріт. Ні, потрібно. Згадайте, що ви казали вчора ввечері, коли я виявила слабодухість. Ваша правда — ми не можемо обкрадати моєї дитини...

Нокс. А якщо він віддасть вам Томмі?

Маргеріт(хитаючи головою). Не можемо ми обкрадати дітей будь-яких інших матерів на світі... Ви ще казали й інші речі, і слушно. Ми не можемо жити тільки самі собою. Ми істоти громадські. Наша доля й недоля пов'язані з долею всієї людськості.

Нокс(гладячи її руку). Я нічого не тямлю. Я чую ваш голос, але не розумію ані слова... Бо так люблю ваш голос — і вас. Я такий сповнений коханням, що в мені немає місця ні на що інше. Як дивно! Ви ще вчора були така далека, така недосяжна, а тепер така близька й приступна, аж страх... Все, що ви маєте зробити, — це сказати одне слово, одне малесеньке слово. Скажіть його, скажіть!.. (Притуляє її руку до своїх уст).

Маргеріт(журливо). Мені так хочеться його вимовити. Так хочеться... Але я не можу.

Нокс. Ви повинні.

Маргеріт. Є інші важливіші речі, що я їх повинна сказати. О любий мій, невже ви про них забули? Про все те, що ви розповідали мені самі,— про найпекучіші потреби людського духу, що важать багато більше, ніж ви та я, більше навіть, ніж наше кохання.

Нокс. Я вже не знаю, як вас і переконати... але однаково — я кохаю вас...

Маргеріт. І я кохаю вас так само...

Чалмерс входить у двері праворуч і бачить, як Маргеріт усе ще гладить Ноксові волосся.

Чалмерс(загалом задоволений, а проте каже з легким сарказмом). Ах, я бачу ви таки послухали моєї ради й наважились. (Вони не відповідають. Маргеріт повільно відходить від Нокса й сідає. Нокс і далі сидить, схиливши голову на руку). Ні? (Маргеріт хитає головою). Гаразд, я передумав і змінив свої умови. Можете йти з Ноксом, Медж, і забрати Томмі з собою.

Маргеріт завагалась, але Нокс підпер голову рукою й цього не зауважує.

Не буде ніякого скандалу. Я дам вам законне розлучення. І Томмі буде з вами.

Нокс(раптом підносить голову і каже радісно й благально). Маргеріт!

Маргеріт вагається, але мовчить.

Чалмерс. Ми з вами, Медж, ніколи не жили в добрій злагоді; але я не такий уже негідник, як це може здаватись. Я чоловік згодливий. Я завше був згодливий. Я хочу полегшити вам справу. Але ви я{ бачите, що я й

сам потрапив у халепу. Ви кохаєте іншого, а я, хоч би там що, мушу повернути ті документи. Вони набагато важливіші, ніж ви собі уявляєте.

Маргеріт(з притиском). Уявляю собі, як багато важать для вас оті документи...

Нокс. Віддайте йому документи, Маргеріт.

Чалмерс. Виходить, вона ще не передала їх вам?

Маргеріт. Ні; вони ще й досі в мене.

Нокс. Віддайте їх йому.

Чалмерс. Він ладен проміняти їх на спідницю! Оце так ідеаліст!

Нокс(гордо). Передусім — я її кохаю...

Маргеріт(до Чалмерса). Він слабкий нині. Але не в тім річ. Учора він був дужий. І ця сила до нього повернеться. Людина буває й слабка часом. Але й слабкістю його я пишаюся, бо то слабкість від кохання. Далєбі, і я була слабка, але цього не соромлюсь, бо то слабкість від кохання. Дуже тяжко притлумити в собі почуття навіть заради морального обов'язку. (Хапливо). Зрозумійте мене правильно, Томе. Я не маю на оці ту вашу умовну моральність. Мені байдуже, що ляпатимуть про мене брудні пліткарі й бульварні газети; мені байдуже, що скажуть про мене мої знайомі, якщо я піду з містером Ноксом ось хоч би й зараз. Я пішла б охоче, пішла б радо й гордо з ним, розлучена чи не розлучена, із скандалом чи без, якби ж... якби те не заподіяло лиха нікому іншому... (До Нокса). Говарде, — знайте, що я залюбки пішла б із вами зараз, цю ж мить, пішла б із дорогою душею, щаслива, як весняний ранок, і все голосливе птаство співало б у моєму серці... Якби ж то не доля інших людей. Бо є вища моральність. Ми не маємо права завдавати лиха іншим людям. Ми не сміємо красти наше щастя в них. Адже в них усе життя ще

попереду, і ми не повинні, не сміємо приносити в жертву їхнє майбутнє заради нашого особистого щастя. Вчора ввечері я прийшла до вас. Я була слабка, це так; ще й більше — наївна. Я не знала, аж до сьогодні не знала я тієї страхітливої підлості, тієї скрайньої ницості, серед яких ми живемо. Я зрозуміла все це тільки сьогодні. Я зрозуміла, що моральність церкви — це облуда. Багато реальніша і дужча — моральність долара. Мій батько, мій чоловік, ціла моя рідня ладні були простити мені навіть мою вигадану подружню зраду. А заради чого? Заради кількох клаптиків паперу, що втілюють їхній привілей грабувати й обкрадати народ. (До Чалмерса). Ось ви, Томе, — ви не тільки охоче віддавали мене моєму, як ви вважаєте, коханцеві, а ще й нашого з вами сина докладали до торгу, аби лиш допнутися свого. А заради чого? Заради кохання до іншої жінки? першої-ліпшої жінки? Ні. З любові до людськості? Ні. З любові до бога? Ні. Тоді заради чого ж? Та заради того, щоб мати привілей і надалі обкрадати народ — красти в нього: гроші, хліб і масло, капелюхи, черевики й панчохи — щоб красти в народу чимпобільше! (До Нокса). Аж тепер тільки зрозуміла я цілком, яка сувора й жорстока життєва боротьба — та боротьба, що в ній ви і я, Говарде, мусимо взяти участь і боротися завзято й уперто, ви так само, як і я, і я навіть запекліше, ніж ви. Тут злодійська печера — лігво крадіїв. Я — дочка крадіїв. Уся моя родина — самі крадії. Мене виготовано на крадені гроші, і я сама причетна до цього крадійства. Але хтось мусить покласти край цьому огидному злодіяцтву, і це маю зробити я. А ви повинні допомогти мені, Говарде.

Чалмерс (стиха, протягло свиснувши). Дивно, що ви не пішли в суфражистки[67]. З таким промовницьким хистом ви б затьмарили там усіх.

Нокс(сумно). А найгірше, Маргеріт, що ви маєте рацію. Як прикро, що ми не можемо бути щасливі без того, щоб не обкрадати щастям інших людей. Але й відмовитись від вас — так боляче і тяжко.

Маргеріт кидає на нього вдячний погляд.

Чалмерс(саркастично). Повірте мені, я зовсім і не спішуся відмовитись від своєї дружини. Гляньте на неї! Це ж ласий шматочок для кожного чоловіка.

Маргеріт. Томе, я без зайвого галасу погоджуся на розлучення, вийду заміж за містера Нокса і заберу Томмі з собою. За однієї умови.

Чалмерс. Тобто?

Маргеріт. Тобто — я залишаю в себе документи.

І їх буде використано в Ноксовій сьогоднішній промові. Чалмерс. Ну, то вже зась!

Маргеріт. Що б там не сталося, яких би заходів ви не вжили, — цю промову таки буде виголошено сьогодні. Тут уже ніщо вам не допоможе.

Чалмерс. Не повернете документів — не буде ні розлучення, ні Томмі, нічого.

Маргеріт. Ну що ж, — тоді ви примусите мене лишитися тут. Я не вчинила нічого лихого, та, гадаю, і вам не буде охоти знімати бучу.

У двері праворуч на другому плані входить Лінда, спиняється і дивиться запитливо.

А ось і вони. (До Лінди). Можете дати їх мені.

Лінда добуває з-за пазухи паку документів Коли вона передає папери Маргеріт, Чалмерс пробує їх перехопити.

Нокс(підскакує й відштовхує Чалмерса). Помалу, помалу!..

Чалмерс хапається за хворе серце й відходить хитаючись.

Маргеріт (материнським тоном). Томе, ви що?! Ваше серце... Така необережність!

Чалмерс непевною ходою рушає до дзвінка.

Говарде! Зупиніть його! Не дайте йому дзвонити, а ні, то слуги відберуть у нас документи.

Нокс ступає крок до Чалмерса, але той у знеможі падає на крісло, відкидає назад голову і простягає ноги.

Лін до, шклянку води!

Лінда віддає Маргеріт документи і вибігає в двері праворуч на другому плані. Маргеріт тривожно схиляється над Чалмерсом.

Пауза.

Нокс(торкаючи її за руку). Дайте їх мені.

Маргеріт дає йому документи, і в ту мить, як він бере їх, вдячно скидає на нього очима. Входить Лінда із шлянкою води й подав її Маргеріт. Маргеріт намагається піднести шклянку до Чалмерсових губів.

Чалмерс(раптом брутально вибиває шклянку їй з руки і каже притлумленим голосом). Принесіть мені віскі з содовою!

Лінда запитливо дивиться на Маргеріт. Та, вагаючись, знизує плечима, але, зрештою, киває головою. Лінда спішно виходить праворуч.

Маргеріт(Ноксові). Тепер ви підете й виголосите свою промову.

Нокс(ховаючи документи до внутрішньої кишені). Так, тепер я виголошу свою промову.

Маргеріт. Нехай ваші слова наблизять майбутнє! Щоб голос мільйонів звучав у них. (Чалмерс сміється глузливо). Ви знаєте, кому належить моє серце. Я вірю — настане день, і, ні в кого нічого не крадучи, нікого не кривдячи, гордо й гідно ми прийдемо одне до одного — і зостанемось разом... навік!

Нокс(журливо). А тим часом?

Маргеріт. Ми мусимо чекати.

Нокс(рішуче). Ми будемо чекати.

Чалмерс(випростуючись). Поки я помру? Еге ж?

Протягом подальшої мови Нокса Лінда входить у двері праворуч, несучи шклянку віскі з содовою, і подає її Чалмерсові, який пожадливо вихиляє половину. Маргеріт знаком відпускає Лінду, і та виходить праворуч у двері на другому плані.

Нокс. Я не мав такого на думці, але ви, до речі, про це нагадали. Серце ваше довго не протягне. Ви рано розмантачили і свою силу, і все інше. Ви наче той візник, що крав сіно в своєї власної коняки, поки вона не здохла. Отак ви обкрадали своє власне серце. Той день уже недалеко, коли вашому серцю прийде капець, як і тій коняці. Ми можемо почекати. Гадаю, що ви не забаритесь.

Чалмерс(посміхаючись скептично, попиває своє віскі). Що ж, Ноксе, жаден з нас не виграв. Ви не здобули цієї жінки. Я теж. Вона залишається тут і житиме під моїм дахом, та й годі. Розлучення я їй не дам. Я її добре зв'язав пашим Томмі. Вам її не здобути.

Нокс, не звертаючи на нього уваги, йде праворуч до дверей на другому плані й зупиняється на порозі.

Маргеріт. Працюйте. Мужньо працюйте. Ви — мій лицар. Ідіть.

Нокс виходить. Маргеріт стоїть нерухомо, спиною до глядачів і дивиться услід Ноксові.

Чалмерс. Медж.

Маргеріт не рухається й не відповідає.

Слухай-но, Медж.

Підводиться і йде до неї, тримаючи в руці шклянку.

Його промова зчинить неабиякий рейвах. Одначе я не думаю, щоб наслідки були такі загрозливі, як здається твоєму батькові. Зараз — становище непевне, але такі речі минаються. Все-бо минає. Так само і в нас із тобою. Може, й ми забудемо всі оці прикрощі і якось дамо собі раду...

Вона й знаку не подає, що помічає його присутність.

Чому ти мовчиш?

Пауза. Він торгає її за руку.

Медж...

Маргеріт (повертається до нього, очі їй палають гнівом, голос бринить невимовною огидою). Не доторкайтеся до мене!

Чалмерса аж відхитнуло назад.

Завіса